T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DE EZDÂD OLAN KELİMELERİN TERCÜME PROBLEMİ

Yüksek Lisans Tezi

İRŞAT İNAN

İZMİR-2022

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DE EZDÂD OLAN KELİMELERİN TERCÜME PROBLEMİ

Yüksek Lisans Tezi

İRŞAT İNAN

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NECLA YASDIMAN DEMİRDÖVEN

İZMİR-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi / Projesi olarak sunduğum **"Kur'an-ı Kerim'de Ezdâd Olan Kelimelerin Tercüme Problemi"** adlı çalışmanın tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29.07.2022

İrşat İNAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
KUR'AN-I KERİM'DE EZDÂD OLAN KELİMELERİN TERCÜME PROBLEMİ
İrşat İNAN
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Dil; duygu, düşünce ve meramı en iyi şekilde karşı tarafa aktarmak için insanlar arasında kullanılan bir araçtır. Bu sebeple dilde kullanılan lafızların yani kelimelerin taşıdığı manaların anlaşılabilir olması gerekir. Dolayısıyla dilde aslolan bir lafzın yani kelimenin tek bir manaya gelmesidir. Ancak dile ve insana bağlı bazı sebeplerden dolayı dilde birden fazla anlama gelen lafızlar oluşmuştur. Arapça'da da böyle birden fazla manaya gelen lafızlar bulunmaktadır. Bu lafızlardan biri de *"bir kelimenin birbirine zıt iki mana da kullanılması"* demek olan ezdâd kelimelerdir. Ezdâd kelimelerin varlığıyla alakalı âlimler arasında her dönemde tartışmalar cereyan etmiştir. Ancak dil âlimlerinin büyük çoğunluğu bu kelimelerin varlığını kabul etmiştir. Kabul etmeyenler de ezdâd konusunun müşterek lafızlar içerisinde değerlendirilmesi gerektiği söylemişlerdir.

Kur'an mesajlarını hitap ettiği topluma iletirken onların dili olan Arapça ile aktarmıştır. Bu sebeple Arapça'da ezdâd kelimelerin var olduğunu kabul etmek Kur'an'da da varlığını kabul etmek demektir. Bu durumun farkında olan dil âlimleri ilk andan itibaren Kur'an'ın mana ve maksadına daha uygun bir şekilde anlaşılabilmesi için ezdâd konusu ile ilgilenmişlerdir. Kuran'daki ezdâd kelimeler ile ilgili müstakil kitaplar yazmışlardır. Müfessirler de kendi tefsirlerinde konuyla alakalı bilgiler vermişler ve ezdâd kelimelerin zıt manalarından hangisinin tercih edilmesi mana ve maksada daha uygun olacağı konusunda görüş beyan etmişlerdir.

Ancak zaman içerisinde Kur'an üzerinde birçok araştırma yapılırken bir yandan da başka dillere tercüme edilmiştir. Bu Kur'an meallerinde ezdâd kelimelerin

harfi harfine tercüme edilmesi, kelimenin her iki manasının birlikte verilmesi ve bu tür kelimelerin anlamlarının seçiminde kullanılan kriterlerin belirtilmemesi problem olarak öne çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Ezdâd, Tercüme, Meal, Problemler.

ABSTRACT

Master Thesis
The Words That Are Ezdâd in The Qur'an
Translation Problem
İrşat İNAN
Izmir Kâtip Çelebi University
Institute Of Social Sciences
Department Of Basic Islamic Sciences

Tongue; It is a tool used among people to convey emotions, thoughts and purpose to the other party in the best way. For this reason, the meanings of the words used in the language should be understandable. Therefore, the essential thing in language is that a word comes to a single meaning. However, due to some language and human-related reasons, words with more than one meaning have emerged in the language. There are words that have more than one meaning in Arabic, too. One of these words is the azdad words, which means "the use of a word in two opposite meanings". There have been discussions among scholars about the existence of ezdâd words in every period. However, the vast majority of language scholars have accepted the existence of these words. Those who did not agree also they said the issue of ezdâd should be evaluated in the common words class.

While conveying its messages to the society to which it is addressed, the Qur'an has used their language, Arabic. For this reason, to accept the existence of the words ezdâd in Arabic itself is to accept their existence in the Qur'an. Language scholars, who are aware of this situation, have been interested in the subject of ezdâd in order to understand the Qur'an more appropriately from the first moment. They wrote separate books about ezdâd words in the Qur'an. The commentators also gave relevant information in their own interpretations. They expressed their opinion that which of the meanings of ezdâd words would be more appropriate for the meaning and purpose.

However, over time, while many studies were carried out on the Qur'an, it was also translated into other languages. The literal translation of ezdâd words in these Qur'anic translations, giving both meanings of the word together and not specifying the criteria used in the selection of the meanings of such words has emerged as a problem.

Keywords: Quran, Azdad, Translation, Meaning, Problems.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ ..... **ii**

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

KISALTMALAR ..... **xi**

ÖN SÖZ ..... **xii**

GİRİŞ **1**

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI 2
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI 3
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 4
5. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI 5

BİRİNCİ BÖLÜM **8**

EZDÂD KAVRAMI, ORTAYA ÇIKMASINDAKİ FAKTÖRLER VE ÂLİMLERİN BU KONUDAKİ GÖRÜŞLERİ **8**

1. LAFIZ VE ANLAM ARASINDAKİ MÜNASEBET 8
   - 1.1. Lafız 8
   - 1.2. Anlam/Mana 9
   - 1.3. Delalet 9
   - 1.4. Delalet Ettiği Anlamlar Bakımından Lafızlar 11
     - 1.4.1. Müteradif/Eşanlamlı Lafızlar; 11
     - 1.4.2. Müşterek/Çokanlamlı Lafızlar; 12
     - 1.4.3. Ezdâd Lafızlar 13
2. EZDÂD (اَلْأَضْدَادُ) KAVRAMI 13
3. EZDÂDIN ORTAYA ÇIKMA SEBEPLERİ 16
   - 3.1. Arap Dilindeki Lehçe Farklılıkları 16

3.2. Hakiki Mana İle Birlikte Mecazi Mananın Kullanılması 17
3.3. Kelimelerin Aslında Meydana Gelen Değişiklikler 17
3.4. Kelimenin Umumi Bir Manaya Delalet Etmesi 18
3.5. Sosyolojik Örfler ve Adetler..... 19
3.6. Vezin Birlikteliği 20
4. DİL ÂLİMLERİNİN EZDÂD HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ 21
4.1. Ezdâdın Varlığını Kabul Etmeyenler 21
4.2. Ezdâdın Varlığını Kabul Edenler 22
4.2.1 Ezdâd Kelimelerin Sınırlarını Geniş Tutanlar 24
4.2.2 Ezdâd Kelimelerin Sınırlarını Daraltanlar 25
İKİNCİ BÖLÜM..... 28
KUR'AN-I KERİM'DE EZDÂD OLGUSU VE ÖRNEKLERİ..... 28
1. KURAN-I KERİM'DE EZDÂD OLGUSU 28
2. MÜFESSİRLERİN EZDÂD KONUSUNA YAKLAŞIMI 30
2.1. Müfessirlerde Bulunması Gereken Özellikler 31
2.2. Müfessirlerin Ezdâd Konusundaki Görüşleri 32
3. KUR'AN'I KERİM'DEKİ EZDÂD KELİMELERE ÖRNEKLER..... 35
3.1. القرء/Kur': Hayız Dönemi/Temizlik Dönemi 35
3.2. الرجاء/Reca; Ümit Etmek/Korkmak 38
3.3. أسر/Eserra; Gizlemek/Açığa Vurmak..... 40
3.4. شرى/Şera; Satmak/Satın Almak..... 41
3.5. الظن/Zann; Kesin Bilgi/Şüphe 44
3.6. عسعس/A'sa's; Karanlık/Aydınlık..... 46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM..... 50
KUR'AN-I KERİM'DEKİ EZDÂD KELİMELERİN TERCÜMESİ 50

1. TERCÜME/ÇEVİRİ KAVRAMI 50
1.1. Tercüme/Çeviri Nedir? 51
1.2. Tercüme/Çeviri Çeşitleri 53
1.2.1. Harfi/Lafzi Tercüme/Dolaysız Tercüme 54
1.2.2. Tefsiri/ Manevi Tercüme/Dolaylı Tercüme 56
1.2.3. Harfi Tercüme ve Tefsiri Tercümeye Örnekler 57
1.3. Tercüme Yapılırken Dikkat Edilecek Bazı Hususlar 58
1.4. Tercüme Problemleri 60
2. KUR'AN'IN TERCÜME EDİLMESİ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER 63
2.1. Kur'an'ın Tercüme Edilmesinin Gerekli Olduğunu Savunanlar .. 63
2.1.1. Akli Deliller 63
2.1.1.1. Kur'an'ın Tebliğ Edilmesinin Gerekliliği 64
2.1.1.2. İnsandaki Kur'an Merakı 65
2.1.1.3. İnsanların Kur'an'dan İstifade Edebilmesi 65
2.1.1.4. Kur'an'ın Doğru Tercüme Edilmesinin Gerekliliği 66
2.1.2. Nakli Deliller 67
2.1.2.1. Kitap 67
2.1.2.1.1. Kur'an'da Geçen Hitaplar 67
2.1.2.1.2. Tüm İnsanlara Tebliği Emreden Ayetler 68
2.1.2.1.3. Kur'an'da Tüm İnsanları İlgilendiren Ayetler 69
2.1.2.1.4. İnsanlara Mazeret Olmaması İçin 71
2.1.2.2. Sünnet 72
2.2. Kur'an'ın Tercüme Edilmesinin İmkânsız Olduğunu Savunanlar 74
3. KUR'AN'I KERİM'İ TERCÜME YÖNTEMLERİ 78
3.1. Kur'an'a Uygun Olan Tercüme Yöntemi 78
3.2. Tefsiri Tercüme Yönteminin Özellikleri 79

4. KUR'AN'I KERİM'DE EZDÂD KELİMELERİN TERCÜMESİ 81
4.1. Ezdâd Kelimelerdeki Tercüme Problemleri 83
4.2. Kur'an'da Ezdâdın Anlamının Tespiti ve Belirlenmesi 84
4.2.1. Kur'an'ın Kur'an İle Açıklanması 85
4.2.2. Kur'an'ın Sünnet İle Açıklanması 85
4.2.3. Kur'an'ın Sahabe Sözüyle Açıklanması 89
4.2.4. Kur'an'ın Bağlamının Dikkate Alarak Açıklanması 91
4.2.5. Kur'an'ın Karineler Vasıtasıyla Açıklanması 93
4.3. Kur'an Meallerinde Ezdâd Kelimelerin Tercümesi 95
4.3.1. القرء/Kur' 96
4.3.2. الرجاء/Reca 98
4.3.3. أسر/Eserra 101
4.3.4. شرى/Şera 102
4.3.5. الظن/Zann 105
4.3.6. عسعس/A'sa's 109
SONUÇ 111
KAYNAKÇA 115

KISALTMALAR

A.g.e: Adı geçen eser

A.g.m: Adı geçen makale

A.g.md: Adı Geçen madde

AÜİF: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

B.t.y: Basım tarihi yoktur.

b.y.y: Basım yeri yok

Bkz: Bakınız

C: Cilt Numarası

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

İbn: İbnün/Oğul

İFAV: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

İİFVY: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

Nşr: Neşreden

R. Anh: Radıyallahu Anh (Allah Onlardan Razı Olsun)

S.a.v: Sallallahü Aleyhi Vesellem

S: Sayfa

Sd: Sadeleştiren

SÜİF: Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sy: Sayı

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

Thk: Muhakkik, Tahkiki Yapan

Trc: Tercüme Eden

V.d: Ve diğeri/Ve diğerleri

Yay: Yayını/Yayınları

Neşr: Neşriyat

ÖN SÖZ

Dil, insanların birbirlerine kültürlerini, düşüncelerini, dertlerini ve isteklerini aktarmada ilk zamandan beri kullanageldikleri bir araçtır. İnsanların doğru ve sağlıklı bir şekilde iletişim kurabilmeleri için kullandıkları lafızların da açık ve anlaşılabilir olması gerekir. Bu sebeple dil âlimleri, "dilde asıl olan bir lafzın tek bir manaya gelmesidir" demişlerdir.

Ancak Arap dilinin kendine has bazı özellikleri olması sebebiyle bazen bir lafız birden fazla manaya da gelebilmiştir. Bunun teşbih, mecaz, istiare, kinaye veya kelimenin yapısında meydana gelen sarf değişiklikleri gibi dil kaynaklı veya lehçe farlılıkları, insana bağlı sosyolojik veya psikolojik etmenler, insanlara ait örf ve adetler gibi insan kaynaklı bazı etkenleri vardır. Sadece Arap diline özgü olarak karşımıza çıkan ve birden çok manaya gelen lafızlardan biri de "tek bir kelimenin iki zıt manaya gelmesi" demek olan ezdâd kelimelerdir. Ezdâd kelimeler hakkında ilk dönemden itibaren bir kısım âlimler tarafından varlığına dair bir kısım âlimler tarafından da yokluğuna dair ameli ve nazari olarak birçok araştırma yapılmış ve eserler yazılmıştır.

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de Arap dilinin kurallarını, edebi sanatlarını ve dil özelliklerini esas alarak gönderilmiş bir kitaptır. Arapça'da ezdâdın varlığını kabul etmek Kur'an'da da ezdâd kelimelerin var olduğu sonucuna götürmektedir. Bu sebeple ezdâd konusuyla ilgilenen ve kitap yazan âlimler Kur'an'ı merkeze alarak kitaplarını yazmışlardır.

Âlimlerin bir kısmı ezdâd kelimeleri dilin bir gerçeği olarak görüp Kur'an'da olmasının normal olduğunu hatta Kur'an'ın ifadelerine zenginlik kattığını söylemişlerdir. Şuubilerin de içinde bulunduğu bir kısım âlim ise; Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin, Kur'an'ın fesahatini bozacağını, anlamında kapalılık meydana getireceğini ve kendisiyle amel edilen bir kitabın anlaşılmaz bir hale döneceğini söyleyerek ezdâdı reddettiklerini belirtmişlerdir. Hatta Şuûbiler bu durumun Kur'an için bir noksanlık olacağını söyleyecek kadar ileri gitmişlerdir. Dolayısıyla birçok âlim bu görüşün doğru olmadığını göstermek ve ezdâd kelimelerin dilin bir zenginliği olduğunu anlatmak için ezdâd konusu hakkında kitap yazmışlardır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra İslam Devleti yeni beldelerin fethedilmesiyle genişlemiştir. Bu durum Arap olmayan başka milletlerin İslam'a girmesini hızlandırmış ve Kur'an'ın Arapçadan başka dillere tercüme edilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Zaman içerisinde Kur'an birçok dile tercüme edilmiştir. Ancak bu tercüme faaliyetlerinde de bazı tercüme problemleri ortaya çıkmıştır. Bu problemlerden biriside tezimin konusunu teşkil eden Kur'an meallerinde geçen ezdâd kelimelerin tercümesindeki problemlerdir.

Bu çalışmamızda Kur'an meallerinde Kur'an'ın anlaşılmasına gölge düşüren veya yanlış anlaşılmasına sebep olan ezdâd kelimelerdeki tercüme problemlerine yer verdik.

"Kur'an-ı Kerim'de Ezdâd Olan Kelimelerin Tercüme Problemi" adlı çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi, yöntemi, amacı ve kaynaklarıyla ilgili bilgiler verdik.

Birinci bölümde lafız ve anlam arasındaki münasebet, ezdâd kavramı, ezdâd kavramının ortaya çıkma sebepleri, ilim adamlarının ezdâd hakkındaki görüşleri konularını ele aldık.

İkinci bölümde ise; Kur'an-ı Kerim'de ezdâd konusu, müfessirlerin ezdâd konusuna yaklaşımı işledik. Bu bölümde son olarak Kur'an-ı Kerim'de geçen ezdâd kelimelere örnekler başlığı altında tezimizin son bölümünde meallerde inceleyecek olduğumuz altı kelime hakkında hem ezdâd konusunda yazılmış kitaplardan hem de tefsirlerden bilgi verdik.

Üçüncü bölümde de; tercüme kavramını detaylarıyla işledik. Kur'an'ın tercüme edilmesi konusundaki müspet ve menfi görüşleri aktardık. Kur'an'ı tercüme yöntemlerini ve Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerdeki tercüme problemlerini anlattık.

Bu çalışmamda bana rehberlik yapan, yakın alâkasını, destek ve teşviklerini gördüğüm, katkılarından müstefîd olduğum tez danışmanım Doç. Dr. Necla YASDIMAN DEMİRDÖVEN'e, tez konusunu bulmamda bana yardımcı olan Dr. Ensar ASLAN'a teşekkür ederim. Ayrıca maddî-manevî desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen eşime ve aileme şükranlarımı sunarım.

İrşat İNAN

İzmir-2022

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kuran-ı Kerim Hz. Peygamber (s.a.v.)'e indirilen, mushaflarda yazılı olan Peygamberimizden bize kadar tevatür yoluyla nakledilmiş, okunmasıyla ibadet edilen, insanlığın bir benzerini getirmekten aciz kaldığı ilahi bir kelamdır.[1] Kur'an'ın özelliklerinden birisi de ilk olarak hitap ettiği toplumun dili olan Arapça ile nazil olmuş olmasıdır. Bu pek tabii bir durumdur. Çünkü her peygamber hitap ettiği toplumun diliyle gönderilmiştir. Kur'an bu gerçeği şöyle açıklamaktadır; **وَمَّا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ** *"(Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik…"*[2] Bu sebeple Kur'an Arap dilinin birçok özelliğini bünyesinde taşımaktadır.

Kur'an-ı Kerim insana dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayan ilahi bir kitaptır. Bu sebeple ilk indiği zamandan bu yana murad-ı ilahiyi en doğru şekilde anlamak ve doğru bir şekilde de başkalarına anlatmak için sahabe (r.a.) büyük gayretler sarfetmiştir. Sahabeden sonra onların yetiştirdiği öğrencileri de sonraki gelen âlimler de hep bu gayeyi ve gayreti devam ettirmiştir.

Arap dilinin özelliklerinden biri olan *"tek bir lafzın iki zıt manaya gelmesi"* demek olan "ezdâd" Kur'an'da var olan bir konudur. Âlimlerin Kur'an'ı doğru anlama ve anlatma gayreti her alanda kendini gösterdiği gibi bunda da göstermiştir. Ezdâd kelimeler hakkında dil alanında birçok kitap telif edilmiştir. Bu kitapların amacı da Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin manasını en doğru şekilde tespit etmek olmuştur. Müfessirler de bu gaye ile tefsirlerinde bu kelimeleri açıklamaya çalışmışlardır.

---

[1] Muhammed Abdülazim ez-Zürkani, *Menahilü'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an,* Thk: Fevvaz Ahmed Zemerli, Daru'l-kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1995, C. I, s. 17; Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü,* İFAV, İstanbul, 2015, s. 162; Abdulmuttalip Arpa, *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd*, İFAV, İstanbul, 2018, s. 93.

[2] İbrahim, 14/4.

Kur’an-ı Kerim’in doğru anlaşılabilmesi ve kendisi ile doğru bir şekilde amel edilebilmesi açısından başka dillere tercümesi de önem arz etmektedir. Hiçbir tercüme tam manasıyla Kur’an’ın anlamını yansıtmasa da anlaşılıp emirlerinin hayata aktarılması konusunda meallerin büyük bir yeri vardır. Ancak bunun yanında Kur’an tercümelerinde ezdâd kelimelerin anlamının doğru bir şekilde tespit edilmesi noktasında birçok problemler de ortaya çıkmıştır. Bu problemler Kur'an'ın mana ve maksadının yanlış anlaşılması sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlara dikkat çekilmezse artarak devam edeceği de yadsınamaz bir gerçektir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bizim bu çalışmadaki amacımız; tercüme problemlerine kısaca değinmenin yanında Kur’an meallerindeki ezdâd kelimelerin tercümesindeki problemleri incelemek olacaktır. Çünkü ezdâd kelimeler her iki zıt anlamı barındırdığı için meallerde doğru mananın tespit edilememiş olması durumunda o kelimenin içinde bulunduğu ayetin manası tam ters bir manaya dönebilir.[3] Bu da Kur’an’ın maksadının yanlış anlaşılmasına sebebiyet verebilir. Bu sebeple ezdâd kelimelerin meallerde hangi esasların göz önünde bulundurularak tercüme edilmesi gerektiği konusunu ele alacağız. Çünkü her insanın bilgi seviyesi aynı olmadığı için herkes Kur’an’ı Arapçadan okuyup anlamayabilir. Zaten genel olarak bakıldığında tercümelere veya meallere Kur’an’ı Arapçadan anlayamayanlar başvurmaktadır. Bu da yapılacak tercüme hatalarının ne kadar büyük yanlış anlaşılmalara sebebiyet vereceğini ortaya koymaktadır. Ezdâd kelimelerde yapılacak tercüme problemleri bu yanlış anlaşılmayı derinleştirebilir. Bizim bu çalışmadaki hedefimiz Kur’an’daki ezdâd kelimelerde yapılan tercüme hatalarına birkaç kelime üzerinden dikkat çekmektir. Çünkü Kur’an’da geçen bütün ezdâd kelimeleri incelemek çalışmamızın kapsamını aşacaktır.

[3] Ebû Hâtim Sehl b. Muhammed es-Sicistânî, *Kitabü’l-Ezdâd,* Nşr: August Heffner, Beyrut, El-Matbaatül Kasulikiyye, 1912, s. 72.

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Kur'an-ı Kerim'de ezdâd olan kelimelerin tercüme problemini anlattığımız bu çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun önemini, araştırmayı yapmaktaki amacımız, araştırmayı yaparken takip ettiğimiz yöntemi ve araştırma sırasında çoğunlukla başvurduğumuz kaynakları aktardık.

Birinci bölümde ezdâd kavramını daha iyi anlamak için ilk olarak lafız ve mana arasındaki münasebet konusunu işledik. Daha sonra Ezdâd kavramının genel bir tanımının yanında âlimler tarafından yapılan sözlük ve ıstılahi tanımlarına yer verdik. Ezdâd kavramını tarif ettikten sonra ezdâd kavramının ortaya çıkış sebeplerini birkaç başlıkta açıklamaya çalıştık. Son olarak da ilim adamlarının ezdâd kavramı hakkındaki görüşlerini ve bu konudaki ihtilafları genel bir başlık altında inceledik.

İkinci bölümde ise; Kur'an-ı Kerim'de ezdâd olgusunu inceledik. Müfessirlerin özellikleri hakkında bilgi verdikten sonra onların Kur'an'daki ezdâd konusuna dair görüşlerine yer verdik. Son olarak Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerden altı tanesini inceledik. Bu kelimeler hakkında bilgi verirken dil âlimlerinin görüşlerine yer verdik. Şiirlerden getirdikleri şahitleri aktardık. Kur'an'da geçtiği yerlerden en fazla bir kaç tanesine temas ederek örnek verdik.

Üçüncü bölümde de; ilk olarak tercüme başlığı altında tercüme kavramı hakkında bilgi verdik. Bunun yanında tercüme çeşitleri, tercüme kuralları ve tercüme problemlerini işledik. İkinci olarak Kur'an'ın tercüme edilmesi konusundaki menfi ve müspet görüşleri başlıklar halinde ele aldık. Daha sonra hangi tercüme yönteminin Kur'an için daha uygun olduğu konusunda bilgiler verdik. Son olarak Kur'an'da ezdâd kelimelerin tercümesi konusunu üç başlık altında inceledik. Bu başlıklarda ezdâd kelimelerde öne çıkan tercüme problemleri, ezdâd kelimelerinin anlamını tespit etmede takip edilmesi gereken kriterler hakkında bilgi verdik. Son olarak da bu kelimelerin meallerde nasıl tercüme edildiğini birkaç kelimeyi örnek vererek inceledik ve tercümeleri esnasında ortaya çıkan problemleri analiz ettik.

Daha sonra tezimizin genel manada bir özetinin yer aldığı, tespitlerimiz ve önerilerimizin bulunduğu sonuç kısmı ile tezimizi yazarken kullandığımız kaynakların bir listesi olan kaynakçaya yer verildi.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tezimizin konusu, ezdâd kelimelerle ilgili olması hasebiyle ilk önce ezdâd kelimeler konusunda yazılmış olan ilk dönemden son döneme kadar olan kaynakların araştırmasını yaptık. Daha sonra bu kaynaklar içerisinde ezdâd konusuyla alakalı ittifak edilen bilgileri bir araya getirdik. Kaynak araştırması yaparken de ezdâd kavramı hakkında yazılan kaynakların araştırmasını ayrı, Kur'an'da ezdâd konusundaki kaynakların araştırmasını ayrı yaptık. Bu konuda son dönemde ezdâd konusunda yazılmış olan kaynaklardan daha çok yararlandık. Çünkü bu kaynaklar önceki âlimlerin görüşlerini de barındırdığı için ezdâd konusuna daha genel ve bütüncül bir bakış açısıyla bakmışlardır.

İlk bölümde bir kavram çalışması olarak ezdâd kavramını ele aldık. Bu kavramın tanımını yapmadan önce ezdâd kavramı "lafızların manaya delaleti" konusu içinde değerlendirilen bir konu olduğu için araştırmamızın bir bütünlük oluşturması açısından lafız, mana, delalet, delalet ettiği manalar bakımından lafızlar konularında kısaca bir bilgilendirme yaptık. Daha sonra genel olarak ezdâd konusunda eser yazmış âlimlerin bu kavram hakkında yaptığı tanımlara yer vererek ezdâd kavramını inceledik. Ezdâd kavramının ortaya çıkmasındaki sebepleri altı başlık halinde inceledik. Bu sebepleri incelerken son dönem âlimlerin kendisinde ittifak ettiği sebepleri ele aldık. Ezdâd konusunun dilde mümkün olması açısından ilk dönemden son döneme kadar âlimler arasında tartışılan bir konu olması sebebiyle ilim adamlarının ezdâd hakkındaki görüşlerini Ezdâdın varlığını kabul edenler ve kabul etmeyenler şeklinde iki başlık halinde ele aldık.

İkinci bölüme daha genel bir başlık olan Kur'an'da ezdâd konusu ile başlangıç yaptık. Genel olarak ilk dönem âlimlerin Kur'an'da ezdâd konusu hakkındaki görüşlerini inceledik. Ezdâd kelimelerin Kur'an'da nasıl geçtiğine dair birkaç örnek aktardık. Bu örneklerde de ezdâd kelimelere verilecek manaya göre ayetin manasının ne kadar değişeceğini ilim adamlarının görüşleri çerçevesinde göstermeye çalıştık. Bu bölümde ilk bölümden farklı olarak müfessirlerin ezdâd konusunda takındıkları tavrı ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken de konuya daha geniş bir bakış açısından bakabilmek için ilk dönem müfessirlerden son dönem hatta günümüz müfessirlerine kadar her dönemde temayüz etmiş müfessirlerin görüşlerini maddeler

halinde sıraladık. Son olarak da Kur'an'da âlimler tarafından tespit edilen ezdâd kelimelerden birkaç tanesi hakkında bilgi vermeye çalıştık. Bu kelimeler hakkında bilgi verirken kelimenin manasının daha iyi anlaşılması açısından cahiliye Arap şiirlerinden getirilen şahitleri, tefsirlerde bu kelimeler üzerine yapılan yorumları ve maddeler halinde dil ve tefsir âlimlerinin bu kelime hakkındaki görüşlerine de yer verdik.

Üçüncü bölümde ise; asli ve tali kaynaklardan tercüme kavramının tanımı, tercüme çeşitleri ve tercüme problemleri hakkında genel hatları ile bilgi verdik. Doğru bir tercüme yapabilmek için dikkat edilmesi gereken hususlara temas ettik. Kur'an'ın tercüme edilmesi konusunda ortaya çıkan ihtilafları iki başlık altında genel hatlarıyla aktardık. İlk başlıkta Kur'an'ın tercüme edilmesini savunanların getirmiş oldukları akli delilleri ve nakli delilleri kendi içerisinde başlıklar halinde geniş bir şekilde ortaya koyduk. Kur'an'ın tercüme edilemeyeceğini söylerin görüşlerini de maddeler halinde tek başlıkta inceledik. Daha sonra tezimizin konusu Kur'an'ın tercümesi hakkında olduğu için tefsir usulü kaynaklarından yararlanarak Kur'an için en uygun olan tercüme yöntemini tespit ettik ve özelliklerini maddeler halinde sıraladık. Bu bölümde son olarak Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerde tespit edilen tercüme problemlerini genel hatları ile anlattık. Daha sonra ezdâd kelimelerin anlamının tespitinde izlenilmesi gereken adımları ehemden mühime doğru sıraladık. Son olarakta ikinci bölümde örneklerini verdiğimiz ezdâd kelimelerin geçtiği ayetlerin meallerde nasıl tercüme edildiğini ve tercümelerde ortaya çıkan problemleri inceledik. Bu problemlerin giderilmesi noktasında çözüm önerilerini aktardık.

Konu başlıklarını isimlendirirken genel ifadeler kullandık. Başlıkları sıralarken de özelden genele doğru Lafız konusu, Ezdâd konusu, Kur'an'da Ezdâd konusu, Kur'an'da ezdâd kelimelerin tercüme problemi konusu şeklinde bir usûl takip ettik.

5. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Araştırmamızın konusu *"Kur'an'ı Kerim'deki Ezdâd Kelimelerin Tercüme Problemi"* olduğu için ilk olarak ezdâd konusunda yazılmış olan eser ve makaleleri inceleyip o eserlerde kaynak taraması yaptık. Taramasını yaptığımız kaynaklardan araştırmamızın genelinde en çok başvurduklarımız şunlardır; ilk dönemlerde yazılmış olan Sibeveyh (ö. 180/796)'in *el-Kitab*'ı, Kutrub (ö. 206/821)'un *el-Ezdâd*

isimli kitabı, August Heffner'in Asmai (ö. 216/831)'nin, Ebu Hatim es-Sicistani (ö. 255/869)'nin, İbnu's-Sikkit (ö. 244/858)'in ezdâd konusunda yazmış olduğu kitapları bir araya getirip neşrettiği *Selasetü Kütüb fi'l-Ezdâd* isimli kitabı, İbnü'l Enbari (ö. 328/939)'nin *Kitabü'l-Ezdâd*'ı, Ebu't-Tayyib el-Luğavî (ö. 351/962)'nin *el-Ezdâd fî Kelâmi'l-Arab'ı* Celâleddîn Suyuti (ö. 911/1505)'nin *el-Müzhir fî Ulûmi'l-Luga ve Envâihâ*'sıdır.

Araştırmamızın ilk bölümünde yukarıda saydığımız kaynaklardan farklı olarak; *Diyanet İslam Ansiklopedisi'*ndeki "ezdâd", "lafız", "mana", "delalet", "müfessir" maddelerinden, Nuri Kahveci'nin "Lafız Mana İlişkisi Bağlamında İşaretin Delaleti" makalesinden, Sabri Türkmen'nin "Kur'an-ı Kerim'de Ezdâd" makalesinden faydalandık. Bunların yanında ilk bölümde çokça başvurduğumuz son dönemde Arap diline dair yazılmış olan kitaplardan; Ramazan Abdü't-Tevvab'ın *Fusul fi fıkhu'l-arabiyye,* Dr. Suphi Salih'in *Dirasat fi fikhi'l-luga,* Muhammed Riyad Kerim'in *El-Muktedab fi lehecati'l-Arab,* Muhammed Es'ad en-Nadiri'nin *Fıkhu'l-luğa ve Menahiluhu ve Mesailuhu* isimli kitapları olmuştur.

İkinci bölümde; yukarıda saydığımız ilk dönem kaynaklarından farklı olarak en çok başvurduğumuz kaynaklar; Nureddin Müneccid'in *et-Tezad fi'l-Kur'ani'l-Kerim,* Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971)'in *Büyük Tefsir Tarihi,* Abdulmuttalip Arpa'nın *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd,* Hüseyin Tural'ın *Arap dilinde Ezdâd,* Muhsin Demirci'nin *Tefsir Usûlü* isimli kitapları olmuştur.

Araştırmamız Kur'an-ı Kerim merkezli olması hasebiyle birçok tefsirden faydalandık. Kaynak aldığımız tefsirlerin başında tefsirlerin anası mesabesinde olan İbn Cerir et-Taberi (ö. 310/923)'nin *Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an* isimli tefsiri olmuştur. Bunun yanında İbn Kesir (ö. 774/1373)'in *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim'*i, İzzeddin b. Abdüsselam (ö. 660/1262)'ın *Tefsiru'l-Kur'an*'ı, Fahreddin er-Razi (ö. 606/1210)'nin *Tefsiru'l-Fahri'r-Razi*'si, el-Kurtubi **(**ö. 671/1273)'nin *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*'ı, Muhammed Ali es-Sabuni (1930-2021)'nin, *Safvetü't-Tefasir*'i, el-Maverdi (ö. 450/1058)'nin *en-Nuket ve'l-Uyun*'u kaynak olarak aldığımız tefsirler olmuştur.

Tezimizin konusu ezdâd kelimeler olması hasebiyle İbn Manzur (ö. 711/1311)'un *Lisanü'l-arab*, Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108)'nin *Müfredat,* Halil b. Ahmed (ö. 175/791)'in *Kitabü'l-Ayn,* Şerif el-Cürcani (ö. 816/1413)'nin

Kitabut'ta'rifat, Zeynep Korkmaz'ın *Gramer Terimleri Sözlüğü* isimli sözlüklerinden yararlandık.

İkinci bölümde Kur'an'da geçen ezdâd kelimelere örnekler konusunda Abdulmuttalip Arpa'nın *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd* kitabında tespit ettiği mükerrerler hariç seksen küsür ezdâd kelimeden altı tanesini bu kitaptan faydalanarak örneklendirdik. Örnek olarak verdiğimiz kelimelerde şahit olarak getirilen şiirlerin tercümesini yaparken de bu kitap yararlandığımız kaynak olmuştur.

Üçüncü bölümde; konumuz Kur'an ve anlaşılması noktasında tercümesi olduğu için daha çok tefsir usulü kaynaklarından yararlandık. Bunlar sırasıyla şöyledir; Zürkani (ö. 1367/1948)'nin *Menahilü'l-İrfan'*ı, Hüseyin ez-Zehebi (1915-1977)'nin *et-Tefsir ve'l-müfessirin'*i, Mennau'l-Kattan (1925-1999)'ın *Mebahis fi ulumi'l-Kur'an'*ı, İsmail Cerrahoğlu'nun *Tefsir Usulü*, Muhsin Demirci'nin *Tefsir Usûlü* kitabıdır. Bu kitapların yanında M. Tayyip Okiç'in Hadiste Tercüman isimli makalesinden ve sözlüklerden de *eṣ-Ṣıḥâh, Tacu'l-Arûs*, *Lisanu'l-Arab'*tan tercüme konusunda ziyadesiyle faydalandık.

Bunların dışında diğer konularda genel itibari ile çokça yararlandığımız kaynaklar; Faruk Gürbüz'ün *Tercüme Problemleri ve Mealler* isimli doktora tezi, Hidayet Aydar*'ın Kur'an'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi* isimli kitabı, Ali Eroğlu'nun Tercüme Problemleri ve Mealler isimli makalesi, İbnü'l-Hatib'in *el-Furkan* isimli eseri, Abdulmuttalip Arpa'nın *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd* isimli kitabı, Takiyyuddin ibn Teymiyye'nin *Mukaddime fi Usuli't-Tefsir* isimli eseri, Ahmet Yücel'in *Hadis Tarihi ve Usulü* kitabı, Taberi'nin *Cami'u'l-Beyan*'ı olmuştur.

Ezdâd kelimelerin tercümelerini incelediğimiz beş meal ise sırasıyla şöyledir; Hasan Basri Çantay'ın *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*'i, Ahmed Davudoğlu'nun *Kur'an'ı Kerim ve İzahlı Meali*, Süleyman Ateş'in *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali*, Abdülkadir Şener M. Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım'ın yazmış olsuğu *Yüce Kur'an ve açıklamalı-yorumlu meali*, Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrıcı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut'un yazmış olduğu Diyanet Vakıf meali olarak da bilinen *Kur'an'ı Kerim açıklamalı meali'*dir.

BİRİNCİ BÖLÜM
EZDÂD KAVRAMI, ORTAYA ÇIKMASINDAKİ FAKTÖRLER VE ÂLİMLERİN BU KONUDAKİ GÖRÜŞLERİ

1. LAFIZ VE ANLAM ARASINDAKİ MÜNASEBET

İnsan, kendisini diğer varlıklardan ayıran duygu ve düşüncelerini dış dünyaya aktarırken, diğer varlıklarla iletişim kurarken birtakım lafızları aracı olarak kullanır. Buna göre; lafız yani kelime, konuşanın dinleyene düşüncelerini aktarmada kullandığı ilk vasıtadır.

İnsanın duygu ve düşüncelerini aktarmada kullandığı lafız genel hatları ile anlamlı ve anlamsız olarak ikiye ayrılır. Konuşanında muhatabına derdini ve meramını düzgün bir şekilde ifade edebilmesi için düşüncelerini anlamlı lafızlar kullanarak karşı tarafa aktarması gerekir. Çünkü insan için elbise neyse mana için de lafız öyledir. İnsan zihni bir sözü işittiğinde hemen o sözün hangi manaya delalet ettiğine bakar. Böylelikle söylenen sözün hangi manayı ifade ettiğini anlamış olur.[4]

Dolayısıyla sağlıklı bir iletişimin kurulabilmesi için lafzın delalet ettiği manaya uygun olması gerekmektedir. Bu sebeple bizde bu başlık altında lafzın manaya nasıl uygun bir şekilde delalet edebileceğini anlatmaya çalışacağız.

1.1. Lafız

Lafız kelimesi sözlükte; atmak, ağızdaki bir şeyin dışarı atmak gibi manalara gelir. İnsan ağzından çıkan anlamlı olan veya olmayan ses ve ses grupları ile harf ve harf gruplarının oluşturduğu işaretlere veya sembollere lafız denir. Bu sesler bir anlam ifade ediyorlarsa kelime veya sözcük adını alır. Lafız, nahiv ve belağat, fıkıh

[4] Nuri Kahveci, "Lafız Mana İlişkisi Bağlamında İşaretin Delaleti", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* sy. 14, 2009, s. 186.

usulü ve mantık gibi dili konu edinen başlıca ilimlerde farklı açılardan ele alınarak farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. [5]

1.2. Anlam/Mana

Mana sözcüğü sözlükte; "istemek, kastetmek, ortaya çıkmak" gibi manalara gelen عنا (a'na) fiilinden türeyen bir masdardır. Lafzın gizlediği şeyi açığa çıkarma, denilmek istenen şey, kastedilen şey manasına gelmektedir. Buna göre mana lafızlarla anlatılmak istenen, onlarla anlaşılan şeydir.[6]

Anlam, bir kelime, işaret, sembol veya bir kuramın içeriği olarak da ifade edilebilir. Dile ait olan ve dilin dışındaki nesneleri de içine alacak şekilde anlamı, bir ifadenin ilettiği bildirdiği, anlattığı, gösterdiği, işaret ettiği şekil ve sembollerin tamamı olarak tanımlayabiliriz. Buna göre yazılı bir metinden kaş, göz işareti gibi mimiklere kadar her şey anlamın alanına girer. Yani nasıl ruh ile bedenin birleşmesinden nasıl anlamlı bir varlık olan insan meydana geliyorsa lafız ve mananın birleşiminden de anlamlı bir sözcük veya kelam oluşur[7]

Bir sözün doğru ve söyleyenin maksadına uygun olması yolu o söz için seçilen lafızlarla onlara yüklenen anlamın aynı doğrultuda olması büyük önem arz etmektedir. Bunun için lafızla, amaçlanan mana arasında bir uygunluk aranır. Bu açıdan lafzın manaya delaletinde konulduğu anlama uygun olması önemlidir.[8]

1.3. Delalet

Sözlükte; yol, gösterme, kılavuzluk etme, işaret etmek gibi manalara gelen delalet kelimesi söylenen sözün hangi manaya geldiğini anlamak demektir.[9] Diğer bir

---

[5] Halil b. Ahmed El-Ferahidi, *Kitabu'l-Ayn,* Thk: Mehdi el-Mahzumi ve İbrahim es-Samirai, Mektebetü'l-Hilal, b.y.y. C. VIII, s. 161; Rağıb el-İsfehani, *Müfredat Elfazu'l-Kur'an* "Lfz md", Thk: Safvan Adnan Davudi, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 2009, s. 743; Sedat Şensoy, "Lafız md.", *DİA*, Ankara, 2003, C. XXVII, s. 42.

[6] Rağıb el-İsfehani, *Müfredat,* "Âna md", s. 591; Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem İbn-i Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1993, C. XV, s. 105; Sedat Şensoy,"Mâna md.", *DİA*, Ankara, 2003, C. XXVII, s. 555.

[7] Nuri Kahveci, a.g.m. s. 187.

[8] Nuri Kahveci, a.g.m. s. 187.

[9] İbn-i Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, C. XI, s. 248; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1967, C.I, s. 22

ifadeyle söz, davranış, yazı, hareket, durum gibi herhangi bir şeyin belli bir bilgi, anlam ve hükümle bağlantısını ifade etmek demektir. Buna göre delalet, lafzın zihinde meydana getirdiği anlaşılabilen veya hissedilebilen manadır. Kısaca lafız ile mana arasındaki irtibat şeklinde de ifade edilebilir.[10]

Lafza bağlı olup olmaması açısından Delâlet lafzî ve gayri lafzî olmak üzere ikiye ayrılır. Meselâ "kitap" lafzının iki kapak arasındaki yazılı metne delâleti lafzî, "dumanın" ateşe delâleti ise gayri lafzî delâlettir.

Delalet, ister lafzi olsun ister gayri lafzi olsun bazen akıl ile bazen zihin ile bazen de duyularla elde edilen bilgi, tecrübe ve görgü gibi mahsusat alanının verileriyle insan zihnindeki mana ile doğal bir ilişki kurmaktadır. Bu sebeple bütün delaletler başlıca akli, tab'i ve vaz'i olmak üzere üç kısma ayrılır;

Akli delalet; dal (gösteren) ile medlül (gösterilen) arasında doğrudan ve zorunlu bir alaka görerek ilkinin bilgisinden ikincisinin bilgisine ulaşmaktır**.** Mesela dumanın ateşe delalet etmesi akli bir delalettir.

Tab'i delalet; Aklın dâl ile medlûl arasında tabii yani biyolojik, fizyolojik veya psikolojik bir alâka görerek ilki hakkındaki bilgiden ikincinin bilgisine ulaşmasıdır. Yüz kızarmasının utanmaya, yüz sararmasının korku ve heyecana delaleti tabii bir delalettir.

Vaz'i delalet; Dâl ile medlûl arasında sadece örfe, kültüre, ortak iletişim ve kullanıma bağlı ilişkiden hareketle aklın medlûl hakkında bilgiye ulaşmasıdır. Mesela başı öne eğmenin kabule, yukarı kaldırmanın redde delalet etmesi Vaz'i bir delalettir.[11]

Sözün manaya delaleti bir anlamda sözlü iletişim kurmaktır. Sözlü iletişim ise konuşanın dinleyene bir mesajı, belli amaçla dil aracını kullanarak ulaştırması ve dinleyenin de bu mesajı konuşanın amacına uygun bir şekilde anlaması şeklinde gerçekleşir.[12]

---

[10] Muhammed Âli Yasin, *el-Ezdâd fi'l-luğa,* Matbaatü'l-Mearif, Bağdad, 1974, s. 55; M. Naci Bolay, "Delalet md.", *DİA*, İstanbul, 1994, C. IX, s. 119; Nuri Kahveci, a.g.m. s. 189.

[11] Muhammed Şakir, *El-İzah li'metni İsagoci,* Nşr; Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Daru'n-Nur, 2014, s. 18; M. Naci Bolay, "Delalet md.", *DİA*, s. 119; Mehmet Ali Şimşek, "Delalet Kavramı Çerçevesinde Lafız Ve Anlam İlişkileri", *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi,* 2001, C. I, Sy, 2, s. 86.

[12] Nuri Kahveci, a.g.m. s. 189.

1.4. Delalet Ettiği Anlamlar Bakımından Lafızlar

Her bir dilde asıl olan her bir lafzın tek bir manaya gelmesidir. Ancak dilde var olan hakikat-mecaz, teşbih, istiare, kinaye gibi[13] bazı yollar birkaç tane lafzın tek bir manaya gelmesine veya tek bir lafzın birkaç tane manaya gelmesine sebep olur.[14] Sibeveyh (ö. 180/796), nahiv ilminin ilk kaynağı olarak kabul edilen "el-Kitab" isimli eserinde kelamın kısımları hakkında şöyle demiştir; *"Arapların sözlerinde iki farklı lafzın iki farklı manası (mütebayin/tek anlamlılık), iki farklı lafzın tek bir manası (müteradif/eşanlamlılık) veya tek bir lafzın iki farklı manası (müşterek/çokanlamlılık) vardır."*[15] Nitekim Sibeveyh'ten sonra gelen âlimler kelimenin kısımları için bu taksimatı esas almışlardır.[16]

Bu sebeple âlimler tek bir manaya gelen müfred kelimeleri "müteradif", farklı manalara delalet eden tek bir kelimeyi "müşterekü'l-lafzi", tek bir lafzın iki zıt manaya gelmesini de "ezdâd" şeklinde isimlendirmişlerdir.[17] Şimdi bu saydığımız konular hakkında biraz bilgi verelim.

1.4.1. Müteradif/Eşanlamlı Lafızlar;

Sözlükte; peşi sıra gelmek, birbirini izlemek, arka arkaya gelmek gibi anlamlara gelmektedir.[18] Dilcilerin yaptığı tanıma göre iki veya daha fazla lafzın tek bir bakımdan aynı manaya gelmesidir.[19] Daha açık bir ifadeyle; anlamları aynı veya birbirine yakın olan kelimelerdir.[20]

Müteradifte lafızlar birbirinden farklı ancak lafızlardaki anlamlar birbiriyle örtüşmektedir. "**قَمْحٌ**" "**بُرٌّ**" ve "**حِنْطَةٌ**" kelimelerinin "buğday" manasına gelmesi

[13] Abdulmuttalip Arpa, , *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd*, s. 60.
[14] Ramazan Abdü't-Tevvab, *Fusul fi fıkhu'l-arabiyye*, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1999, s. 308.
[15] Amr b. Osman es-Sibeveyh, *el-Kitab*, Thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1988, C. I, s. 24.
[16] Sabri Türkmen, Kur'an-ı Kerim'de Ezdâd, *Marife,* sy. 2, 2010, s. 98.
[17] Ramazan Abdü't-Tevvab, *Fusul fi fıkhu'l-arabiyye*, s. 309
[18] Rağıb el-İsfehani, *Müfredat,* "Rdf" md", s. 349.
[19] Ali b. Muhammed eş-Şerif el-Cürcani, *Kitabut'ta'rifat,* Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 56;Ramazan Abdü't-Tevvab, *Fusul fi fıkhu'l-arabiyye*, s. 309.
[20] Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü,* TDK yay. Ankara, 1992, s. 55.

"جَلَسَ" ve "قَعَدَ" kelimelerinin "oturmak" manasına gelmesi müteradif kelimelere örnek olarak gösterilebilir.[21] Her bir kelime farklı olsa da aynı mana için konmuştur.

Müteradif lafızlar, genellikle bazı kelimelerdeki kavram inceliklerinin çeşitli sosyal ve dil kesimlerinde zamanla gölgelenmeye uğrayarak anlamca birbirlerine yaklaşmalarından oluşmuştur.[22]

1.4.2. Müşterek/Çokanlamlı Lafızlar;

Sözlükte; "ortaklık" manasına gelen müşterek lafız, bir kelimenin iki veya daha fazla anlama sahip olması demektir.[23] Mesela عَيْنٌ lafzı böyledir. Casus, su pınarı, göz ve altın manalarına gelir.[24]

Müşterek lafzın ortaya çıkmasında şu faktörler etkili olmuştur;

a. Arap kabileleri arasındaki farklılıklar; bir kabile bir lafzı bir manada kullanırken, başka bir kabile aynı lafzı farklı bir manada kullanmıştır. Bu lafızların arasında fark belirtilmeksizin sonraki nesillere her iki manada kullanılarak geçmiştir.
b. Bir lafız iki mana arasında ortak bir mana için vazedilmiştir. Daha sonra bu vazedilen ortak manadan ötürü kelime sonradan meydana çıkan her iki mana için de kullanılabilir bir hale gelir. Zaman geçtikçe bu ortak konulan mana unutulur. Dolayısıyla kelimede bir müştereklik söz konusu olur. Mesela اَلْقُرْءُ kelimesi ilk zamanlarda vakit veya periyod manalarına gelirken daha sonra bu kelime kadının hem temizlik süresi için hem de adet gördüğü süre için kullanılır olmuştur.
c. Bir lafız, önce bir mana için konmuştur. Sonra aynı lafız, bir çeşit alakaya binaen mecaz yoluyla başka bir manada kullanılır, daha sonra bu mecazi mana insanlar arasında öyle yaygınlaşır ki kelime örfi olarak mecazi manadan hakiki manaya döner. Sonraki nesillere de her iki mana hakikat

[21] Ahmed b. İdris el-Karafi, *Şerhu tenkihu'l-fusul,* Thk: Taha Abdurrauf Sa'd, Şirketü't-tıbaatü'l-fenniyyetü'l-müttehide, 1973, s. 31.
[22] Zeynep Korkmaz, *a.g.e.* s. 55
[23] Rağıb el-İsfehani, *Müfredat,* "Şrk" md", s. 451; El-Karafi, *Şerhu tenkihu'l-fusul,* s. 31; Ramazan Abdü't-Tevvab, *Fusul fi fikhu'l-arabiyye*, s. 309.
[24] Zekiyyüddin Şa'ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları,* Trc: İbrahim Kâfi Dönmez, TDV yay. Ankara, 2015, s. 360.

şeklinde aktarılır.[25] Mesela عَيْنٌ kelimesinin hakiki manası insan görme organı olan gözdür. İnsan gözüyle etrafa bakmaktadır. Dolasıyla düşmanı gözetlediği için aradaki alaka sebebiyle casus da عَيْنٌ kelimesi ile ifade edilmiştir.[26]

Müşterek lafzın asıl unsuru, manaya delalettir. Çünkü çokanlamlılığa delalet eden unsur tek olan lafızdır. Bir lafzın konulduğu ilk anda bir manaya delalet etmiş, daha sonra bu lafızdan diğer manalar neşet etmiştir. Söz konusu edilen bu anlam genişlemesi aniden ortaya çıkmaz, bilakis ağır ve yavaş olur.[27]

1.4.3. Ezdâd Lafızlar

Lafzın manaya delaleti kapsamında ele alınan ve bir lafzın iki zıt anlamı ifade etmesi durumu olarak tanımlanan ezdâd, bünyesinde birden fazla anlam barındırması sebebiyle bir tür iştirak veya çokanlamlılık olgusu gösterdiği kabul edilmektedir. Ancak zıt anlamlı kelimeler, Arap dilbilimciler tarafından genelde "ezdâd" adı altında çokanlamlılıktan ayrı olarak ele alınmıştır.[28] Nitekim zıt anlamlı kelimeleri konu edinen çok sayıda müstakil çalışma mevcuttur. Çalışmamızda yer yer bunlara temas edeceğiz.

2. EZDÂD (اَلْأَضْدَادُ) KAVRAMI

Ezdâd kavramı öncelikle müşterek lafızlar ve müteradif lafızlar gibi kelimenin manaları ile ilgili olan bir kavramdır. Müşterek lafızlar ve müteradif lafızlar Arapça'da olduğu gibi birçok dilde de vardır. Ancak ezdâd kavramı sadece Arapça'da olan bir kavramdır. Çünkü Araplar bu kelimeleri dillerinde genişlik ve zarafet olması için kullanmıştır. Birbirine zıt iki manaya gelen isimleri tek bir kelime ile ifade etmek Arapların takip ettikleri bir metod olarak görülmektedir. Bu sebeple

[25] Zekiyyüddin Şa'ban, a.g.e. s. 361.
[26] Ramazan Abdü't-Tevvab, *Fusul fî fıkhu'l-arabiyye*, s. 326.
[27] Sabri Türkmen, "Arapça'da Çokanlamlılık ve Kur'an-ı Kerim", *Diyanet İlmi Dergi,* DİB yay. 2010, C. XXXXVI, Sy; 2, s. 81
[28] Abdülmuttalip Arpa, "Arap Dilinde Bir Çokanlamlılık Türü Ezdâd", Şırnak Ünv. *İlahiyat Fak. Dergisi*, 2010, sy: 1-2, C. I, s. 12.

modern dil âlimleri bu ezdâd kavramını açıklayabilecekleri örnekleri sadece Arapça'da bulabilmişlerdir.[29]

Ezdâd kavramı Arapçada zıd (اَلضِّدُ) kelimesinin çoğuludur. Karşıt anlamlı kelimeleri ifade etmek için kullanılır. Ancak iki anlamın zıt mana ifade edebilmesi için ikisinin de aynı kategoriye girmesi gerekir. Örneğin بَاعَ kelimesi hem satmak hem satın almak جَوْنٌ kelimesi de hem beyaz hem siyah manalarına gelmektedir. Örnekten de anlaşılacağı üzere bu kelimelerin her biri aynı kategoride iki zıt manayı ifade ettikleri için bu kelimelere ezdâd kelimeler denmektedir. Dolayısıyla ezdâd kavram itibariyle tek bir kelimenin iki zıt manaya gelmesidir.[30]

Buraya kadar ezdâd kavramı ile ilgili genel bir tanım yaptıktan sonra bu kavramın sözlük anlamı ve ıstılahî anlamı hakkında bilgi vermek konunun anlaşılması açısından daha iyi olacaktır.

Sicistani (ö. 255/869) ezdâd kavramını "birşeyin zıttı onun hılafı yani tersidir ve gayrısıdır." şeklinde tarif etmiştir[31].

İbn Manzur (ö. 711/1311), Lisanü'l-Arab isimli eserinde zıd (الضد) kelimesini şöyle tarif etmiştir; "Galip olması sebebiyle diğer şeylerin tersi olan her şeydir. Siyah beyazın zıddıdır, ölüm hayatın zıddıdır, gece gündüzün zıddıdır çünkü biri gelince diğeri gider." Yine İbn Manzur aynı yerde bu kelimenin bir şeyin tersi, hilafı, karşıtı, benzeri ve dengi manalarına geldiğini de belirtmiştir.[32]

Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108) Müfredat isimli eserinde bu kavramın anlamını daha açık ve net bir şekilde ifade ederek; "aynı cins altında olan birbirini özel vasıflarda nefyeden, birbiriyle zıt olan ve aralarında son derece uzaklık olan siyah-beyaz, hayır-şer gibi iki zıt şeydir. Bu iki kelime aynı cins altında olmadığı sürece o iki kelime birbirine zıttır denemez. Tatlılık ve hareket gibi" şeklinde tanımlamıştır.[33]

Ezdâd kavramı ıstılâhî olarak da şöyle tarif edilmiştir;

---

[29] Halil Hilmi, *Mukaddimetü li'dirasetü fıkhu'l-luga,* Daru'l-ma'rifetü'l-camia, İskenderiyye, 1992, s.177; Abdulvâhid b. Ali Ebu't-Tayyib el-Luğavî, *el-Ezdâd fî Kelâmi'l-Arab*, "Mukaddime", thk. İzzet Hasan, Dımeşk 1963, I, s. 18.

[30] Muharrem Çelebi, "Ezdâd md.", *DİA*, İstanbul, 1995, C. XII, s. 47.

[31] Ebû Hâtim, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 72.

[32] İbn-i Manzûr, *Lisanu'l-Arab,* C. III, s. 263; Muhibbuddîn Ebu'l-Feyz Seyyid Muhammed Murtazâ el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tacu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs,* et-Türasü'l-Arabi, Kuveyt, 1994, VIII, 310.

[33] Rağıb el-İsfehani, *Müfredat* "Zıdd md", s. 503.

Bu alanda ilk eser te'lif edenlerden biri olan Muhammed b. el-Müstenir Kutrub (ö. 206/821), ezdâd kavramını tarif etmeden önce kelimeleri üç kısma ayırmıştır. İlk kısımda "kadın ve erkek" kelimelerinde olduğu gibi iki farklı lafzın iki farklı manaya gelmesinden bahsetmiştir. İkinci kısımda müteradif kelimeler olarak tanımlanan iki farklı kelimenin tek bir manaya gelmesinden bahsetmiştir. Ezdâd kavramını üçüncü kısımda zikretmiş ve "lafzın aynı olup manalarının farklı olmasıdır. Tek bir lafzın iki veya daha fazla manaya gelmesidir. Bir şeye ve onun zıddına delalet eden lafızlar da böyledir." şeklinde tarif etmiştir. [34]

İbnü'l-Enbârî (ö. 328/939); ezdâd kavramını; "tek bir kelimenin iki farklı (zıt) manaya gelmesidir." şeklinde tanımlamıştır.[35]

Ebu't-Tayyib el-Luğavî (ö. 351/962) ise şöyle bir tanım yapmış ve konuya daha çok açıklık getirmiştir; ezdâd zıddın çoğuludur. Birşeyin zıddı onu nefyedendir. Örneğin beyaz ve siyah, cömertlik ve cimrilik, cesaret ve korkaklık gibi kelimelerde bu zıtlık açıkça görülmektedir. Ancak bir şeyden farklı olan her şey onun zıttı değildir. Kuvvet ve cehalet kelimeleri bir birinden farklı olmasına rağmen birbirlerinin zıttı değildir. Kuvvet lafzının zıttı zayıf, cehalet kelimesinin zıttı da ilim olabilir. Buna göre; kelimelerin farklı olması zıt olmasından daha geneldir. Çünkü birbirine zıt olan her kelime birbirinden farklıdır. Ancak birbirinden faklı olan her kelime birbirinin zıttı değildir.[36] Ebu't-Tayyib el-Luğavî'nin bu tanımından da anlaşılacağı üzere ezdâd kavramı çok anlamlı kelimelerden daha dar kapsamlı bir kavramdır.

Kısaca ezdâd kavramıyla kastedilen önceki dil âlimlerinin tanımladıkları gibi tek bir lafzın iki zıt manaya gelmesidir.[37] Uzak-yakın, uzun-kısa gibi iki farklı lafzın zıt manaya gelmesi değildir. Bu zaten bütün dillerde var olan bir durumdur. Zaten İbn Fâris (ö. 395/1004), iki zıt lafzı tek bir kelime ile ifade etmek Arapların takip

---

[34] Ebû Ali Muhammed b. el-Mustenîr Kutrub, *el-Ezdâd*, thk. Hannâ Haddâd, Riyad, Dâru'l-Ulûm, 1984, s.70.

[35] Muhammed b. el-Kâsım el-Enbârî, *el-Ezdâd*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim, Beyrut, el-Mektebetu'l-Asriyye, 1987, s. 1.

[36] Ebu't-Tayyib el-Luğavî, *a.g.e.* C. I, s. 1.

[37] Halil Hilmi, a.g.e, s. 177

ettiği bir yöntem olduğunu söyleyerek bu durumun Arapların dilsel bir özelliği olduğunu da söylemiş olmaktadır.[38]

3. EZDÂDIN ORTAYA ÇIKMA SEBEPLERİ

Ezdâdın ortaya çıkmasına birçok faktörün sebep olduğu söylenmiştir. Bu faktörleri şöyle sıralayabiliriz.

3.1. Arap Dilindeki Lehçe Farklılıkları

Arapların sosyal hayatı farklı farklı topluluklar, kabileler ve boylar şeklindeydi. Her bir kabilenin de kendi lehçesi vardı. Örneğin bir kabile **اَلْجَوْنُ** kelimesine siyah derken diğer kabile de beyaz anlamı verdi. Daha sonra bu kelimeler çeşitli araştırmalar ve çalışmalarla bir araya toplandı. İlk başta hangi kelimenin hangi kabileye ait olduğu belirtilmişti. Daha sonraları bu kelimeler sözlüklere aktarılırken bazı kelimelerin ait olduğu kabilelere işaret edildi. Böylelikle bir kelimede iki zıt anlam bir araya gelmiş olduğu kanaatine varıldı.[39]

Dil âlimlerine göre lehçe farklılıklarından dolayı ezdâd kelimelerin ortaya çıkmasının bir diğer sebebi de şöyledir;

Bir kelime bir kabile tarafından bir manada kullanılırken başka bir kabile tarafından da o mananın tam zıttı olan bir manada kullanılırdı. Örneğin **اَلسُّدْفَةُ** kelimesi Temim kabilesinde karanlık, Kays kabilesinde aydınlık manasında kullanılırdı. Sonra bu kabilelerden biri diğerinin kullandığı manayı işitti, öteki kabile de diğerinin kulladığı manayı işitti ve bu iki kabile aralarında bu zıt manaları aldı ve adeta değiştirdiler. Daha sonra bu kelime iki zıt manada kullanılmaya başlandı. Örneğin; **اَلْجَوْنُ** kelimesi bir kabileye göre beyaz diğer kabileye göre siyah manasına gelen bir kelimedir. Daha sonra bu iki kabileden her biri bu iki manayı birbirinden aldı. Böylelikle iki zıt mana bir arada kullanılmaya başlandı.[40]

---

[38] Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyyâ, es-Sahibi, thk; Ahmed Hasan Besec, Beyrut, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1997, s. 60.

[39] Muharrem Çelebi, A.g.md. *DİA*, s. 47; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s.11

[40] Abdurrahman Celâleddîn Suyûtî, *el-Müzhir fî Ulûmi'l-Luga ve Envâihâ*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim, Menşuratü'l-mektebeti'l-asriyye, Beyrut, b.t.y, C. I, s. 401

3.2. Hakiki Mana İle Birlikte Mecazi Mananın Kullanılması

Dilin zamanla kullanılıp gelişmesi sonucu hakiki manaların yanında mecazi manalar da ortaya çıkmıştır. Bu mecazi manalardan bir kısmı hakiki mananın tersini ifade edince o kelimenin ezdâddan olduğu düşüncesine varılmıştır.[41] Hatta bir mecazi mana o kadar çok kullanılmıştır ki hakiki mananın yerine geçecek kadar kuvvet kazanmıştır. Örneğin; (**الأمة**) "ümmet" kelimesinin mecazi olarak (**الفرد**) "ferd" manasında kullanılması o kadar çok yaygınlaşmıştır ki sanki o manayı ifade ediyormuş gibi anlaşılmış ve böylelikle ümmet kelimesinde iki zıt mana olan hem topluluk hem de fert manası bir araya geldiği izlenimi ortaya çıkmış ve kelimenin ezdâddan olduğu söylenmiştir.[42]

3.3. Kelimelerin Aslında Meydana Gelen Değişiklikler

Ezdâd kelimelerin ortaya çıkmasının sebeplerinden birisi de kelimelerde meydana gelen değişikliklerdir. Bu da şu şekilde gerçekleşmiştir. Bazen kelimenin aslında, tashif veya tahrife dayalı olarak değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin: Arapça'da hem "okudu" hem de "yazdı" manasına gelen **زَبَرَ** kelimesi esasında "yazdı" manasına gelmektedir. Okudu manası Farsça da peltek ze ile yazılan **ذَبَرَ**'dan alınmıştır. Ancak zamanla peltek "zel" harfi keskin "ze" harfine dönüşmüştür. Dolayısıyla bir kelimede sanki iki zıt mana bir araya gelmiştir.[43] Bazen de kelimenin aslî harflerinde meydana gelen değişiklik ziyade, hazif ya da tağyir ile olmuştur. Bu değişiklik sonucunda ezdâd kelime şu şekilde ortaya çıkmıştır; Beni Ukayl kabilesinde **لَمَقْتُ ٱلْكِتَابَ** kelimesi "yazdım" manasına gelmektedir. Kays kabilesinde ise; **لَمَقْتُ ٱلْكِتَابَ** kelimesi "sildim" manasına gelmektedir. Burada **لَمَقَ** fiilinde bir tezad olduğunu görmekteyiz. Ancak esasında burada yazmak manasına gelen kelime **نَمَقَ** fiilidir. Ancak Beni Ukayl kabilesi bu **نَمَقَ** fiilindeki "nun" harfini "lam" harfi ile değiştirmiş ve **لَمَقَ** olmuştur. En nihayetinde aynı kelimede iki zıt mana yani silme ve

---

[41] Muharrem Çelebi, A.g.md. *DİA*, s. 48
[42] Muhammed Riyad Kerim. *El-Muktedab fi lehecati'l-Arab*, Kahire, 1996, s. 188
[43] Muharrem Çelebi, A.g.md. *DİA*, s. 47

yazma manası bir araya gelmiştir. Çünkü bu iki harf Arapça'da orta seslerdendir. Bu seslerde değişiklik çok olmaktadır.[44]

3.4. Kelimenin Umumi Bir Manaya Delalet Etmesi

Bu durum esasında bir kelimenin iki zıt manaya da gelebilecek şekilde umumi bir manaya delalet etmesidir. Bir kelime bu umumi mana sebebiyle her iki zıt manada kullanılabilir. Usül âlimleri bu durumu **manevi müşterek** diye isimlendirmişlerdir. İnsanlar bu umumi manadan haberdar olamayınca bu kelimeyi ezdâddan kabul etmişlerdir. Mesela **اَلصَّرِيمُ**kelimesi hem gece için hem gündüz için kullanılır. Ancak burada esas olan yani umumi mana kesilmektir. Çünkü gündüz kesilince gece, gece kesilince de gündüz olur. Esasında buradaki mana tektir.[45]

Bazen bu durum şöyle olabilir; kelimedeki umumi mana bir kabile tarafından bir yönde tahsis edilir. Başka bir kabile tarafından başka bir yönde tahsis edilir. Bu şekilde sanki bir kelimede iki zıt mana meydana gelmiş olabilir. Örneğin; **اَلسُّدْفَةُ** kelimesi ezdâd bir kelimedir. Beni temim kabilesi tarafından "**اَلظُّلْمَةُ** karanlık" manasında kullanılmakta, Kays kabilesi tarafından ise "**اَلضَّوْءُ** aydınlık" manasında kullanılmaktadır. Ancak **اَلسُّدْفَةُ** kelimesinin esas yani umumi manası "örtmek" manasındadır. Gündüz ortaya çıktığı zaman gündüzün aydınlığı gecenin karanlığını örter. Bu şekilde aydınlık olur. Aynı şekilde gece ortaya çıktığı zaman gecenin karanlığı gündüzün aydınlığını örter. Bu şekilde de karanlık olur. Bu sebeple bu kelime her iki manada da kullanılmıştır.[46]

Yine bazı âlimler "bir kelime iki zıt manaya geliyorsa esasında orada tek bir mana vardır. O iki zıt mana mecazi yol ile meydana gelmiştir." demişlerdir.[47]

---

[44] Muhammed Riyad Kerim. *A.g.e,* s. 188

[45] Muhammed Es'ad en- Nadiri, *Fıkhu'l-luğa ve Menahiluhu ve Mesailuhu,* Beyrut, el-Mektebetü'l-Asriyyye, 2009, s. 315

[46] Selma Hasan Ahmed el-Bedevi, *el-Elfazu'l-Mütedaddetü fi'l-Kur'ani'l-Kerim,* Yüksek Lisans Tezi, Hartum Üniversitesi Eğitim Fakültesi Arap Dili Bölümü, Hartum, 2010, s.32; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd,* s.114

[47] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd,* s. 8

3.5. Sosyolojik Örfler ve Adetler

Araplar hased, sihir ve nazar gibi insana manen zarar verecek şeyleri engellemek için güzel olanları kötülerler veya iyimser olmak adına veya alay etmek için çirkin olanları övmektedirler. Bu da bir kelimede iki zıt mananın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bu durum çöl hayatı yaşayan bedevi kabilelerinde daha çok yaygındır. Çünkü onlar sihir ve nazar değmesine karşı kelimelerin önemli rol oynadığına inanmaktaydı. O yüzden bu bedeviler hased, nazar ve sihir dokunmasın diye kişiyi güzel bir şeyle vasıflamaktan kaçınırlardı. Örneğin; görünüşü güzel bir çocuk görüldüğünde ona "çirkin" denilir ki ona nazar değmesin.[48] Yine "**شَوْهَاءُ**" kelimesi "görünüşü güzel" manasında kullanılan bir kelimedir. Ancak bu kelimeyi iyimser olmak adına çirkin olan atları vasfederken kullanıldığı için ve yine aynı şekilde güzel olan bir ata da nazar ve hased dokunmasın diye çirkin manasında bu kelime kullanıldığı için bu kelimede hem çirkin hem güzel olan iki zıt mana bir araya gelmiştir.[49] Bu konudaki diğer bir örnekte ise akıllı olan kadına hased ve nazardan korumak için aklı kıt, bunak manasında "**بَلْهَاءُ**" kelimesini kullanmışlar ve dolayısıyla bu kelimede hem akıllı hem akılsız manası bir araya gelmiştir.[50]

Örneğin; alay etmek için **اَلْجَاهِلُ** (cahil) olan kimseye **اَلْعَاقِلُ** akıllı demeleri, **اَلْعَاقِلُ** kelimesinde hem cahil hem akıllı (bilen) manasını bir araya getirmek suretiyle ezdâd kelime ortaya çıkmıştır. **اَلثَّوْبُ الْخَلَقُ** "yıpranmış, eski olan elbiseye", "yeni" manasında **قَشِيبٌ** demeleri, **اَلْخَلَقُ** (eski) kelimesinde hem yeni hem eski manasını bir araya getirilerek ezdâd kelimesi ortaya çıkarılmıştır. Yine **اَلتَّعْزَيرُ** kelimesinin **التَّأْدِيبُ** manasında kullanılması da böyledir.[51]

---

[48] Ramazan Abdü't-Tevvab, *Fusul fi fıkhu'l-arabiyye,*, s. 350; En- Nadiri, *Fıkhu'l-luğa,* s. 315
[49] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 284; El-Luğavî, *el-Ezdâd fî Kelâmi'l-Arab*, s. 408
[50] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 258; Ramazan Abdü't-Tevvab, *Fusul fi fıkhu'l-arabiyye,*, s. 350
[51] En- Nadiri, *Fıkhu'l-luğa,* s. 315

İyimser olmak veya iyi olanı istemek için yılanın ısırdığı birisine de sağlıklı manasında **سَلِيمٌ** demişlerdir. Bu da iki zıt mana olan sağlıklı ve yılan ısırmayı kastederek hasta manalarını bu kelimede bir araya getirmiştir.[52]

3.6. Vezin Birlikteliği

Arapça'da hem ismi fâil hem de ismi mef'ûl için kullanılan birçok vezin vardır. Bu sebeple ismi fâil kalıbında olup ismi mef'ûl manası içeren veya ismi mef'ûl kalıbında olup ismi fâil anlamı içeren ya da bunun dışında her iki veznin manasını içeren vezinler ezdâddan kabul edilmiştir.[53]

Bu vezinlerden birkaçı şu şekildedir;

a) **فَعُولٌ** vezni **شَكُورٌ, غَفُورٌ, كَفُورٌ** gibi hem ismi fâil için; **مُرسَلٌ** manasında **رَسُولٌ** gibi hem de ismi mef'ul için kullanılan bir vezindir. Hem bu vezinde olup hem her iki manaya gelen kelimeler vardır. Bu kelimelerden birisi de "korkmuş" manasında **ذَعُورٌ** kelimesidir. Bu kelime hem "korkan" manasında ismi fâil **ذَاعِرٌ** manasında hem de "korkutan" manasında ismi mef'ul **مَذْعُورٌ** manasına gelmektedir. Bu sebeple **ذَعُورٌ** kelimesi hem "korkan" hem de "korkutan" olmak üzere her iki manayı da içermektedir.[54]

b) **فَعِيلٌ** vezni de aynı şekilde hem ismi fâil hem de ismi mef'ûl manasına gelmektedir. Örneğin; **اَلْغَرِيمُ** kelimesi hem **دَائِنٌ** (alacaklı) hem de **مَدِينٌ** (borçlu, verecekli) manasına gelmektedir. Dolayısıyla tek bir kelime her iki zıt manayı da kapsamaktadır.[55]

c) **فَاعِلٌ** vezni de hem ismi fâil hem de ismi mef'ûl manasında kullanılan bir kelimedir. Örneğin; **فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ** "işte o, hoşnut edici bir yaşayış içinde olur." ayetinde[56] **رَاضِيَةٍ** kelimesi **مَرْضِيَّةٌ** manasındadır. Bu vezinde her iki manaya gelen diğer kelimeler ise şöyledir; **عَائِذٌ** "hem sığınan hem de sığınılan", **عَارِفٌ** "hem

---

[52] En- Nadiri, *a.g.e,* s. 315
[53] Ramazan Abdü't-Tevvab, *Fusul fi fıkhu'l-arabiyye,* s. 352
[54] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd,* s. 57; Kutrub, *el-Ezdâd,* s. 83
[55] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd,* s. 203
[56] Karia, 101/7

bilen hem de bilinen", خَائِفٌ "hem korkan hem de korkutan" kelimeleridir.[57] Bu kelimeler hem ismi fâil hem de ismi mef'ûl manasına da gelmektedir. Dolayısı ile ezdâd kelimelerden sayılmışlardır.

4. DİL ÂLİMLERİNİN EZDÂD HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Âlimler arasında Arapça'da ezdâdın gerçekten var olup olmadığı hakkında görüş ayrılıkları olmuştur. Bazı âlimler ezdâdın dilde var olduğunu savunurken, bazıları da ezdâdın varlığının imkânını kabul etmemişlerdir. Hatta bazıları da onun müşterek lafızların bir türü olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta görüşler iki grupta toplanabilir;

4.1. Ezdâdın Varlığını Kabul Etmeyenler

Bu gruptaki görüş sahiplerine göre; ezdâd kelimelerin ifade ettiği zıt anlamlardan biri kelimenin aslında olmayıp sonradan çıkmış anlamlardır. Eğer her iki zıt anlam kelimenin aslında olsaydı o takdirde bu tür kelimelerin geçtiği cümlelerin ifade ettiği manayı anlamak imkânsızlaşırdı. Bu sebeple insanların birbirini anlaması zorlaşırdı. Bu da dilin taşıdığı anlaşma maksadını tamamen geçersiz kılardı.[58]

İbn Dehhan (ö. 569/1174) *"el-Ezdâd fi'l-luğa"* isimli kitabının mukaddimesinde konu ile ilgili şöyle söylemiştir;

"Bir kelimenin iki zıt manayı ifade etmesi hikmete uygun olmaz çünkü bu durum dinleyicilerde karışıklığa yol açar. Hikmete uygun olan bir kelimenin tek bir mana ifade etmesidir."[59]

Ezdâd'ın varlığını reddedenlerin başında İbn Dürüsteveyh (ö. 347/958) gelmektedir. O ezdâd kelimelerin varlığının mümkün olmayacağına dair *"İbtalü'l-ezdâd"* isminde bir kitap yazmış ancak kitap bize kadar ulaşmamıştır. İbn Dürüsteveyh'ten bahseden bazı teracim kitaplarında bu kitabının adı geçmektedir.[60]

---

[57] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 125
[58] Muharrem Çelebi, A.g.md. *DİA*, s. 47.
[59] Muhammed Riyad Kerim, *El-Muktedab fi lehecati'l-Arab,* s. 183.
[60] Antonius Butrus, *Mu'cemû'l-mufassal fi'l-ezdâd,* Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002, s. 18.

Hatta İbn-i Dürüsteveyhin'de içinde olduğu bir grup dil âlimi Arap dilinde ezdâdın olmadığını söyleyerek ezdâd kelimelere verilen örnekleri tevil etmeye çalışmışlardır. Böylelikle o kelimelerin aslında ezdâddan olmadığını ispat etmeye çalışmışlardır.[61]

Bazı âlimler de ezdâdı lafzi müşterekten[62] kabul etmişlerdir. "Her ezdâd lafzi müşterektir. Ancak her lafzi müşterek ezdâd değildir." diyerek ezdâd kelimelerin lafzi müştereğin bir türü olduğunu söylemişlerdir.[63]

İbn Side (ö. 458/1066) *"el-Muhassıs"* isimli kitabında Ebu Ali el-Farisi (ö. 377/987)'nin hocalarından birisinin hem dil âlimlerinin söylediği ezdâd konusunu hem de bir lafzın kendi manasının yanında bir de zıt manayı taşıyabileceğini kabul etmediğini söylemiştir.[64]

Ebu Abbas Ahmed b. Yahya (ö. 279/892-93); kelamda zıtlık olsaydı konuşmak anlaşmak mümkün olmazdı. Çünkü beyaz siyah olmaz siyah da beyaz olmaz. Arapça'da lafız farklı kelimelerle ifade edilse de mana aslında tektir. Örneğin; hem hayz hem de temizlik manasına gelen **اَلْقُرْءُ** kelimesi aslında vakit manasındadır. Hem "yardım istemek" hem de "yardıma koşmak" manasında kullanılan **اَلصَّارِخُ** kelimesi aslında "haykırma" manasındadır demiştir.[65] Ahmed b. Yahya ezdâd kelimelerin aslında tek bir manası olduğunu, ortada birbirine zıt iki mana olmadığını bu şekilde açıklamış ve ezdâd kelimelerin olmadığını ifade etmiştir.

Ezdâd kelimeleri kabul etmeyenler ayrıca ezdâd kelimeleri kabul etmek hem Araplar için hem de kullandıkları dil için bir noksanlıktır demişlerdir.[66]

4.2. Ezdâdın Varlığını Kabul Edenler

Arap dilinde ezdâd kelimelerin varlığını kabul edenler azımsanmayacak kadar çoktur. Halil b. Ahmed (ö. 175/791), Sibeveyh (ö. 180/796), Ebu Ubeyde (ö.

---

[61] Ali Abdülvahid el-Vafi, *Fıkhu'l-luga,* Kahire, Nehdatü Mısır, 2004, s. 148.

[62] **Lafzi Müşterek;** bir kelimenin mecazi olarak değil de hakiki olarak birkaç manaya gelmesi demektir. Müteradifin karşıtıdır. (DİA, "Müşterek" md.)

[63] En- Nadiri, *Fıkhu'l-luğa,* s. 310; Ali Abdülvahid el-Vafi, *Fıkhu'l-luga,* s. 148; Suyûtî, *el-Müzhir,* C. 1, s. 387.

[64] Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ibn Side, *el-Muhassıs,* Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, b.t.y, c. 13, s. 259; En-Nadiri, *Fıkhu'l-luğa,* s. 312.

[65] Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîkī, *Şerhu Edebü'l-kâtib,* thk. Mustafa Sâdık er-Râfiî, Daru'l-kitabi'l-arabi, Beyrut, b.t.y. s. 182.

[66] Ahmet Muhtâr Ömer, *min Kadâyâ'l-Luğati ve'n-Nahv*, Kahire, Âlemu'l-Kutub, 1974, s. 37.

209/824 [?]), Ebu Zeyd el-Ensari (ö. 215/830), Asmai (ö. 216/831), Kutrub (ö. 206/821), İbn Düreyd (ö. 321/933), el-Müberred (ö. 286/900), Ebu Tayyib el-Luğavi (ö. 351/962), Ebu Ali el-Farisi (ö. 377/987), İbnü'l-Faris (ö. 395/1004), Ebû Mansûr es-Sealibi (ö. 429/1038), Abdullah et-Tevzi, İbn Side (ö. 458/1066), İbn Dehhan (ö. 569/1174), İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940), es-Sığani (ö. 650/1252), es- Suyuti (ö. 911/1505) gibi âlimler bu konuda en başta gelenlerdendir. Bu âlimlerden bazıları ezdâd konusunda eser yazmışlardır. Bunların en meşhuru İbnü'l-Enbârî'nin *Kitabü'l-ezdâdı*'dır. İbnü'l-Enbârî bu kitabına ezdâd kelimeler ile ilgili birçok örnek kaydetmiştir.[67]

Ezdâdın varlığını kabul edenleri üç grupta toplayabiliriz;

1. Ezdâd kelimelerin Arapça'da başlangıcından beri var olduğunu söyleyen dilcilerdir. Bunların çoğunluğu ezdâd konusunda müstakil eser yazmışlardır. İbn Faris de bu görüşü savunanlardandır. Bu konuda *Fıkhu'l-luga* isimli eserinde; "Arapların iki zıt manayı tek bir kelime ile ifade etme adetlerinin olduğunu" söylemiştir. Hem siyah hem beyaz manasına gelen **اَلْجَوْنُ** kelimesini de bu duruma örnek vermiştir.[68]

2. Arapça'da ezdâd kelimelerin lehçeler arası anlam alışverişi sonucunda ortaya çıktığını söyleyen dilcilerdir. Bunlara göre de ezdâd kelimeler vardır. Ancak bir kelimenin her iki zıt anlamı kazanması lehçeler arasındaki farklılıktan ve kabilelerin birbiri ile iletişiminden dolayı olmuştur. Örneğin; **اَلْجَوْنُ** kelimesi bir kabilenin lehçesinde "siyah" başka bir kabilenin lehçesinde "beyaz" manasında kullanılıyordu. Daha sonra bu iki kabilenin birbiri ile iletişimi sonucunda bu kelime her iki zıt manayı birden almış oldu.[69]

3. Bu gruptakilere göre de ezdâd kelimeler sonradan meydana gelmiştir. Şu anda her ne kadar bir kelime iki zıt anlamı taşıyor gibi görünse de aslında her bir kelime tek bir manaya dayanmaktadır. Zamanla dilin gelişmesiyle birlikte bazı kelimeler zıt anlam kazanmıştır.[70]

---

[67] Suyûtî, *el-Müzhir,* C. 1, s. 397; Riyad Kerim, *El-Muktedab fi lehecati'l-Arab*, s. 184
[68] Suyûtî, *el-Müzhir,* C. 1, s. 387.
[69] Suyûtî, *el-Müzhir,* C. 1, s. 401; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 11
[70] Muharrem Çelebi, A.g.md. *DİA*, s. 47.

İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940) de Arapça'da ezdâd kelimelerin bulunmasını Araplardaki hikmet eksikliğine, belağatlarının azlığına ve konuşmalarında anlaşılmazlığın çok olmasına bağlayarak eleştirenlere şöyle cevap vermiştir; *"Arapça'da sözler birbirini tamamlar. Başı sonu ile bağlantılıdır. Böylelikle yapılan konuşma tam bir şekilde ve kelimelerin tamamı anlaşılır. Bu da bir kelimenin iki zıt manaya gelmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Çünkü ezdâd kelimenin öncesi ve sonrası bu iki zıt manadan birisine delalet eder. Bu da konuşma anında ezdâd kelime ile tek bir mananın kastedilmesi demektir.*"[71]

Arapça'da ezdâd kelimeleri kabul edenlerin bir kısmı bu kelimelerin sınırlarını çok geniş tutarken bazıları da bu kelimelerin sınırlarını daraltmıştır.

4.2.1 Ezdâd Kelimelerin Sınırlarını Geniş Tutanlar

Ezdâd kelimelerin sınırlarını geniş tutan dil âlimleri kelimelerdeki lehçe farklılıklarını da işin içerisine katmıştır. Örneğin; İbnu's-Sikkit (ö. 244/858), "**لَمَقَ**" kelimesinin Ukayl lehçesinde "yazmak" manasında diğer Araplar tarafından da "silmek" manasında kullanıldığını dolayısıyla bu kelimenin ezdâddan olduğunu ifade etmiştir.[72] Yine İbnu's-Sikkit **السُّدْفَةُ** kelimesinin de ezdâddan olduğunu belirttikten sonra bu kelimenin Temim lehçesinde "karanlık", Kays lehçesinde "ışık ve aydınlık" manasına geldiğini ifade etmiştir.[73]

Ebu Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/868), Kutrub ve İbnu'l-Enbârî gibi bazı ilim adamları Ezdâdın sınırlarını daha da genişletmişlerdir. Örneğin; Ebu Hâtim ve Kutrub bir araya toplanan kadınlar manasına gelen **المَأْتَمُ** kelimesini ezdâddan kabul etmişlerdir. Çünkü bu kelime kadınların hem sevinçli anlarda hem de hüzünlü zamanlarda bir araya toplanmasını ifade etmektedir.[74] Yine İbnü'l Enbari "**رَعِيبٌ**" kelimesinin ezdâd kelimelerden olduğunu söylemiştir. İsm-i fâil olarak kullanıldığında cesaretli, ism-i mef'ûl olarak kullanıldığında ise korkak manasında olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla İbnü'l Enbari tek bir kelime iki farklı vezinde

---

[71] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 2

[72] Ebû Yûsuf Ya'kūb b. İshâk es-Sikkît, *Kitabü'l-Ezdâd,* Nşr: August Heffner, Beyrut, el- Matbaatül Kasulikiyye, 1912, s. 193.

[73] İbnü's-Sikkît, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 189; Ebu't-Tayyib el-Luğavî, *a.g.e,* c. I, s. 346.

[74] Ebu't-Tayyib, *a.g.e,* c. I, s. 18.

kullanılsa bile birbirine zıt mana ifade ediyorsa o kelimeyi ezdâddan kabul ederek ezdâdın sınırlarını daha da genişletmiştir. [75]

4.2.2 Ezdâd Kelimelerin Sınırlarını Daraltanlar

Ezdâd kelimelerin sınırlarını daraltanları genel itibariyle iki grupta toplamak mümkündür. Bir kısmı lehçe farklılıklarına dayalı olarak ortaya çıkan ezdâd kelimeleri ezdâd konusundan saymamıştır. Örneğin; İbn Düreyd (ö. 321/933) hem *toplanmak* hem *dağılmak* manasına gelen **شَعْبٌ** kelimesinin bir lehçede bir manaya başka bir lehçede başka bir manaya geldiği için bu kelimenin ezdâddan olmadığını söylemiştir.[76] Suyuti (ö. 911/1505) ise İbn Düreyd'in bu sözlerinin üzerine şöyle demiştir; "O bu ifadelerle bir kelimenin ezdâd olabilmesi için her iki zıt mananın da aynı lehçede olması gerektiğini söylemiştir."[77]

Diğer bir grup ise; genel manaya gelebilecek kelimeleri ezdâddan saymamışlardır. Örneğin; Ebu Alî el-Kâlî (ö. 356/967), hem gece hem gündüz manasına gelen **اَلصَّرِيمُ**kelimesi hakkında genel olarak ayrılmak manasına geldiğine işaret ederek şöyle demiştir; *"Bu kelime sabah manasındandır, çünkü o geceden ayrılışı ifade eder. Yine gece manasındadır, çünkü o gündüzden ayrılışı ifade eder. Dolayısıyla bu kelime bizim kanaatimize göre ezdâddan değildir.* ***نُطْفَةٌ*** *kelimesi de genel manada su anlamına geldiği için az su veya çok su manasında kullanılması onu ezdâd kelimelerden yapmaz."*[78]

Genel olarak ezdâdın sınırlarını daraltanların hatta artık ezdâd konusunun son dönemlerde tamamen gündemden çıktığını söyleyenlerin çoğu son dönem dilcilerdir. Bunlardan birisi olan İbrahim Enis ezdâd hakkında şunları söylemiştir; "*Ezdâd* ile ilgili örneklerimizin çoğu açık ve güçlü delillere muhtaçtır. İnce bir eleme ile Arap dilinde *ezdâd* ile ilgili örnekler tahlil edilip araştırmaya tabi tutulduğunda ve onların zorlama ile ezdâd seçilenleri devre dışı bırakıldığında geriye ancak yirmi civarında *ezdâd* kabul edilebilecek kelime kalmaktadır. Dilde bu kadar az olan *ezdâd* konusu

---

[75] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 409; Sabri Türkmen, Kur'an-ı Kerim'de Ezdâd, s. 100.

[76] Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd, *Cemheretü'l-luġa,* thk; Remzi Münir Ba'lebekki, Beyrut, Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 1987, C. 1, s. 343.

[77] Suyûtî, *el-Müzhir,* C. 1, s. 396; Sabri Türkmen, Kur'an-ı Kerim'de Ezdâd, s. 101

[78] Suyûtî, *el-Müzhir,* C. 1, s. 397.

için daha fazla zaman harcamaya gerek yoktur. Özellikle şunu da belirtmeliyiz ki, *ezdâd* içerisinde kabul edilen kelimelerde zaman içerisinde iki manadan biri ön plana çıkıp meşhur olduğundan, *ezdâd* olgusu yok olmaktadır."[79]

Yine son dönem dilcilerinden birisi olan Suphi Salih de ezdâd kelimelerin sayısının arttırılmasının kendi ellerinde olmadığını ifade etmiştir. Bu konu ile ilgili kaynaklar tarandıktan sonra ezdâd kelimelerden az bir miktarı ile karşı karşıya kalındığını ve bu az olan miktarın da sanki hiç yokmuş gibi olduğunu belirtmiştir.[80]

Suphi Salih ezdâd konusunda kitap yazan dil âlimlerinin en meşhuru olan İbnü'l-Enbârî'nin ezdâd kelimelerden olduğunu düşünerek kitabında bir araya getirdiği 400'ü aşkın kelimenin aslında çok büyük bir miktar olmadığını bu kelimelerin çoğunu kolaylıkla lafzi müşterek konusu altında değerlendirilebileceğini de söylemiştir.[81]

Sonuç olarak ezdâd kavramını reddeden kimseleri "Ezdâd" kavramının sınırlarını daraltanlar içerisinde değerlendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü onlar ezdâd kavramını tamamen reddetmemişler sadece sıkı bir tenkit ile sınırlarını daraltmışlardır. Bazıları ezdâd kavramının müşterek kelimelerin bir türü olduğunu söyleyerek aslında ezdâdın varlığına işaret etmişlerdir.[82] Ezdâd kavramının varlığını reddedenlerin başında gelen İbn Dürüsteveyh (ö. 347/958)'e nispet edilen şu söz de konuya açıklık getirmektedir; *"Dil, manalar ortaya çıkarmak için vardır. Tek lafzın birbirine zıt veya iki ayrı manaya delalet etmesi mümkün olsaydı, mana ortaya çıkmaz, bilakis mana kapatılmış ve gizlenmiş olurdu. Dilde ezdâdın olması nadirdir ve bunun bir takım sebepleri vardır…"*[83]

Buraya kadar verdiğimiz bilgilere genel itibari ile baktığımız zaman ezdad kelimelerin müşterek kelimelerden çok farklı olduğunu görebiliriz. Her ne kadar bazı alimler bu kelimeleri müşterek kelimeler altında değerlendirmiş olsa da bu iki kelime arasındaki en büyük fark şudur; ezdad kelimeler kendisinde iki zıt manayı da aynı anda barındırmaktadır. Ancak müşterek kelimeler iki veya daha fazla manayı kendisinde barındıran kelimelerdir. Bu manaların birbirlerine zıt olması şartı da

---

[79] İbrahim Enîs, *fi'l-Lehecâti'l-Arabiyye*, Kahire, Mektebetü'l-enculu el-Mısriyye, 1996, s. 215.
[80] Suphi Salih, *Dirasat fi fikhi'l-luga*, Beyrut, Daru'l-ilim li'l-melayin, 2009, s. 309.
[81] Suphi Salih, *Dirasat fi fikhi'l-luga*, s. 309.
[82] Suyûtî, *el-Müzhir,* C. 1, s. 387.
[83] Suyûtî, *el-Müzhir,* C. 1, s. 385; Sabri Türkmen, Kur'an-ı Kerim'de Ezdâd, s.101.

yoktur. Dolayısıyla birkaç müşterek kelime ezdad kelimelerle aynı özelliği taşıdı diye bütün ezdad kelimeleri müşterek kelimelerin altında değerlendirmek doğru olmaz. Nitekim müşterek kelimeler içerisinde ezdad özelliği taşıyan kelimeler de ezdad kelimeler olarak dil alimleri tarafından ayrıca incelenmiştir. Bu da ezdad kelimelerin müşterek kelimelerin bir türü olmadığını açıkça göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
KUR'AN-I KERİM'DE EZDÂD OLGUSU VE ÖRNEKLERİ

1. KURAN-I KERİM'DE EZDÂD OLGUSU

İnsanları doğru yola iletmek ve kendilerine vahyedilen kitabı insanlara ulaştırmak için gönderilen her bir peygamber kendi kavimlerinin dilleriyle hitap etmiş ve kendilerine vahyedilen kitaplar da o kavmin diliyle gönderilmiştir.[84]

Hz Peygamber (s.a.v.) de Arap toplumunun içerisinden çıktığı için insanlığa Arapça ile hitap etmiştir. Hz Peygamber (s.a.v.)'e vahyedilen Kur'an-ı Kerim de inananları hidayete erdirmek için[85] Arapça olarak indirilmiş bir kitaptır.[86] Bu sebeple Arap dilinin özelliklerini içermektedir.

Dil âlimlerinin genelinin yani cumhurunun kanaati Arap dilinde ezdâd kelimelerin var olduğu yönündedir. Arapça'da ezdâd kelimelerin varlığını kabul etmek Kur'an'da da ezdâd kelimelerin var olduğunu kabul etmek manasına gelmektedir. Zira ezdâd kelimeler hakkında bu kadar araştırma yapılması ve eserler telif edilmesinin en önemli nedeni bu kelimelerden Kuran'da da olmasıdır. [87] Çünkü Ebu Hatim es-Sicistani (ö. 255/869) *el-Ezdâd* adlı eserini yazma amacını; *"Bizleri bu kitabı yazmaya iten sebep Arapça'da birçok ezdâd kelime olmasıdır. Bu kelimeler Kur'an'da geçtiğinde bunları açıkladık. Çünkü Arapça'yı bilmeyenlerin bu kelimeleri yanlış anlamasını istemedik."* şeklinde ifade etmiştir.[88]

Ezdâd kelimelerin araştırılması ve incelenmesi Arapça'nın dil özelliklerini öğrenmenin ötesinde bizlerin Kur'an'ı daha iyi anlamasına olanak tanımaktadır.

---

[84] İbrahim 14/4
[85] Bakara 2/2
[86] Yusuf 12/2
[87] Abdulmuttalip Arpa, *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd*, s. 94; Sabri Türkmen, Kur'an-ı Kerim'de Ezdâd, s.101
[88] Ebu Hâtim es-Sicistani, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 72.

Çünkü içerisinde ezdâd kelimelerin bulunduğu ayetleri incelediğimiz zaman ayetleri yanlış anlama ihtimalinin yüksek olduğunu görmekteyiz. Nitekim Arapça'da zann/**ظن** kelimesi "yakin" manasına geldiği gibi "şek ve şüphe" etme manalarına da gelmektedir. Dolayısıyla Arap dilinin bu gerçeğini bilmeyen birisi **اَلَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ** *"Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını kesin olarak bilirler"* ayetini[89] yanlış anlayabilir. Çünkü bu ayette geçen "zann" kelimesine şüphe etme anlamı verilirse o takdirde ayet "Rablerine kavuşacaklarından şüphe edenler" manasına gelir. O zaman bu ayetten bir önceki **وَاِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَۙ** *"Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir."* ayetinde[90] geçen "Allah'a derin saygı duyanların" (**الْخَاشِعِينَۙ**) "rablerine kavuşmaktan şüphe edenler" şeklinde övülmesi manasına gelir ki o zaman tam ters bir mana ortaya çıkar. Ancak burada zann/**ظن** kelimesine "yakin" manası verilirse o zaman ayetin manası "onlar kesin olarak Rablerine kavuşmaya iman ederler" şeklinde olur. Bu da hem ayetin manasına hem de **الْخَاشِعِينَۙ** kelimesinin manasına daha uygun düşer. **قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُۙ اِنْ نَظُنُّ اِلَّا ظَنّاً وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ** *"...Kıyametin ne olduğunu bilmiyoruz onun bir tahminden ibaret olduğunu sanıyoruz; (onun hakkında) kesin bir bilgi elde etmiş değiliz, demiştiniz."* ayetindeki[91] **ظن**/zann kelimesi ise "şüphe" manasındadır. Çünkü ayette bahsedilen konu inkârcıların kıyamet hakkındaki şüphelerinden başka bir şey değildir. [92]

Âlimleri ezdâd kelime hakkında araştırma yapmaya ve eserler telif etmeye iten bir diğer sebepse Şuubiyye[93] diye adlandırılan bazı grupların ezdâd konusundan dolayı Arap dilinin aleyhinde dolayısıyla da Kur'an'ın aleyhinde propaganda yapmalarıdır.[94] İbnü'l-Enbârî, Arapça'da ezdâd kelimelerin bulunmasını Araplardaki hikmet eksikliğine, belağatlarının azlığına ve konuşmalarında anlaşılmazlığın çok

---

[89] Bakara 2/46
[90] Bakara 2/45
[91] Câsiye 45/32
[92] Ebu Hâtim es-Sicistani, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 72; Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî ez-Zeccâc, *Meʿâni'l-Kur'ân,* thk; Abdülcelil Abdeh Şilbi, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988, C.1, s. 126.
[93] **Şuubiyye;** İslâm'ı kabul eden Fars, Türk ve Berberî gibi (Arap olmayan) milletlerin Araplar'dan üstün olduğunu savunan milliyetçilik akımını ifade eder. Bkz: Adem Apak, "Şuûbiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* https://islamansiklopedisi.org.tr/suubiyye (20.02.2022).
[94] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 94.

olmasına bağlayarak eleştiren bu gruba şöyle cevap vermiştir; *"Arapça'da sözler birbirini tamamlar. Başı sonu ile bağlantılıdır. Böylelikle yapılan konuşma tam bir şekilde ve kelimelerin tamamı anlaşılır. Bu da bir kelimenin iki zıt manaya gelmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Çünkü ezdâd kelimenin öncesi ve sonrası bu iki zıt manadan birisine delalet eder. Bu da konuşma anında ezdâd kelime ile tek bir mananın kastedilmesi demektir."* [95]

Örneklerden görüldüğü üzere ezdâd kelimelerin anlamının isabetli bir şekilde tespit edilmesi hayatımıza rehber edindiğimiz ve kendisiyle amel ettiğimiz Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır. Ayrıca Kur'an'da ezdâd kelimelerin varlığını kabul eden dilciler bu durumun Kur'an-ı Kerim için bir eksiklik olmayıp onun üslup ve ifadeye bir zenginlik kattığını ve Kur'an'ın i'cazının da ne kadar yüksek seviyede olduğunun bir göstergesi olduğunu ifade etmişlerdir.[96] Böylelikle de ezdâd konusunu kusur ve eksiklik olarak görüp Arap dilini dolayısıyla da Kur'an'ı eleştirenlere karşı cevap vermişlerdir.

2. MÜFESSİRLERİN EZDÂD KONUSUNA YAKLAŞIMI

Müfessir Kur'an'ı yorumlayan kimse manasına gelmektedir. Kur'an'ı Kerim'de yorumlama yetkisi yani Kur'an'ı tefsir etme, açıklama yetkisi Allah'tan sonra Hz Peygamber (s.a.v.)'e verilmiştir.[97] Hz Peygamber (s.a.v.)'ın vefatından sonra bu görevi onun eğitiminden geçen ve tefsir alanında liyakat kazanan sahabiler yapmaya çalışmıştır. Daha sonra sahabilerin etrafında oluşan tefsir ekolleri ile Kur'an'ı tefsir etme görevi devam etmiştir. Daha sonraki nesiller tarafından da artarak devam etmiştir.[98]

Müfessirler Kur'an lafızlarının anlamını tespit ederken çokça Arap dili ve kurallarından yararlanmıştır. Aynı şekilde ezdâd konusu da dile ait bir konu olması hasebiyle müfessirler bu konu ile yakından ilgilenmişlerdir. Onlar lafzın anlamındaki karışıklığı gidermek için ezdâd konusunu incelemişler ve lafzın anlamını tespit

---

[95] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 2
[96] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 95.
[97] Nahl 16/44
[98] Abdulhamit Birışık, "Müfessir md.", *DİA,* Ankara, 2020, C. 31, s. 496.

etmeye çalışmışlardır.[99] Müfessirlerin ezdâd konusundaki görüşlerine geçmeden önce müfessirlerde bulunması gereken özelliklere değinmek konunun anlaşılması açısından yerinde olacaktır.

2.1. Müfessirlerde Bulunması Gereken Özellikler

Kur'an'ı açıklayacak olan müfessirin Kur'an hakkında doğru bir yorum yapabilmesi için dikkat etmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu hususlardan bazıları şunlardır;

Hepsinden önce bir müfessir sağlam bir inanca sahip olmalı ve nebevi sünnete sıkı sıkıya sarılmalıdır.[100] Daha sonra güzel niyet sahibi, samimi ve erdemli olması gerekir. Kur'an'a bütüncül bir bakışla yaklaşması gerekir. Arap dilinin kurallarını ve özellikle nüzul dönemi Arapçasını iyi bilmesi gerekir. Zahir manaya engel olacak herhangi bir zorunluluk olmadığı sürece önce zahiri manayı esas alması gereksiz ve ilgisiz teferruattan uzak durması gerekir.[101]

Ömer Nasuhi Bilmen *"Büyük Tefsir Tarihi"* isimli kitabında bir müfessirin Kur'ân-ı Kerîm'in kelimelerini izah etmek, anlamını açıklamak, belâgatını göstermek, hükümlerini beyan etmek, ahlâkî, hukukî, sosyal meselelerini aydınlatmak için on beş ilimde yetkin olması gerektiğini ifade etmiş ve bu ilimlerden bir tanesinin de lügat ilmi olduğunu söylemiştir.[102] Çünkü kelimelerin ilk konulduğu anlamlarının bilinmesi lügat ilmiyle mümkün olmaktadır.[103]

Kur'an'ı ilk olarak yine Kur'an ayetleri ile tefsir etmesi gerekir.[104] Eğer müfessir bir ayetin tefsirini Kur'an'da bulamazsa Hz Peygamber (s.a.v.)'in Kur'an ayetleri hakkında yaptığı sahih kaynaklara dayanan tefsirlerine bakmalıdır.[105] Bir müfessir bir ayetin tefsirini Hz Peygamber (s.a.v.)'in açıklamalarında da bulamazsa o zaman sahabenin görüşlerine müracaat etmelidir. Çünkü sahabe Hz. Peygamber

---

[99] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 96.
[100] Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, sd. Abdülaziz Hatip, Semerkand yay, İstanbul, 2014, C.I, s. 189.
[101] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 95.
[102] Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* s. 168; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü,* İFAV, İstanbul, 2015, s. 287.
[103] Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* s. 169.
[104] Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* s. 191.
[105] İbrahim 14/4.

(s.a.v.)'in sohbetlerinde bulunmuştur. Onların Kur'an ayetleri hakkındaki görüşleri Hz Peygamber (s.a.v.)'e dayanmaktadır.[106] Sahabenin görüşlerinde de bulamazsa Tabiinin görüşlerine müracaat etmelidir. Çünkü onlar da sahabe ile görüşmüş kimselerdir.[107]

Tefsir yazacak olan bir müfessir tefsirinde daha önce yazılan tefsirlerden farklı bir yönü öne çıkarmalı ki tefsiri gereksiz görülmesin ve daha önce söylenen pek çok şeyi tekrar edip durmuş olmasın.[108] Müfessir hem nakli hem de akli ilimlerde bilgi sahibi olması gerekir.[109]

Müfessir aklen İslam'ın kendi özgün yapısında beslenmeli ki yorum konusunda temel role sahip olan akıl kavrama görevini özgün bir şekilde yerine getirebilsin. Son olarak bir müfessir yorumunu yaptığı metnin sıradan bir metin olmadığını ve Kelamullah'ı tefsir ettiğini iyi bilmelidir ki yaptığı tefsiri bir şöhret ve rant aracı kılmasın; Kur'an'ı ona yakışır bir tavır, inanç ve eylemle yorumlayıp aklını ve nefsini tanrılaştırmadan dini söylemin kutsallığına zarar vermesin. [110]

2.2. Müfessirlerin Ezdâd Konusundaki Görüşleri

Müfessirler Kur'an'ın anlamını en iyi şekilde tespit etmek için Kur'an'dan her bir lafzın anlamını dikkatlice incelemişler ve bu minvalde Arap dili ve kurallarından da faydalanmışlardır. Bu sebeple dilsel bir konu olan ezdâd kavramına karşı da ilgisiz kalamamışlardır. Ancak müfessirlerin tefsirlerinde ezdâd konusuna yaklaşımları farklı şekillerde olmuştur. Müfessirler bu konuyu dört şekilde ele almışlardır;

1. Kur'an'daki ezdâda mahal olan kelimeleri müfessirler eserlerinde her iki zıt anlamını açıklayarak ezdâddan olduğunu açıkça belirtmişlerdir.[111]

فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهٖ *"O ise kuvvetine güvenerek yüz çevirdi"*[112]

---

[106] Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*. s. 195.
[107] Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*. s. 197.
[108] Muhsin Demirci, a.g.e. s. 287.
[109] Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*. s. 190.
[110] Muhsin Demirci, a.g.e. s. 287.
[111] Abdulmuttalip Arpa, *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd*, s. 96
[112] Zariyat 51/39

İzz b. Abdüsselam (ö. 660/1262) bu ayetteki **فَتَوَلّٰى** kelimesinin hem "yüz(ünü yana) çevirmek" hem de "yönelmek" yani "yüzünü karşısındaki kişiye çevirmek, yüz yüze bakmak" manasına geldiğini bu sebeple kelimenin ezdâd kelimelerden olduğunu açıkça belirtmiştir.[113]

اَلَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ *"Onlar, Rablerine kavuşacaklarını ve gerçekten ona döneceklerini çok iyi bilirler."* [114]

Son dönem müfessirlerinden Muhammed Ali es-Sabuni (ö. 1442/2021) bu ayetteki **يَظُنُّونَ** kelimesinin hem şüphe etmek hem de kesin olarak inanmak manasında olduğunu dolayısıyla bu kelimenin ezdâd kelimelerden olduğunu açıkça ifade etmiştir.[115]

...وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ... *"Onlar azabı gördükleri vakit pişmanlıklarını içlerinde saklayacaklar."*[116]

Fahreddin er-Razi (ö. 606/1210) ise bu ayette geçen **وَأَسَرُّوا** kelimesinin hem gizlemek hem de açığa vurmak manasında olduğunu ve kelimenin ezdâd kelimelerden olduğunu açıkça ifade etmiştir.[117]

2. Bazı müfessirler de Kur'an'daki ezdâd türünden olan kelimelerin birbirine zıt olan her iki anlamını açıklayıp ancak onun ezdâd kelimelerden olduğunu açıkça belirtmemişlerdir.[118]

اَلَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ *"Onlar, Rablerine kavuşacaklarını ve gerçekten ona döneceklerini çok iyi bilirler."* [119]

Taberi (ö. 310/923), tefsirinde **يَظُنُّونَ** kelimesinin ezdâd türü kelimelerden olduğunu açıkça söylemeden Araplar tarafından hem "şekk" hem "yakin" manasında kullanıldığını belirtmiştir.[120]

---

[113] İzzeddin b. Abdüsselam, *Tefsiru'l-Kur'an,* Thk. İbrahim el-Vüheybi, byy, 1982, c. III, s. 233.
[114] Bakara 2/46.
[115] Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, El-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2017, C. I, s. 45
[116] Yunus 10/54.
[117] Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Tefsiru'l-Fahri'r-Razi*, Daru'l-Fikir, 1981, C. VII, s. 117.
[118] Abdulmuttalip Arpa, *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd*, s. 97.
[119] Bakara 2/46.
[120] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Thk. Beşşar Avvad, Müessesetü'r-Risale, 1994, C.I, s. 194.

Kurtubi **(**ö. 671/1273) ise tefsirinde **يَظُنُّونَ** kelimesinin her iki zıt anlamını vererek ezdâd kelimelerden olduğuna işaret etmiş ancak bu kelimenin ezdâd türünden kelime olduğunu açıkça belirtmemiştir.[121]

مُتَّكِـِٔينَ عَلٰى فُرُشٍ بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ *"(Cennettekiler) içleri atlasla dokunmuş sergiler üzerine kurulmuşlardır."*[122]

İz b. Abdüsselam bu ayette geçen **بَطَآئِنُ** kelimesinin hem "iç" hem de "dış" manasına geldiğini ifade etmiş ancak kelimenin ezdâddan olduğunu açıkça söylememiştir.[123]

3. Dilcilerin ezdâd olarak kabul ettiği bazı kelimeleri müfessirler de aynı şekilde ezdâd olarak kabul etmiştir. Ancak müfessirler Kur'an'da o kelimenin tek bir manası üzerinde ittifak etmişlerdir.

ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا *"Sonra kötülüğü değiştirip yerine iyilik getirdik. Nihayet çoğaldılar…"*[124]

Kurtubi ayette geçen **عَفَوْا** kelimesinin "çoğalmak" manasında olduğunu söyledikten sonra ezdâddan olduğunu açıkça belirtip hem "çoğalmak" hem de "azalmak ve yok olmak" manalarına geldiğini ifade etmiştir.[125] Ancak kelimenin çoğalmak manasında olduğu noktasında müfessirler ittifak etmişlerdir.[126]

4. Müfessirler kelime ezdâddan olmasına rağmen kelimenin zıt anlamlarından sadece bir tanesini almışlardır.[127]

لِتُؤْمِنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلاً *"Ta ki (ey müminler!) Allah'a ve Resûlüne iman edesiniz, Resûlüne yardım edesiniz, O'na saygı gösteresiniz ve sabah akşam Allah'ı tesbih edesiniz."*[128]

---

[121] Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* Thk. Abdullah b. Abdü'l-Muhsin et-Türki, Müessetü'r-Risale, Beyrut, 2006, C. II, s. 73
[122] Rahmân 55/54
[123] İzzeddin b. Abdüsselam, *Tefsiru'l-Kur'an,* C. III, s. 269
[124] A'râf 7/95.
[125] Kurtubî, *a.g.e.* C. IX, s. 288.
[126] Taberi, *Câmiu'l-Beyân,* c. III, s. 471;Yusuf Muhammed eş-Şemsi, *İzzeddin b. Abdüsselam'ın Tefsiru'l-Kur'an,* Doktora Tezi, Ümmü'l-Kura Üniversitesi Da'vet Fakültesi Usuluddin Bölümü, Mekke, 1997, s. 794; Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer ibn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim,* Thk. Sami b. Muhammed, Daru't-Tayyibe, Riyad, 1999, c. III, s. 450.
[127] Abdulmuttalip Arpa, *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd*, s. 98.
[128] Fetih, 48/ 9

Müfessirler buradaki **وَتُعَزِّرُوهُ** kelimesinin "yüceltme ve yardım etme" manalarına geldiğini söylemişlerdir. Ancak **تَعْزِيرٌ** kelimesi, ezdâddan olup "saygı göstermek ve azarlamak" anlamlarında kullanılmaktadır.[129]

3. KUR'AN'I KERİM'DEKİ EZDÂD KELİMELERE ÖRNEKLER

Dilcilerin çoğunluğuna ve müfessirlerin geneline göre Kur'an'da ezdâd olan birçok kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerden en meşhur olanlarını örnek olarak zikredeceğiz.

3.1. القرء/Kur': Hayız Dönemi/Temizlik Dönemi

Kelime Hicaz ehline göre *temizlik dönemi* manasına gelmekte, Irak ehline göre ise *hayız dönemi* manasına gelmektedir. Çoğulu ise **قُرُوء** ve **أَقْرَاء** şeklindedir.[130]

Bu sebeple Kutrub (ö. 206/821), Asmai (ö. 216/831), İbnu's-Sikkit (ö. 244/858), Ebu Hâtim (ö. 255/869), İbnü'l Enbari (ö. 328/939) ve Ebu Tayyib (ö. 351/962) gibi birçok dil âlimi kelimeyi ezdâddan kabul etmişlerdir. [131]

اَلْقُرْءُ kelimesi birkaç farklı manada kullanılmaktadır. Bu kelimeye verilen ilk mana vakit manasıdır. Asmai (ö. 216/831), **اَلْقُرْءُ** kelimesinin vakit manasına geldiğini hayızdan temizlenme için bir vakit, hayız olma için bir vakit olabileceğini ifade etmiştir. Hatta rüzgârın vaktinde estiğini anlatmak için **أَقْرَأَتِ الرِّيَاحُ** ifadesinin kullanıldığını söylemiştir. İbnü'l Enbari (ö. 328/939) de aynı şekilde **اَلْقُرْءُ** kelimesinin vakit manasına geldiğini söylemiştir. Hayız görme vakti yaklaşan kadın içinde, hayızdan temizlenme vakti yaklaşan kadın için de **اَلْقُرْءُ** kelimesi kullanıldığını söylemiştir.[132] Bir kimse bir belde de on beş günden fazla kalır da

---

[129] Hüseyin Tural, *Arap dilinde Ezdâd*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011, s.186
[130] Abdülmelik b. Kureyb el-Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd*, Nşr; August Heffner, El- Matbaatül Kasulikiyye, Beyrut, 1912, s. 5; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 27.
[131] Kutrub, *el-Ezdâd*, s. 108; Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 5; İbnü's-Sikkît, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 163; Ebu Hâtim es-Sicistani, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 99; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 27; Ebu't-Tayyib, *Kitabü'l-Ezdâd,* c. II, s. 571.
[132] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 29.

hastalanmazsa o kimseye "bu beldenin hastalığı (vakti) senden gitti. Artık sen bundan sonra hasta olursan bu beldenin hastalığından değildir" manasında **فَقَدْ ذَهَبَتْ عَنْكَ قِرْأَةُ الْبَلَدِ وَ قِرَةُ الْبَلَدِ**" derlermiş. Burada kastedilen hastalığın vaktidir. Hicazlılar bu kelimeyi **اَلْقِرَةُ** şeklinde telaffuz ederler.[133]

اَلْقُرْءُ kelimesine verilen bir diğer manada hayız görme veya hayızdan temizlenme manasında kullanılmaktadır. Asmai, Ebu Amr (ö. 154/771)'ın **قَدْ دَفَعَ فُلَانٌ إِلَى فُلَانَةِ جَارِيَتَهُ تُقَرِّئُهَا** "Falanca kişi, cariyesini falanca kadına hayız müddetini beklemesi için gönderdi." cümlesini cariyenin hamile olup olmadığının anlaşılması için önce hayız görüp daha sonra da temizlendiği şeklinde açıkladığını söylemiştir. Yine Asmai şair A'şa (ö. 7/629 [?])'nın şu beytini, **اَلْقُرْءُ** kelimesinin temizlik manasında da kullanıldığına delil getirmiştir;

مُوَرِّثَةً مَالا وَفي الحَيِّ رِفْعَةً لِمَا ضَاعَ فِيهَا مِنْ قُرُوءِ نِسَائِكَا

"Sen savaşta iken hanımlarının temizlik zamanı geçtiği için onlardan istifade edememene karşılık şan ve şeref kazandın"

Şair bu beytinde **قُرُوءِ نِسَائِكَا** ile kadınların temizlik dönemini kastetmiş böylelikle de kelimeyi hayızdan temizlenme manasında kullanmıştır. İbnü'l-Enbârî bu beytin **اَلْأَقْرَاءُ** kelimesinin temizlik manasında olduğunu söyleyen kimselerin delili olduğunu ifade etmiş ve kadın hayız gördüğü zaman da, temizlendiği zaman da **أَقْرَأَتْ** kelimesi kullanıldığını söylemiştir. Karnında yavru olmayan dişi deve için de bu kelime kullanılmaktadır. **اَلْقُرْءُ** kelimesi "kaybolmak veya batmak" manasında da kullanılmaktadır. **أَقْرَأَتِ النُّجُومُ** cümlesi ile yıldızların kaybolduğu veya battığı ifade edilmiştir. Asmai ve İbnü'l-Enbârî, bu sözün **اَلْقُرْءُ** kelimesinin temizlik manasına geldiğini söyleyenler için bir delil olabileceğini çünkü yıldızlar nasıl doğup batarsa kadınlarda hayız döneminden temizlik dönemine geçebileceğini söylemişleridir.[134]

[133] El-Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 5; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 28-29; Ebu't-Tayyib, *Kitabü'l-Ezdâd,* II, s. 573.
[134] El-Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 6;İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 29.

Ebu Ubeyde Ma‘mer b. el-Müsennâ (ö. 209/824 [?]), bu durumu kan kaybolduğunda temizliğin ortaya çıkmasına benzetmiştir.[135]

Kutrub, **اَلْقُرْءُ** kelimesinin hamile olan kadınlar için **قَرَأَتِ الْمَرْأَةُ** şeklinde kullanıldığını söylemiştir.[136]

İbnü'l-Enbârî **اَلْقُرْءُ** kelimesinin hayız manasına geldiğini söyleyenlerin delilinin **دعِي الصَّلَاة أَيَّام أَقْرَائِك** *"Hayızlı günlerinde namazı terk et"* hadisinin[137] olduğunu belirtmiş ve kadının adet günlerinde namazı terk etmesisinin kadının hayız halinde olması anlamına geldiğini söylemiştir.[138]

Kelime Kur'an'da çoğul olarak şöyle geçmektedir;

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوءٍ *"Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."* [139]

Âlimler genel olarak kelimenin bu ayetteki anlamı ile ilgili iki görüş belirtmişlerdir;

1. Ömer b. Hattab (ö. 23/644), Abdullah b. Mes'ud (ö. 32/652-53), Ali b. Ebi Talib (ö. 40/661), İbn Abbas (ö. 68/687-88), Mücahid (ö. 103/721), Süddi (ö. 127/745), Ebu Hanife (ö. 150/767), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve daha birçok Kûfeli âlim bu kelimenin *hayız* manasına geldiğini söylemişlerdir.[140]

2. Zeyd b. Sabit (ö. 45/665 [?]), Hz Aişe (ö. 58/678), İbn Abbas (ö. 68/687-88), Evzai (ö. 157/774), Sevri (ö. 161/778), İbn Ömer(ö. 73/693), Said b. Cübeyir (ö. 94/713 [?]), Katade (ö. 117/735), İkrime (ö. 105/723), İmam Malik (ö. 179/795), İmam Şafii (ö. 204/820) ve birçok hicaz bölgesi âlimi bu kelimenin *temizlik* manasında olduğu görüşündedir.[141]

Kelimenin vakit manası esas alındığında Asmai'nin de söylediği gibi kelime hem hayız dönemi için hem de temizlik dönemi için bir vakit manasında

---

[135] Ebu't-Tayyib, *Kitabü'l-Ezdâd,* C. II, s. 574.
[136] Kutrub, *el-Ezdâd*, s. 108.
[137] Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebi Davud,* Thk; Şuayb Arnavut, Daru'r-Risaleti'l-Alemiyye, Beyrut, 2009, C. I, s. 201.
[138] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 31.
[139] Bakara, 2/228.
[140] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân,* Thk: Abdullah b. Abdü'l-Muhsin Et-Türki, Daru'l-Hicr, Kahire, 2001, C. IV, s. 87.
[141] Taberi, *a.g.e.* C. IV, s. 95.

kullanılabilir.[142] Asmai'nin bu ifadesinden, kelimenin ifade ettiği ezdâd yönünden daha çok, lafzın delalet ettiği vakte vurgu yapıldığı görülmektedir. Zira İbn Abbas yukarıda belirttiğimiz gibi her iki görüşün de içerisinde bulunmaktadır. Konu biraz da kelimeye hangi taraftan bakıldığıyla yakından ilgilidir.[143] Rağıb el-İsfehânî bu kelimenin hakikatte kadının temizlik döneminden hayız dönemine girmesini ifade ettiğini söyledikten sonra bu ismin hayız ve temizlik gibi peş peşe gelen yani periyodik olan iki iş için ortak bir isim olduğundan, bu dönemlerin her birine isim olarak konduğunu belirtmiştir. Görüşünün gerekçesini de şöyle açıklamıştır: *"İki mana için konulan her isim tek başına kaldıklarında onların her birisine isim olur. Sonra bunların her biri de tek tek bu kelime ile isimlendirilir.* **اَلْقُرْءُ** *kelimesi ne sadece temizliktir ne de sadece hayızdır. Çünkü kendisinde kan izinin görülmediği kadın için* **قُرْءُ** *sahibi denilmediği gibi kendisinde kanın devam ettiği hayızlı ve lohusa içinde bu kelime kullanılamaz."*[144]

3.2. الرجاء/Reca; Ümit Etmek/Korkmak

اَلرَّجَاءُ kelimesi "ümit etmek yani beklemek" ve "korkmak" manalarına gelen ezdâd bir kelimedir. Ancak ümit etmek manasında kullanılan örneklerinin çerçevesi çizilemeyecek kadar çoktur.[145] Şair Ka'b b. Züheyr (ö. 24/645 [?]), bu kelimeyi şiirinde şöyle kullanmıştır;

أَرْجُو وَآمُلُ أَنْ تَدْنُوَ مَوَدَّتُهَا وَمَا إِخَالُ لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلُ

"Onun sevgisinin yakın olmasını ümit ediyorum fakat senin vuslatın bize nasib olmadı." [146]

Ebu Züeyb el-Huzeli (ö. 28/648-49)'nin şiirinde ise **اَلرَّجَاءُ** kelimesi şöyle geçmiştir;

إذا لَسَعَتْهُ النّحْلُ لم يَرجُ لَسعَها وخالفَها في بيتِ نُوبٍ عَوَاسِلِ

---

[142] Asmai, a.g.e. s. 5.
[143] Abdülmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 227.
[144] Rağıb el-İsfehani, *Müfredat, "*Kur' mad.", s. 668.
[145] Asmai, *a.g.e.* s. 23;İbn Sikkit, *a.g.e*. s. 179; Ebu Hâtim, *a.g,e.* s. 80;İbnu'l-Enbari, *a.g.e*. s. 16.
[146] Ebû Zeyd el-Kureşi, *Cemheretü Eş'Âri'l-Arab,* Thk; Alî Muhammed el-Bicâdî, Nehdatü Mısır, b.t.y. s. 638.

"Kendisini arılar soktuğu zaman arı sokmasından korkmazdı. Ve bal dolu yuvalarına gelip gitmelerine izin verirdi."[147]

Birinci beyitte **رَجَاءُ** kelimesi "ümit etmek" manasında ikinci beyitte ise "korkmak" manasında geçmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de ise **اَلرَّجَاءُ** kelimesi birçok ayette geçmektedir. Ayetlerden bir tanesi şöyledir; **مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَاراً**[148] ayetinde geçen **رَجَا** fiilinin "korkmak" manasında olduğu dil âlimleri ve müfessirler tarafından söylenmiştir. Bu durumda ayetin manası *"Siz Allah'ın büyüklüğünden, (onun sizi cezalandırmasından) korkmazsınız"* şeklinde olur.[149]

Kuran-ı Kerim'de **اَلرَّجَاء** kelimesinin geçtiği bir diğer ayette şudur;

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً *"Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa salih amel işlesin."*[150]

Kurtubi ayetteki **رَجَاءُ** kelimesinin "ummak" manasına geldiğini ifade ettikten sonra buradaki mananın *"Rabbini görmeyi umanlar"* veya *"Rabbinin sevabını umanlar"* şeklinde olduğunu söylemiştir[151] Bazı müfessirler ise **اَلرَّجَاءُ** kelimesinin bu ayette "Allah'tan korkmak" manasında olduğunu söylemişlerdir.[152]

Ancak Kuran-ı Kerim'de **اَلرَّجَاءُ** kelimesi genel olarak "ummak, ümit etmek" manasında geçmektedir. Kelimenin Arap dilinde kullanılan genel ve meşhur manası da aynı şekilde ümit etmektir.[153]

---

[147] El-Kureşi, *a.g.e.* s. 27.
[148] Nuh, 71/13.
[149] Asmai, *a.g.e.* s. 23; Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferra, *Meani'l-Kur'an*, Thk; Ahmet Yusuf en-Necati v.d, Daru'l-Mısrıyye, Mısır, b.t.y. C. III, s. 188; İbn Sikkit, *a.g.e.* s. 179; Kurtubi, a.g.e. C. XXI, s. 255.
[150] Kehf, 18/110
[151] Kurtubi, *a.g.e.* C. XIII, s. 398;İbnu'l-Enbari, *a.g.e*, s. 17.
[152] Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, C. XV, s. 439; Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, Thk: Abdü'r-Rezzak el-Mehdi, Daru İhyai't-Turas, Beyrut, 2000, C. III, s. 212.
[153] Abdülmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 169.

3.3. أسر /Eserra; Gizlemek/Açığa Vurmak

Kutrub (ö. 206/821), kelimenin hem gizlemek hem de açığa vurmak, ortaya çıkarmak manasına geldiğini söylemiştir. Daha sonra **وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ** *"onlar azabı gördüklerinde pişmanlıklarını açığa vuracaklardır."* ayetini[154] örnek getirip kafirlerin cehennem azabını görünce pişmanlıklarını *"Ah, keşke dünyaya geri döndürülsek de Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve mü'minlerden olsak"*[155] veya *"Keşke dünyaya bir dönüşümüz olsaydı da onların şimdi bizden uzaklaştıkları gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık."*[156] sözleriyle açığa vuracaklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte İbn Abbas'ın da bu ayet hakkında "pişmanlıklarını içlerinde gizlediklerini" söylediğini belirtmiştir.[157]

Asma-i, İbnu's-Sikkit (ö. 244/858) ve Sağani (ö. 650/1252) de kelimenin hem gizlemek hem de açığa vurmak manasında ezdâd kelimelerden olduğunu söylemişlerdir. Ferazdak'a ait olan şu şiiri delil olarak getirmişlerdir;

فَلَمَّا رأى الحَجَّاجَ جَرَّدَ سَيْفَهُ أسَرَّ الحَرُورِيُّ الّذِي كانَ أضْمَرَا

"Haccâc'ın kılıcını çektiğini görünce, Hâricî daha önce gizlemiş olduğunu açığa vurdu."[158]

Bu beyitte **أَسَرَّ** kelimesinin açığa vurmak manasında olduğunu söylemişlerdir.

Yukarıdaki ayette geçen **وَأَسَرُّوا** kelimesinin de açığa vurmak manasında olduğunu ifade etmişlerdir.[159]

Ancak Ebu Hâtim ve İbnü'l-Enbârî ise bu görüşlere mesafeli yaklaşmışlardır.

Ebu Hâtim, ayetteki **وَأَسَرُّوا** kelimesinin açığa vurmak manasında olduğunu söyleyen görüşlere katılmadığını söylemiştir. Ferezdak'ın şiiri hakkında da; *"Bilmiyorum belki Ferezdak* **الّذِي كانَ أظْهرَا** *yerine* **الّذِي كانَ أضْمَرَا** *demek istemiş olabilir. Çünkü o şiirlerinde (kelimeleri) çok karıştırırdı. Onun sözünün benzerini*

---

[154] Yunus 10/54
[155] En'am 6/27
[156] Bakara 2/167
[157] Kutrub, *Ezdâd,* s. 89.
[158] Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn,* C. VII, s. 187.
[159] Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 21; İbnü's-Sikkit, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 176; Hasen b. Muhammed es-Sâgānî, *Kitabü'l-Ezdâd,* Nşr: August Heffner, El- Matbaatül Kasulikiyye, Beyrut, 1912, s. 232.

söyleyen Cerir ve Ahtal'in sözlerinde hiç böyle bir şey yok. Kur'an (ayetlerine şahid getirilme) hususunda onun şiirlerine güvenmiyorum" demiştir.[160]

İbnü'l-Enbari de bu kelimenin ezdâd kelimelerden olduğunu, açığa vurmak manasının yanında daha çok gizlemek manasına geldiğini ifade etmiş ve bu kelimenin **وَأَسَرُّوا النَّجْوَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا** *"O zalimler gizlice şöyle fısıldaştılar"*[161] ayetinde gizlemek manasında olduğunu söylemiştir. Yukarıdaki âlimlerin örnek olarak zikrettiği **وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ** ayeti ile ilgili olarak da şunları söylemiştir; *"Ferra ve müfessirler bu ayetin kâfirlerin reisleri kendilerine uyan ayak takımından pişmanlıklarını gizlediler manasına geldiğini söylemişlerdir."*[162]

Müfessirler de bu **وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ** ayeti hakkında genel olarak iki görüşe sahip olmuşlardır;

1. "Müşriklerin ileri gelenleri kendilerine uyanların kınamasından korktukları için pişmanlıklarını gizlediler" şeklinde tefsir etmişlerdir. Müfessirlerin çoğunluğu bu görüştedir.[163]
2. "Pişmanlıklarını açıkça ortaya çıkardılar." ve "pişmanlıklarını gizlediler" şeklinde her iki şekilde de tefsir etmişlerdir. Dolayısıyla **أَسَرَّ** kelimesinin ezdâd kelimelerden olduğunu söylemişlerdir.[164]

3.4. شرى/Şera; Satmak/Satın Almak

Kutrub (ö. 206/821) ve Asmai (ö. 216/831) bu kelimenin genel olarak kullanılan satın almak manasının yanında aynı zamanda satmak manasına geldiğine işaret etmişlerdir. [165] Bu konuda şu ayetleri örnek getirmişlerdir;

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِۗ *"İnsanlardan bazıları da vardır ki, Allah Teâlâ'nın rızasına nâiliyet için nefsini satar."* [166]

---

[160] Ebu Hâtim, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 114-115.
[161] Enbiya 21/3
[162] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 45.
[163] Taberi, *Câmiu'l-Beyân,* C. XII, s. 192; Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* C. XI, s. 8; Sabuni, *Safvetü't-Tefasir,* C. I, s. 501.
[164] Râzî, *Tefsiru'l-Fahri'r-Razi,* C. VII, s. 117; İzzeddin b. Abdüsselam, *Tefsiru'l-Kur'an,* C. II, s. 70; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-Müyesser fi ilmi't-Tefsir,* Thk; Abdürrezzak el-Mehdi, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 2001, C. II, s. 335.
[165] Kutrub, *Ezdâd,* s. 98; Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 59

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ *"Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar."* [167]

Kutrub ise Asmai'den farklı olarak şu şiiri de örnek getirmiştir[168];

فَإِنْ تَزْعُمَنِي كُنْتُ أَجْهَلُ فِيكُمْ فَإِنّيِ شَرَيْتُ الْحُلْمَ بَعْدَكَ بِالْجَهْلِ

"Eğer sizi iyi tanımadığımı düşünüyorsan. Ben senden sonra cehalet karşılığında aklı satın aldım."[169]

İbnü'l-Enbârî konuya daha bir açıklık getirmiştir. Bu kelime ile ilgili şunları söylemiştir;

*"**اِشْتَرَي** kelimesi ezdâd kelimelerdendir. Bu kelimenin parasını verip bir şeyi satın almak manası insanların genel olarak kullanıldığı manadır. Birşeyi satmayı ifade ederken de yine **اِشْتَرَي** kelimesi de kullanılır. Dil âlimlerine göre, Araplar tercih etmeyi de **شِرَاءُ** fiiliyle ifade etmişlerdir.* [170]

İbnü'l-Enbârî bu konuda şu ayetleri örnek getirmiştir;

أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى *"İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almış (tercih etmiş) kimselerdir…"*[171]

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ *"İnsanlardan bazıları da vardır ki, Allah Teâlâ'nın rızasına nâiliyet için nefsini satar."*[172]

Daha sonra birinci ayette geçen **اِشْتَرَي** fiilinin bazı müfessirlere göre, "satmak" manasında, bazı dil âlimlerine göre de "tercih etmek" manasında olduğunu söylemiştir. İkinci ayette geçen **يَشْرِى** kelimesinin ise "satmak" manasında olduğunu söylemiştir.[173]

Ebu Tayyib el-Luğavi (ö. 351/962) de açık bir şekilde kelimenin hem parasını verip satın almak manasında hem de parayı alarak malı elden çıkartıp satmak manasında ezdâd bir kelime olduğunu ifade etmiştir. Diğerlerinden farklı olarak şu

---

[166] Bakara 2/207.
[167] Yusuf 12/20
[168] Kutrub, *Ezdâd,* s. 99.
[169] Yûsuf b. Ebî Saîd el-Hasen b. Merzübân es-Sîrâfî, *Şerḥu ebyâti Sîbeveyhi*, Thk: Muhammed Ali er-Rih el-Haşim, Daru'l-Fikr, Mısır, 1974, C. I, s. 63.
[170] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 72.
[171] Bakara 2/16
[172] Bakara 2/207.
[173] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 72.

ayeti örnek vermiştir; **فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ** *"O hâlde, dünya hayatını ahiret hayatı karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar."*[174] Bu ayette geçen **اِشْتَرَي** kelimesinin "satmak" manasına geldiğini ifade etmiştir.[175]

Arap şiirlerinde kelimenin her iki manada da kullanıldığını görmekteyiz;

وشَرَيْتُ بُرْداً لَيْتَنِي مِنْ بَعْدِ بُرْدٍ كُنْتُ هَامَهْ

"Kölem Burd'u sattım. Onu sattıktan sonra keşke kalbim hame kuşu gibi uçup gitseydi."[176]

Ebu Züeyb el-Huzeli (ö. 28/648-49) ise şöyle demiştir;

فإنْ تَحْسَبِيني كنتُ أَجْهَلُ فِيكُمُ فإنّي شرَيْتُ الحِلْمَ بعدكِ بالجَهْلِ

"İçinizdeki en cahil kişi olduğumu sanıyorsanız, Senden sonra cehalet karşılığında aklı satın aldım."[177]

Âlimler bu kelimenin manası ile ilgili birkaç farklı görüş serdetmişlerdir;

1. Âlimlerin bir kısmı kelimenin "satmak" manasında olduğunu ifade etmişlerdir.[178]
2. İbn Abbas ve İbn Mes'ud'un da içinde bulunduğu bir kısım âlim ise kelimenin "satın almak" manasında olduğunu söylemişlerdir.[179]
3. Katade (ö. 117/735) gibi bir kısım âlim ise kelimenin "tercih etmek ve değiştirmek" manasında olduğunu, Kuran'ı Kerim'de de bu mananın **شِرَاءٌ** kelimesiyle ifade edildiğini söylemişleridir.[180]

Ancak bu kelime üzerinde biraz araştırılma yapıldığında Kur'an'da **شِرَاءٌ**olarak geçtiği yerlerde "satmak" manasında **إِشْتِرَاءٌ** olarak geçtiği yerlerde ise "satın almak" manasında kullanıldığı daha çok göze çarpmaktadır.[181]

---

[174] Nisa 4/74.
[175] Ebu't-Tayyib, *Kitabü'l-Ezdâd,* C. I, s. 392.
[176] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 73.
[177]Kutrub, *Ezdâd,* s. 99; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 74.
[178] Taberi, *Cami'u'l-Beyan,* C.I, s. 324; İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-Müyesser,* c. I, s. 86.
[179] Taberi, *Cami'u'l-Beyan,* C.I, s. 325;İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim,* C. I, s. 185.
[180] Taberi, *Cami'u'l-Beyan,* C.I, s.326;Fahreddin er- Râzî, *Tefsiru'l-Fahri'r-Razi,* C. II, s. 79;Ali b. Muhammed el-Maverdi, *en-Nuket ve'l-Uyun*, Thk; es-Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut b.t.y, C. I, s.79.
[181] Muhammed Nureddin, Müneccid, *et-Tezad fi'l-Kur'ani'l-Kerim,* Daru'l-Fikir, Dimesk, 1999, s. 159

3.5. الظن/Zann; Kesin Bilgi/Şüphe

Ezdâd konusunda yazılan kaynaklara bakıldığında **اَلظَّنُّ** kelimesinin "şüphe ve kesin bilgi" manasına geldiği konusunda ittifak etmişleridir.[182]

İbnü'l-Enbârî **اَلظَّنُّ** kelimesinin hem "şek" hem de "yakin" manasında ezdâd bir kelime olduğunu söyledikten sonra bu kelimenin "şek" manası ile ilgili zannedilenden çok daha fazla örnek olduğunu söylemiştir. Daha sonra "yakin" manası ile ilgili şu şiirleri örnek olarak getirmiştir; [183]

Şair Düreyd b. es-Simma (ö. 8/630) şöyle demiştir;

فَقُلْتُ لهم: ظُنّوا بِأَلْفَيْ مُدَجَّجٍ، سَرَاتُهُمُ في الفَارِسيّ المُسَرَّد

"Onlara; karşınızda sağlam iki bin savaşçının olduğundan emin olun Komutanları iyi dokunmuş zırhlara bürünmüş haldeler dedim."[184]

Bu şiirde **اَلظَّنُّ** kelimesinin yakin manasında olduğu ifade edilmiştir.[185]

Umre b. Tarık el-Hanzala[186] ise şöyle söylemiştir;

بأَن تَغْتَزُوا قَوْمي وأَقعدَ فيكُم وأَجْعَلَ مِنّي الظَّنَّ غَيْباً مُرَجَّما

"Benim hakkımda düşünülenleri önemsemeyin kavmime bir takım şeyleri nispet ediyorsunuz, bundan vazgeçin."[187]

Taberi bu şiirde geçen **اَلظَّنُّ** kelimesinin yakin manasına geldiği ifade etmiştir.[188] Kutrub (ö. 206/821) da şiirde geçen **اَلظَّنُّ** kelimesinin manasının "şüphe etmek" olsa bu takdirde mana da bir zayıflık olacağını söylerek kelimenin "yakin" manasına geldiğini ifade etmiştir.[189]

---

[182] Kutrub, *Ezdâd,* s. 71; Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 34;Ebu Hâtim, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 76; Ebu't-Tayyib, *Kitabü'l-Ezdâd,* C. I, s. 466; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 14; Müneccid, *et-Tezad,* s. 167.

[183] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 14.

[184] Kureşi, *Cemheretü Eş'Âri'l-Arab*, s. 467;

[185] Ebu Ubeyde Muammer b. el- Müsenna, *Mecazu'l-Kur'an,* Thk: Muhammed Fuat Sezgin, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1961, C. I, s. 40; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 14.

[186] Bu şair hakkında hiçbir bilgiye rastlamadım. İbnu'l-Enbari, bu şiiri örnek olarak verirken isim zikretmeden "diğeri" demiştir. Bknz; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 14.

[187] Kutrub, *Ezdâd,* s. 72; Ebu't-Tayyib, *Kitabü'l-Ezdâd,* C. I, s. 469.

[188] Taberi, *Cami'u'l-Beyan*, C.I, s. 624.

[189] Kutrub, *Ezdâd,* s. 72.

Ebu Hatim es-Sicistani (ö. 255/869) **اَلظَّنُّ** kelimesinin Kur'an'da hem "şüphe etmek" hem de "yakin" manasında geçtiğini söylemiştir. Daha sonra "şekk" manasına şu ayetleri örnek olarak getirmiştir;[190]

اِنْ نَظُنُّ اِلَّا ظَنّاً وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ *"Onun bir tahminden ibaret olduğunu sanıyoruz; (onun hakkında) kesin bir bilgi elde etmiş değiliz, demiştiniz."* [191]

وَظَنُّوا اَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللهِ *"...Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı..."*[192] Hatta Ebu Hatim bu ayeti "öyle vehmettiler" diyerek bizzat kendisi de açıklama getirmiştir. Yakin manası ile ilgili olarak da şu ayetleri örnek olarak getirmiştir;

اَلَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ *"Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını düşünen ve bunu kabullenen kimselerdir."*[193]

اِنِّي ظَنَنْتُ اَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ *"Çünkü ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum."* [194]

وَظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُ *"(Can çekişen) bunun gerçek bir ayrılış olduğunu anlar."* [195]

Son dönem dilbilimcilerden olan Muhammed Nureddin Müneccid Ebu Hatim'in ayetleri bu şekilde ayırması hakkında şöyle demiştir; *"Ebu Hatim bu ayetleri "şek" ve "yakin" diye ayırırken itikadı esas alıp dil kurallarını esas almadığını anlıyoruz. Kitabının başında; birisi "yakini" manayı kastederek* **ظَنَنْتُ** *derse ve içinde şüphe varsa o kişi mü'min olmaz demesi" bunun delilidir. Ancak "zan" kelimesinin manasını tespit ederken sadece inancı esas almamak gerekir. Aynı zamanda dil kurallarını da göz önünde bulundurmak gerekir."*[196]

İbn Atiyye (ö. 541/1147) de bu konuda şunları söylemiştir;

"Zann kelimesinin yakin manasına geldiğini söylemek bir zorlamadır. Arapçada bu kelime iki kanaatten birisine yöneldiği halde şüphe etmek manasına

---

[190] Ebu Hatim, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 76
[191] Câsiye 45/32
[192] Haşr 59/2
[193] Bakara 2/46
[194] Hakka 69/20
[195] Kıyâmet 75/28
[196] Müneccid, *et-Tezad*, s. 168.

gelmektedir. Zann kelimesi gerçekleşmiş işlerde yakin manasında kullanılır. Bu kelime hissi olan soyut durumlar için yakin manasında kullanılmaz."[197]

Yine Nureddin Müneccid, zan kelimesi ile ilgili şunları da söylemiştir;

"Zan kelimesinin zıddı yakin değildir. O birbirine zıt olan iki yakin arasındaki derecelerden biridir. O iki yakinde müspet olan yakin ve menfi olan yakindir. Müspet olanın delilleri çoğalınca şüphe zanna döner ve yakine yaklaşır. Önceki âlimlerden bu görüşte olanlarda vardır." [198]

Yukarıda bilgilerden anlaşıldığına göre **اَلظَّنُّ** kelimesi Kur'an'da birçok yerde geçmektedir. Bazı ayetlerde şüphe etmek bazısında da yakin manasında gelmiştir. Taberi bununla ilgili olarak Arapların bu kelimeyi hem "şekk" hem de "yakin" manasında kullandıklarını, bu durumun bir kelimeyi hem asli manası ile hem de zıddıyla isimlendirdikleri **سُدْفَةٌ**, **صَارِخٌ** gibi başka kelimelerde de olduğunu söylerek konuya açıklık getirmiştir.[199]

Doğrusu Kur'an'da bu kelimenin hem "şüphe" hemde "yakin" manasında kullanıldığını görmekteyiz. Muhatap veya siyak-sibak, kâfirler olduğunda kelimenin "şüphe" manasında, mü'minler olduğunda ise "yakin" manasında olduğunu görmekteyiz. Bu noktada Nureddin Müneccid'in Ebu Hatim hakkında yapmış olduğu eleştiri haksız bir eleştiri olmaktır.

3.6. عسعس/A'sa's; Karanlık/Aydınlık

Genel olarak ezdâd konusu ile ilgilenen dilciler bu kelimenin *"gelmek ve çekip gitmek"* manalarına geldiğini ifade etmiştir.[200] Bunun yanında Rağıb el-İsfehânî'de kelimenin "gelmek ve çekip gitmek" manalarına geldiğini ve bunun gecenin başında yani karanlığın çöktüğü zamanda ve gecenin sonunda yani aydınlandığı zamanda olduğunu söylemiştir.[201]

---

[197] Ebû Muhammed Abdülhak b.Gālib ibn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'lʿazîz*, Thk; Abdüsselâm Abdüşşâfî Muhammed, Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, C. I, s. 138.

[198] Müneccid, *et-Tezad*, s. 179.

[199] Taberi, *Cami'u'l-Beyan*, C.I, s. 623.

[200] Kutrub, *Ezdâd,* s. 122; Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 7; Ebu Hâtim, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 97; İbnü's-Sikkit, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 167; Sâgānî, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 239.

[201] Rağıb el-İsfehani, *Müfredat,* "**عسعس**" md. s. 566.

İbnü'l-Enbari (ö. 328/939) ve Ebu Tayyib (ö. 351/962) ise kelimenin *"gelmek ve çekip gitmek"* manalarına geldiğini söylerek bu kelimenin ezdâd kelimelerden olduğunu açıkça ifade etmiştir.[202]

Kelimenin her iki anlamı ile ilgili şu şiirler örnekler getirilmiştir;

İmrülkays (ö. 25/645) **عَسْعَسَ** kelimesini şiirinde karanlığın girmesi manasında şöyle kullanmıştır;

عَسْعَسَ حتَّى لَوْ يَشَاءُ ادَّنَى كانَ لَهُ مِنْ نَارِهِ مَقْبِسُ

"Karanlık (gece) girmek isteseydi yaklaşırdı.

Çünkü onun ateşinden olan bir meşalesi vardır."[203]

İbnü'l Enbari, İbn-i Abbas'ın bu şiiri karanlığın girmesi manasında Nafi' b. Ezrak'a delil olarak getirdiğini söylemiştir.[204] Alkame b. Kurt'da bu kelimeyi şiirinde karanlığın gitmesi yani aydınlık manasında kullanmıştır;

حتَّى إذا الصُّبْحُ لَها تَنَفَّسَا وانْجَابَ عَنْها لَيْلُها وعَسْعَسَا

"Sabah ortaya çıktığında, Gece sıyrılıp kaybolduğunda"[205]

Kelime Kur'an'da sadece Tekvir suresinde şöyle geçmektedir;

وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسٌ *"Kararmaya yüz tuttuğunda geceye andolsun"* [206]

İbnü'l-Enbârî, bu ayette geçen **عَسْعَسَ** kelimesinin aydınlık manasında olduğu konusunda müfessirlerin hem fikir olduğunu bazılarından da bu kelimenin karanlık manasında olduğuna dair görüşler rivayet edildiğinin söylemiştir.[207]

Nafi' b. Ezrak (ö. 65/685), bu ayetin manasının ne olduğunu İbn-i Abbas'a sormuş ve o da kelimenin *"karanlığın girmesi"* manasına geldiğini söylemiştir. Bunun üzerine Nafi', *"Araplar bunu biliyor muydu?"* diye sorunca İbn Abbas; *"Evet biliyorlardı"* diyerek yukarıda geçen İmrülkays'ın şiirini şahit getirmiştir.[208]

Fahreddin er-Razi (ö. 606/1210), âlimlerin bu ayetteki **عَسْعَسَ** kelimesinin manası ile ilgili ikiye ayrıldıklarını bildirmiştir. Onlardan bir kısmı bu kelimenin manası karanlığın girmesidir. Burada yapılan yemin gecenin başlangıcınadır.

---

[202] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 32; Ebu't-Tayyib, *Kitabü'l-Ezdâd,* C. II, s. 488.
[203] Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn,* C.I, s. 74.
[204] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 33.
[205] Kutrub, *Ezdâd,* s. 122; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 33.
[206] Tekvîr 81/17.
[207] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 32.
[208] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 33.

Gecenin sonuna yani aydınlığa yapılan yemin ise sonraki ayet olan **وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ** *"Ağarmaya başladığında sabaha andolsun ki"*[209], ayetinde yapılmıştır demişlerdir. Diğer bir kısmı ise; bu ayette **عَسْعَسَ** kelimesi ile kastedilen aydınlığın girmesidir. Çünkü **وَالَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ** *"Kararmaya yüz tuttuğunda geceye andolsun"* [210] ayeti ile sabahın yani fecrin başlangıcına işaret vardır. **وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ** *"Ağarmaya başladığında sabaha andolsun ki"* ayeti ile de aydınlığın yayılıp tastamam hale geldiği gündüzün başlangıcı olan isfar vaktine bir işaret vardır. Böylece önceki ayet ile sonraki ayet arasında da bir tekrar yoktur demişleridir. Bu görüşlerini de **وَٱلَّيۡلِ إِذۡ أَدۡبَرَ** *"Dönüp gitmekte olan geceye"* [211] ve **وَٱلصُّبۡحِ إِذَآ أَسۡفَرَ** *"Ağarmakta olan sabaha andolsun ki"* [212] ayetleriyle desteklemişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ ilk ayette geceye **أَدۡبَرَ** lafzıyla beraber yemin ederken ikinci ayette ise sabaha **أَسۡفَرَ** lafzıyla yemin etmiştir. **أَدۡبَرَ** gecenin sonundaki aydınlık manasında, **أَسۡفَرَ** lafzı ise sabahın ilk zamanındaki aydınlıktır. Yani bu ayete göre **عَسۡعَسَ** kelimesi için tercih edilecek mana aydınlık olması gerektiğini ifade etmişleridir. [213]

Son dönem dil âlimlerinden olan Nureddin Müneccid'de Müddessir suresinde geçen ayetlere göre **عَسۡعَسَ** kelimesi için karanlığın gitmesi yani aydınlık manası tercih edilmesi gerektiğini söylemiştir. Hatta bu kelime Kur'an'da başka bir yerde geçmemiş ki diğer ikinci manayı da bulalım diye eklemiştir.[214]

Sonuç olarak; ezdâd konusunda dil âlimlerinin ve bu konuda açıklamalarda bulunan müfessirlerin görüşleri dikkatle incelendiğinde Arapça'da olduğu gibi Kur'an- Kerim'de ezdâd kelimelerin var olduğunu görmekteyiz. Çünkü Kur'an hitap ettiği toplumun dili olan Arapça'nın dil üslubunu ve söz sanatlarını en yüksek düzeyde kullanarak Arap toplumunu bu konuda acze düşürmüştür. Bunun yanında dilde çok anlamlılık özelliği taşıyan kelimelerin varlığı Arapça edebi sanatlarında önemli bir fonksiyonu yerine getirmiştir. Dolayısıyla cahiliye Arap şiirlerinde

---

[209] Tekvir 81/18
[210] Tekvîr 81/17.
[211] Müddessir 74/33
[212] Müddessir 74/34
[213] Râzî, *Tefsiru'l-Fahri'r-Razi*, C. XXXI, s. 73.
[214] Müneccid, *et-Tezad*, s. 179.

görülen ezdâd türünden kelimelerin Kur'an'da da olması yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de geçen ezdâd kelimelerden birkaç tanesi örnek olarak vermeye çalıştık. Burada zikretmediğimiz daha birçok kelime vardır. Ancak bizim bu çalışmadaki amacımız bu kelimelerin nasıl tercüme edilmesi gerektiği ve bu kelimeleri tercüme ederken düşülen hataları incelemek olduğu için hepsini zikretmeyip sadece birkaç örnekle yetindik.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KUR'AN-I KERİM'DEKİ EZDÂD KELİMELERİN TERCÜMESİ

1. TERCÜME/ÇEVİRİ KAVRAMI

Kur'an, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber (s.a.v.) aracılığıyla insanlara gönderdiği ilahi lafızlardır. Bu lafızlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in içinde bulunduğu Arap toplumuna onların dili olan Arapça ile gönderilmiştir. Ancak bu sözler kaynağı itibari ile Allah'a aittir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'in üslup tarzı yani hem kelimelerin diziliş tarzı hem de cümlelerin kuruluş biçimi bakımından beşer kaynaklı kitaplardan çok farklıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sonra İslam devletinin fetih hareketleri hız kazandı. İslam devletinin sınırlarının içine Arap olmayan başka toplumlar da girmiş oldu. Bu durum İslam dininin ilk ana kaynağı olan ve Müslümanların hayat nizamı olan Kuran-ı Kerim'in de başka dillere tercüme edilmesi ihtiyacını ortaya çıkardı. Bu ihtiyaca binaen Kur'an'ın başka dillere tercüme faaliyetleri hız kazandı.[215]

Bir metnin iyi bir şekilde anlaşılması ve tercüme edilmesi için kullandığı lafızların manalarının iyi tespit edilmiş olması lazımdır. Kaynağı Allah'tan olan Kur'an'ı Kerim'in bir insan aracılığı ile bir dilden başka bir dile aktarımı mevzu bahis olunca dilin kalıpları mahiyetinde olan lafız ve onların taşıdığı manaların önemi daha iyi anlaşılmaktadır.[216]

Bu çerçevede üslup tarzı, beşer kaynaklı kitaplardan farklı olan Kur'an'daki ezdâd kelimelerin başka bir dile doğru bir şekilde aktarılması Kur'an'ın anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu kelimelerin taşıdığı manaların başka bir dile aktarımı esnasında iki zıt anlamdan kelimenin içinde bulunduğu cümleye uygun olanı tespit edilemezse o cümle anlaşılmaz bir hale dönebileceği gibi murad-ı

[215] Menna'u'l-Kattan, *Mebahis fi ulumi'l-Kur'an*, Mektebetü vehbe, Kahire, b.t.y. s. 305-306.
[216] Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 132.

ilahiyenin ters anlaşılmasına da sebep olabilir. Böyle bir durumda ağır bir vebale sebep olabilir.

Günümüzde birçok müellif tarafından çok sayıda Kur'an-ı Kerim'in tercümelerinin yani meallerinin yayımlandığını görmekteyiz. Bu tercümeler daha çok Kur'an'ın asli dili olan Arapçadan okuyup anlayamayanların başvurduğu ilk kaynak olmaktadır. Aynı zamanda bu kişiler bu meallerden okuduğu bilgilere göre hayatını tanzim etmeye çalışmaktadır. Bu açıdan bakıldığında konunun ne kadar çok önem arz ettiğini anlamış oluyoruz. Bu sebeple tezimizin bu bölümünde Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin tercüme edilmesinde dikkat edilmesi gereken hususları ve bu kelimelerin tercüme edilmesinde ortaya çıkan problemleri incelemeye gayret edeceğiz.

1.1. Tercüme/Çeviri Nedir?

Tercüme kelimesinin geldiği kökeni hakkında iki görüş ön plana çıkmaktadır. Birinci görüş, tercüme kelimesinin üç harfinin de kelimenin asli harfi olan **رجم** kökünden geldiğini ifade eden görüştür. Bu görüşü öne süren âlim *Tacü'l-luğa* eserinin müellifi el-Cevheri (ö. 393/1002)'dir. Cevheri tercüme kelimesinin *"bir şeyi başka bir dilde izah etmek"* manasına geldiğini söylemiştir. Daha sonra da tercüman kelimesinin **رَجَمَ** kökünden geldiğini söylemiştir.[217] Ancak el-Cevheri'nin bu görüşü diğer âlimler tarafından destek bulamamış hatta eleştirilmiştir.[218]

Tercüme kelimesinin kökeni hakkındaki ikinci görüş ise; bu kelimenin dört harfinin de kelimenin asli harfi olan **تَرْجَمَ** kökünden geldiğini söyleyen görüştür.[219] İlk görüşün birçok dil âlimi tarafından eleştirilmesini göz önüne alırsak bu görüşün daha çok tercih edildiğini söyleyebiliriz.

---

[217] İsmail b. Hammad el-Cevheri, *eş-Ṣıḥâh tacü'l-luğa,* Thk: Ahmed Abdülgafur Attar, Daru'l-ilim lil'melayin, 1987, Beyrut, C. V, s. 1928.

[218] M. Tayyip Okiç, Hadiste Tercüman, *AÜİF Dergisi,* sy; 1, 1966, C. XIV, s. 28; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü,* TDV yay, Ankara, 2015, s. 215.

[219] ez-Zebîdî, *Tacu'l-Arûs*, C. XXXI, s. 327; İbn-i Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, C. XXII, s. 66; M. Tayyip Okiç, a.g.m, s. 28.

Tercüme kelimesinin **ترجمان**/türcüman veya **ترجمان**/terceman şeklinde başka kalıplarda kullanılış şekilleri olmasına rağmen en çok kullanılanı **ترجمان**/tercüman şeklinde gelen kalıbıdır.[220]

Tercüme kelimesi; bir sözü başka bir dilde açıklamak ya da onu bir dilden başka bir dile aktarmak veya bir kelamın manasını diğer bir lisanda dengi bir tabirle aynen ifade etmek manasına gelmektedir. Bir dilden başka bir dile tercüme yapılırken kelamın, sözün bütün mana ve maksatlarını diğer dile aktarmaya özen gösterilmesi gerekir. Aksi halde isabetli bir tercümeden söz edilemez.[221]

Modern anlamıyla tercüme; kaynak dildeki düzenlenmiş bildirileri anlam ve üslup bakımından eşdeğer bir şekilde hedef dile aktarma işlemi ve bu işlemin gerçekleşmesiyle vücut bulan malzemedir.[222] Yani bir diğer adıyla çeviri; bir kelamı, üslup, anlam ve ileti gibi özelliklerini -imkân ölçüsünde- denk bir şekilde başka dile aktarmaktır. Bu özellikleri başka bir dile tam bir şekilde aktarmak neredeyse imkânsızdır. Çünkü insanlar ırk, hayat felsefesi ve kültür bakımından farklıdırlar.[223]

Bütün bu açıklamaların ardından tercüme kavramının ıstılâhî tarifi; Kur'an'ı Kerim'in manasını, bütün mana ve maksatlarına bağlı kalmak şartıyla, Arapçadan başka bir dilde aktarmaktır.[224]

Tercüme kelimesinin bir kelimeyi başka bir dile çevirmek manasının yanında başka manaları da vardır. Örneğin;

a) Kitaplarda bölüm başlarına konulan "bab başlığı" manasına gelmektedir. Buhari (ö. 256/870)'nin *el-Camiu's-Sahihi'*nde bölüm başlıklarında kullandığı isimler böyledir. Çünkü o bab başlıkları o bölümde geçen hadislerin hangi konu hakkında olduğunu anlatmaktadır.[225]

---

[220] Ez-Zebîdî, *Tacu'l-Arûs*, C. XXXI, s. 327; M. Tayyip Okiç, a.g.m, s. 28.

[221] Cevheri, *eş-Ṣıḥâh,* C. V, s. 1928; Zebîdî, *Tacu'l-Arûs*, C. XXXI, s. 327; Zürkani, *Menahilü'l-İrfan*, C. II, s. 91; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü,* s. 216; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi,* İFAV, İstanbul, 2016, s. 32.

[222]Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimler Sözlüğü*, Multılıngual Yay. İstanbul, 2007, s. 60.

[223]Koçak, Süleyman, Açık ve Anlaşılır Bir Kuran Çevirisini Temel İlkeleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2008, C: XII, sy: 1, s. 302.

[224] Hidayet Aydar, *Kur'an'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi,* Kur'an Okulu Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.58.

[225] Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahihi'l-Buhari*, Thk: Muhammed Abdülaziz el-Halidi, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1996, C. I, s. 34.

b) Bir kimsenin hayatının ve eserlerinin anlatılması manasında, "terceme-i hal" veya "terceme-i ahval" tabiri kullanılmıştır.[226]

c) Bir sözün kendisine ulaşılamayan kişiye iletilmesine tercüme denilmiştir. Kulakları ağır işiten birisinin kendisine söylenenleri anlatacak bir başka kişiye ihtiyaç duyması bu durum için örnek olabilir.[227]

d) Bir sözün aynı dil ile başkasına daha açık ifadelerle anlatılmasına da tercüme denilmiştir. Örneğin; İbn Abbas hakkında Hz. Peygamber'in "O tercümânü'l-Kur'an'dır." demesi bu duruma güzel bir örnektir.[228]

Bugün tercüme kelimesi en çok "bir kelimeyi veya sözü bir dilden başka bir dile bütün mana ve maksatlarıyla nakletmek" manasında kullanılmaktadır. Bu minvalde konuşma anında yani ağızdan ağıza tercüme yapan kişiye "tercüman" denilir. Eğer tercüme işini yapan kişi yazma bir eser tercüme ederse bu kişiye de "mütercim" denilir.[229]

Tercümede kaynak dildeki ifadenin manasını ve maksadını tam olarak hedef dile aktarmak zor bir iştir. Çünkü tercüme fikirleri ve sözleri aktarma ameliyesidir. Ayrıca düşünce bazında, kültürel bazda ve bilimsel bazda yüksek bir gayret gerektiren bir faaliyettir. Fikir, söz ve konuşmalar ise duygu ve düşüncelerin dışa vurmasıdır. Bu sebeple tercüme temelde sadece bir lafzı, sözü veya yazıyı bir dilden başka bir dile çevirmek değildir. Aynı zamanda duygu ve düşünceleri de çevirmektir. Bu da tercümeyi daha zor hale sokmaktadır.[230]

1.2. Tercüme/Çeviri Çeşitleri

Tanımını yapmaya çalıştığımız tercüme kavramı, faaliyet olarak tarih boyunca hep bir ilke ve amaca göre uygulanmaya çalışılmış ve yürütülmüştür. Buna bağlı olarak birçok tercüme çeşitleri ortaya çıkmış her birinin hedef ve gayesi ise farklı olmuştur. Bu tercümelerin taşıdığı hedef ve gayeler mütercimlerin taşıdıkları hedef

---

[226] M. Tayyip Okiç, a.g.m, s. 31.
[227] Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 90; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü,* s. 216.
[228] Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 90; M. Tayyip Okiç, a.g.m, s. 31; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü,* s. 216.
[229] M. Tayyip Okiç, a.g.m, s. 31; Nebi Bozkurt, "Tercüman" md, *DİA*, İstanbul, 2011, C. XXXX, s. 489.
[230] Süleyman Koçak, a.g.m, s. 301

ve gayelerle paralellik arz etmektedir.[231] Bazı mütercimler anlamayı okura bıraktığı için çevirisini yaptığı kaynak metin hakkında hedef dilde fazla bir açıklamaya gitmemiş ve metni anlamsal bir analize tabi tutmamıştır. Bazı mütercimler de tercümeyi anlamsal bir aktarım olarak görmüş kaynak metindeki müphem buldukları yeri açıklama cihetine gitmişlerdir.[232]

Mütercimlerin bu tutumları tercüme çeşitliliğini etkilemiş ve başlıca iki tür tercüme çeşidi ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi harfi diğer adıyla dolaysız tercüme diğeri de tefsiri yani dolaylı tercümedir. Şimdi bu tercüme çeşitlerini genel hatlarıyla incelememiz konunun anlaşılması açısından yerinde olacaktır.

1.2.1. Harfi/Lafzi Tercüme/Dolaysız Tercüme

Harfi tercüme; nazmı ve tertibinde uygunluğu gözeterek ve asli manalarının tamamını koruyarak bir dilden başka bir dile çevirmek suretiyle yapılan tercümedir. Bu şekildeki tercümede asıl metinde bulunan hiçbir kelime terk edilmez. Bu kelimelere ilave de yapılmaz. Örneğin kaynak dildeki kelimenin yerine hedef dildeki kelimenin müradifini koyarak tercüme edilir.[233]

Harfi tercüme de iki kısma ayrılmaktadır;

Misli misline harfi tercüme**;** Kaynak dilin bire bir aynı şekilde hedef dile aktarılmasıdır. Bir lafzın içerdiği bütün manaları ve işaretleri, eksiltmeden ilave de yapmadan aynen başka dildeki lafızlarla ifade etmektir. Kaynak metindeki lafız kaç manaya geliyorsa zahiri ve batını ne kadar mana içeriyorsa, bunun yanında belâgatını ve üslubunu tamamıyla hedef metine taşımak demektir. Böyle bir tercüme ne Kur'an için ne de başka metinler için mümkün olmayacak bir tercümedir. Çünkü her dilin her metnin kendine has özellikleri vardır. Bunun dışında her mütercimin kabiliyetleri, duygu ve düşünceleri bile farklıdır. Bu sebeple sıradan bir metin bir başka dile aynı şekilde tıpa tıp aktarılamaz.[234]

---

[231] Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Mealler,* Basılmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003, s. 62.
[232] Süleyman Koçak, a.g.m, s. 304.
[233] Muhammed es-Seyyid Hüseyin ez-Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* Mektebetü vehbe, Kahire, b.t.y. C. I, s. 19. ; Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 92; Hidayet Aydar, *Kur'an'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi,* s. 58.
[234] Zehebi, *a.g.e*. C. I, s. 19; Hidayet Aydar, *a.g.e, s*. 237.

Söz konusu Kur'an olunca bu durum hiç mümkün değildir. Bunun ilk sebebi Kur'anın cümle kuruluşlarından tutun da kelimelerinin hatta harflerinin taşıdığı manalara kadar, içerdiği gaybi bilgilere kadar, ifade üslubuna ve belagat özelliklerine kadar birçok hususta insanları benzerini getirmek konusunda aciz bırakan bir kitap oluşudur. Bu sebeple Kur'an bire bir harfi tercüme ile tercüme edilse bu özelliklerinden çoğu tercüme esnasında kaybolacaktır. İkinci olarak; Kur'an İslam dininin anayasasıdır. Kur'an Müslümanların dünyevi hayatlarında ve ahirette onları doğru yolda tutacak olan hükümleri içermektedir. Bu hükümler Kur'an'ın aslından çıkarılmaktadır. Bütün bu özellikleri bire bir harfi tercüme ile aktarmak imkânsızdır.[235]

Misli misline olmayan harfi tercüme ise; kaynak dildeki bir metni insanın gücü nispetinde ve dilin imkânları nispetinde kelimesi kelimesine hedef dile aktarmaktır. Kur'an için de durum böyledir. Bu şekilde tercüme Kur'an dışındaki bir metinin tercümesi için uygun görülse de Kur'an'ın tercümesi için uygun olmayan bir tercümedir.[236]

Harfi tercümeyi yapacak kimse, tercümesini yapacağı yazıdaki veya metindeki her bir kelimeyi teker teker ele alıp diğer dilde her yönüyle onlara uygun olan bu kelimelerin yerine geçebilecek kelimeleri bulup yerine koyması gerekir. Bu tarz bir tercüme aslına uygun olmalı, orijinal metnin manasını, metot ve üslubunu hatta belâgatını tamamen kendinde bulundurmalıdır. Bu tür tercüme şekli asıl metnin anlamının aksettirilmesi noktasında güçlük çekmektedir. Ayrıca yapılması zor bir tercümedir. Bu sebeple edebi tarzda yazılan eserlerde özellikle Kur'an-ı Kerim'de bu tür bir tercüme şekli çok sağlıklı olamamaktadır. Bu sebeple Kur'an'ın harfi tercüme ile tercümesinin olamayacağına dair İslam âlimleri hem fikirdir. Ayrıca o tercümeyi okuyan da anlama noktasında birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır.[237]

Harfi tercüme Kur'an'ın tercümesinde veya edebi ve felsefi eserlerin tercümesinde pek tercih edilmemektedir. Bununla beraber harfi tercüme kanunların,

---

[235] Zehebi, *a.g.e*. C. I, s. 20.
[236] Zehebi, *a.g.e*. C. I, s. 20.
[237] Zehebi, *a.g.e*. C. I, s. 19; Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 92; İsmail Cerrahoğlu, *a.g.e.* s. 217; Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 58; Faruk Gürbüz, *a.g.e.* s. 63; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi,* s. 34.

değerli evrakların, teknik yazı ve eserlerin çevrilmesinde tercih edilen bir tercüme türüdür.[238]

1.2.2. Tefsiri/ Manevi Tercüme/Dolaylı Tercüme

Tefsiri veya bir diğer ismiyle manevi tercüme; kaynak dilin manasını, tertibine ve nazmına bağlı kalmadan, kendisinden kastedilen manaların tamamını gözetmeden bazı şerh ve izahlarla hedef dile aktarmaktır. Bu şekilde tercüme etmenin amacı, kaynak dilden kastedilen manayı ve maksatları hedef dile iyi, güzel ve anlaşılabilir bir şekilde aktarmak içindir. Bu yönüyle de tefsire benzemektedir. Tefsiri tercüme, kaynak dildeki mananın özüne ve maksadına uygun bir şekilde hedef dile ait olan cümle terkibine göre tamamlanır.[239]

Tefsiri tercüme; görüldüğü gibi harfi tercüme gibi ağır şartları olan zor bir tercüme şekli değildir. Tefsiri tercüme ile yapılan tercümeler daha anlaşılır ve açık olmaktadır. Bu sebepledir ki genel itibari ile tefsiri tercüme harfi tercümeden daha fazla tercih edilmiştir. Ancak bu söylenenler genel olarak tercüme için geçerlidir.[240]

Kur'an'ın tercümesi için en uygun olan tercüme tefsiri tercümedir. Çünkü Kur'an'da Arap dilinin bir özelliği olarak birçok manaya gelen harfi cerler, edatlar, kelimeler vardır. Bunun yanında Kuran'da belaği özelliğine istinaden hakikat, mecaz, istiare gibi pek çok edebi sanat vardır. Bunlarla bazen asli manadan farklı anlamlar da kastedilebilmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ı tercüme ederken böylesi durumlarda açıklamalar yapmak için tefsiri tercümeye daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Tefsir âlimleri, Kur'an'ın tefsiri tercüme yöntemiyle tercüme edilebileceği konusunda da hem fikirdir. Ancak bu tercüme de her ne kadar Kur'an'ın tercüme edilmesinde en uygun yöntem olsa da Kur'an'ın bütün mana ve maksatlarını kapsayacak nitelikte değildir.[241]

---

[238] Hidayet Aydar, *a.g.e, s*. 241.
[239] Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* C. I, s. 21; Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 92; İsmail Cerrahoğlu, *a.g.e.* s. 217; Hidayet Aydar, *a.g.e, s*. 270; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi,* s. 35.
[240] İsmail Cerrahoğlu, *a.g.e.* s. 217; Hidayet Aydar, *a.g.e, s*. 271; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi,* s. 35
[241] Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* C. I, s. 22; Hidayet Aydar, *a.g.e, s*. 271; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi,* s. 35.

1.2.3. Harfi Tercüme ve Tefsiri Tercümeye Örnekler

Harfi ve tefsiri tercümeyi açıkladıktan sonra Kur'an ayetleri üzerinden birkaç örnek vermemiz konunun anlaşılması açısından daha iyi olacaktır. Çünkü bu örneklerden de anlaşılacağı üzere harfi tercüme Kur'an'ın tercümesi için uygun değildir.

Örneğin; **إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ** ayeti kerimesini[242] harfi tercüme ile tercüme etsek ayetin **وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ** kısmında bile üç tane te'kid ögesi vardır. Bu te'kidler "**إِنَّ**", "**لَحَافِظُونَ**" kelimesindeki te'kid lamı ve cümlenin isim cümlesi şeklinde olması yani isimle başlamasıdır. Harfi tercüme ile bu ayeti tercüme etmek istersek ayetin sadece ikinci kısmının tercümesi *"Şüphesiz, muhakkak surette onu (Kur'an'ı) biz kesin olarak koruyacağız."* şeklinde olur. Görüldüğü gibi bu da Kur'an'ı Kerim'in vecizliğini tam aktaramamakta ve karmaşık bir tercüme olmaktadır. Hatta tercüme edilen ifadeyi de anlaşılmaz bir hale getirmektedir. Çünkü te'kid ifadelerini tercüme esnasında arka arkaya sıralamak edebi uslüp noktasında doğru olmamaktadır.[243]

Bu ayeti tefsiri tercüme ile *"Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu (her türlü değiştirmeden) yine biz koruyacağız."* şeklinde tercüme edilir.[244] Ayet bu şekilde tercüme edildiğinde her ne kadar ayeti bütün unsurları ile tercümeye yansıtamasak da harfi tercümeye göre daha rahat anlaşılmakta olduğunu görmekteyiz.

Bir diğer örnekde aradaki fark daha iyi anlaşılmaktadır. Mesela; **لَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ ٱلْبَسْطِ** ayetini[245] harfi tercüme ile tercüme etmek istesek *"elini boynuna bağlama ve büsbütün de açma"* şeklinde tercüme etmemiz gerekir. Bu tercüme hedef dile Kur'an'ın maksadını tam olarak aktarmayacaktır. Hatta bu tercümeyi duyan hedef dildeki kişi kendi kendisine "Akıllı bir insan elini boynuna dolamaz. Yapmış olsa ona gülerler ve onunla alay ederler." diyerek Kur'an'ın bu nehyini garipseyebilir.

---

[242] Hicr, 15/9
[243] Hidayet Aydar, *a.g.e, s.* 240; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, s. 34.
[244] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, C. IV, s. 527.
[245] İsra, 17/29.

Ancak bu ayeti tefsiri tercüme ile tercüme ettiğimizde *" cimri olma, müsrifte olma"* ya da *"ne cimri ol ne müsrif ol"* şeklinde tercüme ederiz. Bu tercüme ile Kur'an'ın hem beliğ bir benzetme ile kastettiği mana hem de eli sıkı yani cimri olmayı ve savurgan olmayı yasakladığı anlaşılmış olur. Akıl sahibi bir insanda bu durumu yadırgamaz.[246] Dolayısıyla ayetin manası tefsiri tercüme ile daha açık ve anlaşılır bir şekilde tercüme edilmiş olur.

1.3. Tercüme Yapılırken Dikkat Edilecek Bazı Hususlar

Her işte olduğu gibi tercüme işinin de kendine göre kuralları vardır. Bir tercüme yapılırken bu kurallara dikkat edilmezse o tercümeden gerekli olan fayda sağlanamadığı gibi kaynak dildeki gaye ve maksat da hedef dile yanlış aktarılabilir. Ancak her ne kadar tercüme işi bazı kural ve kaidelere dayandırılmaya çalışılsa da en nihayetinde öznellik içeren bir iştir. Bu sebeple bu kuralları birkaç madde ile sınırlamak mümkün olmayacaktır. Ancak bizim burada sayacağımız kurallar genel kurallar olacaktır. Bu kurallar şunlardır;

a) İlk olarak tercümeyi yapacak olan kişi her iki dile de hâkim olması gerekir. Yani hem kaynak dilin hem de hedef dilin yapısını, üslubunu ve özelliklerini iyi bilmesi gerekir. Çünkü her dilin kendine ait özellikleri vardır. Ayrıca bir dili tercüme etmek bir lisanı kavrayıp onu başka bir dünya görüşüne oturtmak demektir.[247]

b) Tercüme yapılırken kaynak dilin mana ve maksadının geneli hedef dile doğru bir şekilde tam olarak aktarılmalıdır. Kaynak dildeki kelimelerin anlamlarındaki öz, doğru aktarılmalıdır.[248]

c) Tercüme yapılırken hedef dilin söz dizimi dikkate alınarak tercüme yapılması gerekir. Gerekirse kaynak dilin cümle yapısı parçalanarak hedef dilin cümle yapısına göre tekrar inşa edilmelidir.[249]

---

[246] Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* C. I, s. 22; Faruk Gürbüz, *a.g.e.* s. 64.
[247] Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 93; Ali Eroğlu, Tercüme Problemleri Ve Mealler, *Kur'an Mealleri Sempozyumu,* DİB, Ankara, 2007, c. I, s. 75; Emrullah İşler v.d, *Arapça Çeviri Kılavuzu,* Elif yayınları, İstanbul, 2015, s.23.
[248] Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 93;Emrullah İşler v.d. *Arapça Çeviri Kılavuzu,* s.24.
[249] Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 93; Emrullah İşler v.d. *a.g.e.* s.23.

d) Tercüme yapılırken misli misline (sözcüğü sözcüğüne) bir diğer deyişle harfi tercüme yapmaktan kaçınılmalıdır. Bu şekilde bir tercüme anlamı karışık ve kapalı bir şekilde aktarmak demektir. Ayrıca birebir tercümeyi asla uygun bir tercüme olarak görmemek gerekir. Çünkü kaynak metindeki manaya uygunlukta asla uygun bir tercüme olarak görülebilir.[250] Tercümede metne aşırı sadakat tercümenin güzelliğini azaltmaktadır. Özellikle şiirlerin, edebi, felsefi ve bilimsel içerikli ağır ve kapalı metinleri anlam kaybına uğratmadan tercüme etmek imkânsız görülmektedir.[251]

e) Bir tercüme faaliyetinde tercüme edilen malzeme türü de çok önemlidir. Çünkü her metnin veya yazı çeşidinin kendine mahsus kaideleri olabilir. Bu sebeple roman, şiir, film, konferans gibi birbirinden farklı üsluba sahip olan bu metinleri aynı yöntemle tercüme etmemek gerekmektedir. Edebi bir metin tercüme ediliyorsa edebiyattan, felsefi bir metin tercüme ediliyorsa felsefeden, dil konularını içeren bir metin çevriliyorsa dilden anlayan bir mütercim tarafından çevrilmesi gerekmektedir. Ayrıca sözlü metinle yazılı metnin tercümesinde de farklı yaklaşım olması gerekir.[252]

f) Her dilin kendine has ifade tarzı ve kendine özgü deyimleri vardır. Tercümedeki en büyük başarı hedef dilin tercüme edilmiş olduğunu hissettirmemektir. Bunu yapabilmenin en iyi yolu da kaynak dildeki deyimleri salt bir çeviri tarzıyla çevirmeyip hedef dilde ona uygun olan deyimleri kullanmaktır. Örneğin; Arapçadaki **اَلْمُصِيبَةُ إِذَا عَمَّتْ طَابَتْ** deyimi düz bir şekilde tercüme edildiğinde "musibet umumileştiğinde güzel olur." manasına gelir. Bu şekildeki bir tercüme yanlış olmakla birlikte Arapçada kastedilen manayı da yansıtamamaktadır. Ayrıca Türkçe açısından da doğru düzgün bir ifade ortaya çıkmamaktadır. Oysaki Türkçedeki "Elle gelen düğün, bayram olur" deyimi bu metindeki kastedilen manayı karşılamaktadır.[253]

g) Kaynak dilde geçen mecaz, teşbih, istiare ve kinaye gibi ifadeleri hedef dile aktarırken birebir tercüme yapılmamalı ve kaynak dildeki kullanım alanı

---

[250] Ali Eroğlu, *a.g.e.* s. 75; Emrullah İşler v.d, *a.g.e.* s.23.
[251] Süleyman Koçak, a.g.m, s. 301.
[252] Ali Eroğlu, *a.g.e.* s. 75.
[253] Yusuf Işıcık, Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meâli'ne Genel Bir Bakış, *Kur'an Mealleri Sempozyumu,* 2007, cilt: I, s. 94.

gözetilerek hedef dile aktarılmalıdır. Yine aynı şekilde **كَثِيرُ الرَّمادِ** bir kinaye ifadesidir. Arapçada "cömert kimse" manasında kullanılır.[254] Bu ifadeyi Türkçeye kelimelerin anlamlarını birebir tercüme ile aktaracak olsak "külü bol olan" şeklinde aktarmak gerekir. Bu da yanlış bir tercüme olur.

h) Mütercim kaynak dildeki ifadeleri iyi bir şekilde özümsedikten sonra onlardaki anlamı başka bir dile kendi üslubuyla aktarırken kaynak dildeki metnin arka planındaki anlamlarına da dikkat etmesi gerekir.[255]

i) Kaynak metni tercüme etmeden önce o metinde geçen olayın arka planını, zamanını ve mekânını, tercüme edilecek metnin içeriğini ve tercüme edilecek kitleyi iyi bilmek gerekir. Bütün bunlar bize cümlelerin sibak ve siyakını tespit etmede ve tercüme edilecek metnin hangi amaç ve ilkeyle tercüme edileceğini belirlemede önemli rol üstlenecektir.[256]

Sonuç olarak; bir metnin kaynak dilden hedef dile aktarımında ne kadar uğraşılsa da mana, üslup, bilgi ve estetik gibi birçok yönden kayıp olmaktadır. Bunun sebebi de her bir dilin kendine has özellikleri olmasıdır. Bu yüzden normal bir metnin çevirisinde bile birçok yönden kayıp olması nasıl engellenemez bir durumsa Kur'an gibi eşsiz bir ilahi kitabın başka dillere tercümesinde de üslup, mana ve dil sanatları gibi birçok yönden kayıp olacaktır. Bu sebeple hiçbir zaman Kur'an'ın tercümesi tam olarak Kur'an'dır denilemez.[257] Âlimlerde bunu dikkate alarak Kur'an'ın tercümeleriyle ibadet yapılamayacağı konusunda hem fikirdirler.[258]

1.4. Tercüme Problemleri

Bir tercümenin büyük oranda başarılı bir tercüme sayılması için bazı problemlerden uzak olması gerekmektedir. Tercüme ile ilgili her bir problem tercümenin bir yanını eksik bırakacağı gibi bu problemler ardı ardına yapılması durumunda kaynak dildeki mana ve maksadı anlaşılmaz kılacaktır. Esasında bu problemlerin kaynağı genel olarak tercüme yaparken uyulması gereken kurallara

[254] Komisyon, *Mu'cemü'l-vasit,* Daru'd-da'va, Kahire, b.t.y, C. I, s. 372.
[255] Demirci, Muhsin *Tefsir Tarihi,* s. 35.
[256] Ali Eroğlu, *a.g.e.* s. 76.
[257] Hidayet Aydar, *a.g.e, s.* 343.
[258] Hidayet Aydar, *a.g.e, s.* 354

uymamaktır. Bizde bu başlık altında tercüme problemlerini tespit ederken bu kurallardan yola çıkarak tespitimizi yaptık. Bu problemler genel olarak şunlardır;

İlk olarak bir mütercimin hem kaynak dili hem de hedef dili iyi bir şekilde bilmemesi bir tercüme problemidir. Çünkü tercüme esasında bir dilden diğer dile hatta bir kültürden diğer kültüre köprü kurmaktır. Bu sebeple mütercim her iki dilin bütün hususiyetlerini bilmeli ki tercüme üslendiği misyonunu yerine getirmiş olsun.

İkincisi mütercimin önüne aldığı her metne aynı tercüme tekniklerini uygulaması bir başka problemdir. Çünkü her metnin kendisine has özellikleri ve üslubu vardır. Her metnin kendisine has kaideleri vardır. Eğer metin edebi bir metin ise edebiyattan anlayan bir mütercim onu edebi özellikleri göz önünde bulundurarak tercüme etmesi gerekir. Eğer metin felsefi bir metin ise ona göre, eğer şiir ise yine ona göre tercüme edilmesi gerekir. Hatta sözel metin ile yazılı metin arasındaki bir farkı da gözetmek gerekmektedir. Hâsılı her metnin kendine has durumu göz önüne bulundurularak tercüme edilmesi gerekir ki o tercümedeki anlam kaybı en aza indirgenmiş olsun.

Mütercimin kaynak dilin konuşulduğu ülkeyi, o dili konuşanları hatta o kişilerin örf ve adetlerini iyi bilmemesi o dile ait kültürü tanımaması demektir. Bu da tercümenin üstlendiği kültür aktarımı görevini yerine getirememesi demektir. Bu da bir başka tercüme problemini ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden bir mütercim dillerin kültürel yönlerine bakması gerekir.

Bir tercüme faaliyetinde asıl önemli olan hem manayı hem de üslubu hedef dile yansıtabilmektir. Ancak bu da tercüme faaliyetinde imkânsız görülen bir durumdur. Mütercim kaynak dile bağlı kalarak manayı hedef dile yansıtmayı gaye edinmelidir. Bunun içinde sadece harfi tercüme ile tercüme yapmaya çalışmamalıdır. Çünkü bu tercüme çeşidi manayı kapalı ve anlaşılmaz bir hale getirmektedir. Harfi tercüme ancak ilmi ıstılahların tercümesinde kullanılabilir.[259] Harfi tercümenin bir problem olarak görülmesinin en büyük nedeni kaynak dilin hem manasını hem üslubunu hem de belâgatını hedef dile taşımayı gaye edinmesidir. Bu da haliyle zor bir durumdur. Ortaya çıkan bu zorluk da tercüme problemi olarak görülmektedir.[260] Ayrıca harfi

[259] Ali Eroğlu, *a.g.e.* s. 74-76.
[260] Gürbüz Faruk, *a.g.e.* s. 63.

tercümenin problem olarak görülmesinin bir başka sebebi ise hedef metinde parantez, kesme işareti ve ayraç kullanımının sıklıkla olması, devrik cümlelerin çok kullanılması, tercümede çeviri kokusu olması gibi durumlara yol açmasıdır. Bu tür tercüme anlamsız ve metinsel bağdaşıklığa özen göstermeksizin cümle cümle çeviriler yapma gibi başka hatalara sebep olmaktadır.[261]

Bir mütercim tercüme faaliyetine girişmeden önce tercümesini yaptığı metnin hangi tür metin olduğunu, o metni kim için çevirdiğini ve metinde geçen hadiselerin nerede ve ne zaman geçtiğini yani kısaca metnin arka planını iyi bilmesi gerekir. Eğer mütercim bunları iyi bilmezse metnin siyak ve sibakını bir başka deyişle bağlamını iyi tespit edemez. Bu durumda da metni yanlış anlayabilir. Ayrıca metni çevirmek için doğru bir ilke ve metot tercih edemez. Bu da tercümeyi doğru bir tercüme olmaktan çıkaracak bir problem olarak görülmektedir.[262]

Aslında herhangi bir dilde bir kelimenin tek bir manaya gelmesi bir kuraldır. Ancak bazı kelimeler zamanla yeni anlamlar kazanmakta böylelikle de kavram alanı genişlemektedir. Bu duruma anlam genişlemesi denmektedir. Bir sözcük bir kavramın bir bölümüne veya türüne delalet ederken zamanla kavramın bütününü veya benzer türlerini delalet eder hale gelebilir. Örneğin Türkiye'de ilk çıkan kâğıt mendil markası selpak olması sebebiyle birlikte bütün kâğıt mendillerin adı selpak olmuştur. Bu tür kelimeler farklı bağlamlara binaen çok anlamlılık kazanır. Yani kullanıldığı cümleye göre yeni anlamlar kazanır. Bu kelimelerin hedef dile çevrilmesinde ise çoğu zaman problem çıkmaktadır. Mütercim bu çok anlamlı kelimelere ya tek kelimelik bir karşılık ya da birkaç kelimelik bir karşılık veya cümle olarak karşılık bulmak zorunda kalmaktadır. Bulduğu karşılık eş anlamlı olsa eş değer olmamakta, eş değer olsa eş anlamlı olmamaktadır. Bu durum da bir zorluk getirmektedir. Bu zorlukta bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu durum yanlış anlamaya da sebebiyet vermektedir.[263]

Kısaca tercüme problemleri bazen anlama ve anlatmaya bağlı olarak bazen metne bağlı olarak bazen de yanlış ilke seçimine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu

---

[261] Hacımüftüoglu, Halil *Türkçe Kur'an Tercümelerinde Metot Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 25.
[262] Faruk Gürbüz, *a.g.e.* s. 155; Ali Eroğlu, *a.g.e.* s. 76.
[263] Faruk Gürbüz, *a.g.e.* s. 154; Ali Eroğlu, *a.g.e.* s. 75.

yüzden bu problemleri birkaç madde veya başlık ile sınırlamak mümkün değildir. Çünkü diller farklı farklı özelliklere sahip olduğu gibi o dilleri konuşanlarda farklı farklı özelliklere sahiptir. Ayrıca bu dilleri tercüme edenler de farklı farklı özelliklere sahiptir. Bu da ortaya çıkan problemin sınırlarını genişletmektedir.

2. KUR'AN'IN TERCÜME EDİLMESİ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER

Kur'an-ı Kerim Arapça indirilmiş bir kitap olmasının yanında bütün insanlığın hidayeti için gönderilmiş bir kitaptır. Arap olmayan Müslümanların Kur'an'ı okuyup anlamaları için ya Arap dilini öğrenmeleri gerekir ya da Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesi gerekmektedir. Ancak zaman içerisinde "Kur'an'ın tercümesi mümkün müdür? Yoksa mümkün değil midir?" şeklinde birçok soru ortaya çıkmış ve bu sorulara cevaplar aranmaya çalışılmıştır. Kimileri onun hem manasının hem de lafzının mucize olduğunu söyleyip tercüme edilemeyeceğini söylemiş kimileri de Allah tarafından bütün insanlığa gönderilen bir kitap olduğunu söyleyerek tercüme edilmesi gerektiğini söylemiştir.[264] Bizde bu başlık altında bu iki husus hakkındaki görüşleri ve bu görüş sahiplerinin delillerini serdetmeye çalışacağız.

2.1. Kur'an'ın Tercüme Edilmesinin Gerekli Olduğunu Savunanlar

Kur'an'ı Kerim'i tercüme etmenin gerekli olduğunu savunanların ortaya koymuş oldukları delilleri akli ve nakli deliller olarak iki başlıkta incelenebilir.

2.1.1. Akli Deliller

Bu görüşün sahipleri ilk olarak tercüme faaliyetinin gerekliliğini akli olarak şöyle ispatlamaya çalışmışlardır; insanların dillerinin renklerinin farklı olması Allah'ın iradesinin bir tecellisi ve aynı zamanda Allah'ın varlığına delalet eden bir durum olduğu Kur'an'da açıklanmıştır.[265] Bu farklılığın temel amacı insanların birbirlerinden ayrı ayrı yaşamaları değil bilakis insanların birbiriyle kaynaşıp tanışmaları olduğu da bir başka ayette ifade edilmiştir.[266] İnsanların birbiriyle tanışıp

[264] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 177.
[265] Rum, 30/22
[266] Hucurat, 49/13.

kaynaşmaları için de şüphesiz tercüme faaliyetinin yeri çok önemlidir. Aslında insanların farklı özelliklerde ve şekillerde yaratılması nasıl ilahi iradenin bir tecellisi ise insanın birbirleriyle tanışması ve kaynaşması için tercümenin gerekliliği de ilahi iradenin bir tecellisi olarak görülebilir. Çünkü birbirlerinin dillerini anlamadan insanların birbirleriyle tam olarak kaynaşması mümkün değildir. Bu da ancak tercüme ile olabilir.[267]

2.1.1.1.Kur'an'ın Tebliğ Edilmesinin Gerekliliği

Kur'an'ın tercümesinin gerekliliğine dair ortaya konulan ilk akli delil onun tebliğ edilmesinin ve insanlar arasında neşredilmesinin zaruri olması olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Kur'an, ilahi iradenin bir muradı olarak insanların konuştuğu dillerden biri olan Arapça ile insanlara nazil olmuştur. Bunun bir sebebi de Kur'an'ın kendisine nazil olduğu Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Arapların arasında yaşıyor olması ve ilk olarak Arap toplumuna hitap ediliyor olmasıdır. Neticede önceki peygamberlere gönderilen kitaplar da içlerinde bulundukları toplumun diliyle inmiştir.[268] Bu ilahi bir kanundur. Her ne kadar Kur'an Arapçadan başka bir dilde de nazil olmuş olsa aynı şekilde başka dillere tercüme edilmesi gerecekti. Hz. Peygamber (s.a.v.) de kendisine vahyedilen Kur'an'ı etrafındaki insanlara onların anlayacağı bir tarzda tebliğ etmiştir. Ondan sonra İslam devletinin genişlemesi farklı toplumlarla tanışılması ile Kur'an'ın tebliğ edilmesi ve neşri gereğince tercüme edilerek bu toplumların da anlaması sağlanmıştır. Çünkü tebliğ muhatapların anladıkları lisan ile yapılınca fayda verir. Bu fayda da Kur'an'ın ve onun evrensel ilkelerinin diğer insanların arasında yayılmasını sağlar. Eğer kişiye anlamadığı dil ile tebliğ yapılırsa bu tebliğden hiçbir fayda beklenilmemelidir. Bu sebeple Kur'an'ın tebliği karşıdaki muhatabın anlayacağı tarzda ve dilde yapılmalıdır. Bunun için de Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesi gerekir.[269]

---

[267] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 178.
[268] İbrahim 14/4
[269] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 178.

2.1.1.2. İnsandaki Kur'an Merakı

Bu konuda ortaya konulan bir diğer akli delil ise insandaki merak duygusudur. Bu duygu sayesinde insan tarihte olsun günümüzde olsun birçok alanda yeni buluşlar ortaya koymuştur. Böylesine derin bir merak duygusuna sahip olan insan kendisinin dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak olan Kur'an'ın içindeki emirleri, yasakları ve öğütleri de tabii olarak merak edecektir. Başkalarından dine dair duyduğu bilgilerle yetinmek istemeyecektir. Kur'an'ı okuyup anlamak isteyecek dolayısıyla Arapçayı bilmediği için bu merakını gideremeyecektir. Bu sebeple Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesi gereklidir. Çünkü her insanın Arapçayı Kur'an'ı okuyup anlayabilecek şekilde öğrenmesi mümkün değildir.[270]

2.1.1.3. İnsanların Kur'an'dan İstifade Edebilmesi

Ortaya konulan bir diğer akli delil ise Arapça bilmeyen insanların Kur'an'ın aslından gerektiği şekilde istifade edememeleri durumudur. Kur'an insanlara dünya ve ahiret mutluluğunun yollarını yani ahirette insanları cehennemden kurtaracak ve cennete girmelerini sağlayacak yolları göstermektedir. Ancak Kur'an'ın aslı Arapça lafızlarla olduğu için bu kurtuluş yollarından sadece Arapçayı bilenler haberdar olacak Kur'an diğer dillere tercüme edilemediği takdirde diğer insanlar bu konuda bilgisiz kalacaktır. İnsanlar Allah'ın Kur'an'da bildirdiği müjdeleri, uyarıları, emirleri ve yasaklarını anlayamayacak ve dolayısıyla Kur'an'dan yeterince istifade edemeyeceklerdir. Bu da onlara "biz bu kitabı anlamıyoruz ki hayatımıza nasıl uygulayalım" şeklinde mazeret öne sürme imkânı verebilir. Bu sebeple Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesi hem diğer insanların Kur'an'dan yararlanmasını temin edecek hem de onların mazeret öne sürmelerine imkân vermemiş olacaktır. Kur'an diğer dillere tercüme edilmezse ve diğer insanların onu anlamasına imkân verilmezse bu durumda insanlar anlamadığı bir şeyle sorumlu tutulmuş olacaklardır. Bu anlamadığı sorumluluğu yerine getiremedi diye onu cezalandırmak da gerekecektir. Bu durum da Allah'ın sünnetine aykırı bir durumdur. Aynı şekilde körü görmekle mükellef tutmak ilahi sünnete nasıl aykırı bir durumsa Arap olamayanı da Arapçayı

[270] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 181.

öğrenmekle sorumlu tutmak aynı şekilde ilahi sünnete aykırı bir durumdur. Bu çerçevede bütün insanların Kur'an'dan yeterli derecede istifade edebilmeleri için tercüme edilmeleri akli bir zarurettir.[271]

2.1.1.4. Kur'an'ın Doğru Tercüme Edilmesinin Gerekliliği

Kur'an'ın tercüme edilmesi konusundaki bir diğer akli delil ise onun doğru anlaşılması için doğru bir şekilde tercüme edilmesidir. Nitekim Kur'an ile ilgili araştırmalar yapan ve Kur'an hakkında tercüme faaliyetleri yürütenler sadece Müslümanlar değillerdir. Batılı müsteşrikler ve misyonerler de Kur'an hakkında araştırmalar yapmakta ve Kur'an'ı kendi dillerine çevirmeye çalışmaktadır. Ancak yaptıkları bu araştırmalar ve tercüme faaliyetleri düşmanca bir zihniyetin ürünü olduğu için yanlış ve eksik olmaktadır. Bu kimseler ellerine aldıkları Kur'an metinlerini bilerek veya bilmeyerek gerçeklerden uzak, önyargılı, taraflı ve tercüme tekniklerinden uzak bir şekilde kendi dillerine yanlış tercüme etmektedirler. Bunu Avrupalı müsteşriklerin bizzat kendileri itiraf etmektedir. İsmail Cerrahoğlu Kur'an'ı Kerimin zengin Avrupa dillerine tercümelerinin asıl manayı ifade etmekten uzak olduğunu ve bu hususu müsteşriklerden Edouard Montet'in şöyle itiraf ettiğini bildirmektedir; *"Sureler hakkında ileri sürdüğümüz birçok meseleler hakkında ne hüküm verilirse verilsin, Arapça olarak Kuran'ı bilenlerin hepsi, bu dini kitabın üslubunun son derecedeki mükemmeliyetine hürmet göstermede hemfikir olacaklardır. Avrupa dillerindeki bütün tercümeler bu mükemmeliyeti ifade etmekten mahrumdurlar."*[272]

Eğer bizler Kur'an'ı tercüme etmezsek bu iş sadece batılı müsteşriklerin elinde olacak ve Kur'an insanlara yanlış aktarılmaya ve anlatılmaya çalışılacaktır. Bu durumda hiç iyi sonuçlar getirmeyecektir. Bu sebeple Kur'an'ın Müslüman ve ihlaslı âlimlerce başka dillere çevrilmesi bu açıdan zaruret arz etmektedir. [273]

Buraya kadar Kur'an'ın tercüme edilmesinin aklen zaruri olduğuna dair görüşleri ortaya koymaya çalıştık. Bundan sonraki kısımda da bu konuda Kur'an'da ve sünneti seniyyede geçen nakli delilleri ortaya koymaya çalışacağız.

---

[271] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 183.
[272] İsmail Cerrahoğlu, *a.g.e.* s. 218.
[273] Hidayet Aydar, *Kur'an'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi,* s. 185.

2.1.2. Nakli Deliller

İslam dininde nakli delil denilince ilk akla gelecek olan Kuran-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye olmalıdır. Bizler de Kuran'ın tercüme edilmesinin gerekliliğine dair konuyla ilgili Kuran ve sünnette geçen ayet ve hadisleri zikretmeye gayret edeceğiz. Çünkü İslam âlemi bir konuyla alakalı her ne zaman bir ihtilafa düşseler âlimlerimiz bu iki kaynağa başvurmuşlar ve soruna çözüm arama gayretine girişmişlerdir. Bu konuda da ortaya çıkan ihtilafa aynı şekilde ayet ve hadislerden çözüm aramaya çalışmışlardır.

2.1.2.1. Kitap

İslam âlimleri Müslümanların dünyevi veya uhrevi bütün meselelerine çözüm ararken ilk olarak Kuran'a başvurmuşlardır. Kuran'ın tercüme edilmesi konusunda da yine ilk olarak Kur'an'a başvurmuşlardır. Kuran'ın tercüme edilmesinin gerekli olduğunu söyleyenler de tercüme edilmesini tasvip etmeyenler de aynı şekilde Kur'an'dan deliller getirmişlerdir. Bizler bu başlık altında Kur'an'ın tercüme edilmesinin gerekli olduğunu söyleyenlerin delillerini zikretmeye çalışacağız.

2.1.2.1.1. Kur'an'da Geçen Hitaplar

Hitab; "bir topluluğa bir dileği anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik etmek gibi amaçlarla yapılan güçlü ve etkileyici konuşma veya güzel konuşma sanatı" mânasında kullanılır.[274]

Kuran'ın tercüme edilmesi gerekli olduğunu söyleyenlerin Kuran'dan getirmiş oldukları ilk delil Kuran'da geçen hitaplardır. Kur'an'da başta iman edenlere[275] olmak üzere, kâfirlere[276], müşriklere[277], ehli kitaba[278], Yahudilere[279], Hristiyanlara Mecusilere[280] ve Sabiilere[281] ayrı ayrı hitap edilmektedir. Bunun dışında genel olarak

[274] Mahmut Kaya, "Hitâbet", *DİA*, İstanbul, 1998, C. XVIII, s. 156.
[275] Bakara 2/104, 153, 172; Al-i İmran 3/100, 102, 118; Nisa 4/19, 29, 47; Maide 5/54.
[276] Al-i İmran 3/12, 56.
[277] Maide 5/76; Araf 7/191
[278] Al-i İmran 3/64, 70; Maide 5/19, 65.
[279] Bakara 2/211; Nisa 4/46; Cuma 62/6
[280] Hac 22/17.
[281] Bakara 2/62; Maide 5/69; Hac 22/17.

insanlara yönelikte hitaplar da vardır.[282] Bu hitaplar Mekke ve Medine halkının şahsında bütün insanların cennetle müjdelendiği veya cehennemle uyarıldığı aynı zamanda da hidayete davet edildiğini bize göstermektedir. Bunun yanında Kuran'daki bu hitaplar Kur'an'da bütün insanları ilgilendiren meselelerin onlara ulaştırılmasının gerekliliğini bize göstermektedir. Bu durum bize dolaylı olarak da olsa diğer insanların kendilerini ilgilendiren konularda bilgi sahibi olabilmeleri için Kuran'ın tercüme edilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. [283] Arapça bilmiyorlar diye onları bu ayetlerin manasını ve içeriğini öğrenmekten mahrum bırakmamak gerekir. Kur'an tüm bu insanların diline tercüme edilip manası hakkında fikir sahibi oldukları takdirde içlerinden iman edenlerin çıkacağı muhakkaktır. Çünkü tarihte bunun pek çok örneği vardır. [284]

2.1.2.1.2. Tüm İnsanlara Tebliği Emreden Ayetler

Tebliğ kelimesi sözlükte "bir şeyi veya bir haberi ulaştırmak" anlamındadır. Kelâm ilminde ise "peygamberlerin yükümlü olduğu tebliğ görevi, onların vahiy yoluyla aldıkları bilgiyi insanlara ulaştırması" demektir.[285]

Bu görüşü savunanların Kur'an'dan getirmiş oldukları bir diğer nakli delil ise; Kur'an'ın tüm insanlara tebliğini emreden ayetlerdir. Kur'an'da geçen *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir*."[286] ayeti Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şahsında bütün Müslümanlara Kur'an'ın tüm insanlara tebliğ edilmesi görevini vermektedir. *"Allah seni insanlardan korur."* ifadesinden bunu anlamaktayız. Hz. Peygamber bu görevi hakkıyla yerine getirmiştir. Bu görev ondan sonraki dönemde de mü'minlere düşmektedir. Mü'minler de Kur'an'ı başka insanlara tebliğ etme görevini onu başka dillere tercüme ederek yerine getirmelidirler. Çünkü tebliğ ancak kendisine tebliğ edilen kişinin veya topluluğun dilinde olursa bir anlam ifade eder. Bir Arap'a nasıl İngilizce tebliğ yapılamazsa bir

[282]Bakara 2/21; Bakara 2/168; Nisâ 4/1, 170; A'raf 7/158.
[283] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 187.
[284] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 190.
[285] Mehmet Boynukalın, "Tebliğ", *DİA*, İstanbul, 2011, C. XXXX, s. 218.
[286] Mâide 5/67.

İngiliz'e de Arapça tebliğ yapılamaz. O yüzden bu ayeti kerimenin gereğini yerine getirmek için Kur'an kime tebliğ edilecekse onun diline tercüme edilerek tebliğ edilmesi gerekir. Çünkü tebliğ açık anlaşılır ve net olmalıdır.[287]

2.1.2.1.3. Kur'an'da Tüm İnsanları İlgilendiren Ayetler

Bu konuda ortaya koydukları bir diğer delil ise bütün insanlığı ilgilendiren ayetlerin Kur'an'da bulunmasıdır. Bazı ayetlerde Kur'an'ın tüm insanlık için hidayet, şifa ve rahmet kaynağı olduğu belirtilmektedir.[288] Bu ayetlerden birkaçı şöyledir;

"Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifa ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur'an) geldi." [289]

"Bu (Kur'an), insanlar için basiret nurları, kesin olarak inanan bir toplum için hidayet ve rahmettir."[290]

"Bu (Kur'an), bütün insanlığa bir beyan; takvâ sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür."[291]

Bazı ayetlerde ise Kur'an'da mücmel[292] olsun mufassal yani ayrıntılı olarak açıklanmış olsun insanların dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmek için ihtiyaç duydukları her şeyin açıklanmış olduğu belirtilmiştir.[293] Bu tür ayetlerden bazıları ise şöyledir;

"Hakikaten biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır."[294]

"(Resûlüm!) Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda ikazları tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar (bu sayede günahtan) korunurlar yahut da o (Kur'an) kendileri için bir ibret ortaya koyar."[295]

---

[287] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 191.
[288] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 192.
[289] Yûnus 10/57
[290] Câsiye 45/20.
[291] Âl-i İmrân 3/138
[292] **Mücmel;** Sözün sahibi (mücmil) tarafından bir açıklama yapılmadıkça kendisinden kastedilen mânanın anlaşılamadığı lafzı belirten bir terimdir. Bkz; Ferhat Koca, "Mücmel", *DİA,* Ankara, 2020, C. XXXI, s. 451.
[293] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 192.
[294] Kehf 18/54
[295] Tâhâ 20/113

"Muhakkak ki biz, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler."[296]

Yine bir kısım ayetlerde Kur'an'ın bütün insanlar için bir öğüt ve tüm insanları cehennem azabı ile uyarmak veya cennet ve diğer mükâfatlar ile müjdelemek için indirilmiş olduğu ifade edilmiştir.[297] Bu gerçeğin ifade edildiği birkaç ayet şöyledir;

"Hâlbuki sen bunun için (peygamberlik görevini îfa için) onlardan bir ücret istemiyorsun. Kur'an, âlemler için ancak bir öğüttür."[298]

"İşte bu (Kur'an), kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak bir tek Tanrı olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara (gönderilmiş) bir bildiridir."[299]

"(Allah'ın azabından) sakınıp da rahmete nâil olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir (kitap) gelmesine şaştınız mı?"[300]

"Biz Kur'an'ı senin dilinle kolay anlaşılır kıldık ki günahtan sakınanları onunla müjdeleyesin ve inatla direnenleri de onunla uyarasın!"[301]

Kur'an tüm insanları ikaz eden veya müjdeleyen bir özelliğe sahip olduğu gibi Kur'an'ın kendisine indirildiği peygamber de bir uyarıcı ve müjdeleyicidir.[302] Bu gerçek şu ayetlerde ifade edilmiştir;

"(Rasulüm,) Biz seni ancak bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik."[303]

"*Ey kitap ehli! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada "Bize ne müjdeleyici bir peygamber geldi, ne de bir uyarıcı" demeyesiniz diye, işte size (hakikatı) açıklayan elçimiz (Muhammed) geldi. (Evet,) size bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir."*[304]

Kur'an'ın tercüme edilmesinin gerekli olduğu görüşünde olanlar; bu ayetlerde bildirilen ve tüm insanlığı ilgilendiren bu hususların herkese bildirilmesinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Bunun için de Kur'an'ın tüm dillere tercüme edilerek bütün

---

[296] İsrâ 17/89
[297] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 193.
[298] Yûsuf 12/104; Ay. bkz: Yasin 36/69
[299] İbrâhîm 14/52
[300] A'râf 7/63.
[301] Meryem 19/ 97
[302] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 193.
[303] Furkân 25/56.
[304] Mâide 5/19.

insanların Kur'an'ın bir şifa, rahmet ve hidayet kaynağı olduğunu bilmelerinin, dünya ve ahiret mutluluğunun yollarını öğrenebilmelerinin mümkün olduğunu söylemişlerdir.[305]

2.1.2.1.4. İnsanlara Mazeret Olmaması İçin

Kur'an'ın tercüme edilmesi konusunda Kur'an'dan getirilen bir diğer delil ise şu ayet-i kerimedir;

"Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (yahudilere ve hıristiyanlara) indirildi. Biz onların okumalarından habersiz idik" demeyesiniz yahut "Eğer bize kitap indirilseydi biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz, diye bu Kur'an'ı indirdik..."[306]

Bu ayetleri delil olarak getirenler, ayetlerden de anlaşılacağı üzere Kur'an'ın kendisine ulaşmadığı kimselerin öne süreceği mazeretlerden bahsetmektedir. Eğer Kur'an sadece Arapça lafızlarla okunup anlaşılabilir, tercüme edilmesi mümkün değildir denecek olursa, bu durumda Kur'an'ı okuyup anlamayanlar haklı olarak "Kitap bize indirilmedi onlara indirildi. Bizler de onlara indirileni okuyup anlayamıyorduk" şeklinde mazeretleri öne sürebilirler. Böyle mazeretlerin önüne geçmek için Kur'an tercüme edilmelidir demişlerdir.[307]

Kur'an'ın tercüme edilmesinin gerekliliğine dair delil olarak getirilen bir diğer ayet ise şudur;

"Şayet biz onu yabancı dilde okunan bir kitap olarak indirseydik mutlaka şöyle diyeceklerdi: "Âyetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerekmez miydi? Bir Arap'a yabancı dilden bir kitap, öyle mi?"..."[308]

Bu ayeti delil olarak getirenler şunu ifade etmişlerdir; Ayette insanlar tarafından öne sürülecek bir mazeretten bahsedilmektedir. Bu mazeret de ayette Kur'an'ın ilk muhatabı olan Arap toplumu üzerinden dile getirilmiştir. Kur'an kendilerine yabancı dilde indirilmiş olsaydı onlar buna "Bir Arab'a yabancı dilde bir kitap öyle mi" şeklinde bir mazeret öne süreceklerdi. Diğer insanlar da kendilerine

[305] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 193.
[306] En'âm 6/156-157
[307] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 197.
[308] Fussilet 41/44

okunan Arapça Kur'an için böyle bir mazeret öne sürebilirler. Buna imkân vermemek için Kur'an başka dillere de tercüme edilmelidir.[309]

Bunun dışında Kur'an'da geçen kıssaların da Kur'an'ın tercüme edilmesi için bir delil olabileceği söylenmiştir. Çünkü bu kıssalarda peygamberlerin halkları ile arasında geçen birçok konuşma veya diyaloglar vardır. Bu diyaloglar Arapça değildi. Allah Teâlâ bizzat kendisi bu diyalogları Arapçaya tercüme etmiştir. Bizlerde onları başka dillere tercüme ederek diğer insanların da faydalanmasını sağlayabiliriz demişlerdir.[310]

Kur'an'ın tercüme edilmesinin gerekli olduğunu savunanlar ayetlerden getirdikleri delillerle görüşlerini bu şekilde desteklemişlerdir. Ancak bununla yetinmeyip İslam dininin ikinci bir kaynağı sünnetten de deliller getirerek görüşlerini daha sağlam bir zemine oturtmaya çalışmışlardır. Bizlerde sünnetten getirdikleri bu delilleri yani hadisleri zikretmeye çalışacağız.

2.1.2.2. Sünnet

Müslümanların her hangi bir konuda Kur'an'dan sonra başvurdukları ikinci bir kaynak sünnet olmuştur. Bu sebeple Kur'an'ın tercüme edilmesinin gerekli olduğunu savunanlar ile Kur'an tercüme edilemez görüşünü savunanlar da aynı şekilde sünnetten referans almışlardır. Şimdi Kur'an tercüme edilmelidir diyenlerin sünnetten getirdikleri delilleri sırasıyla zikredelim.

Öncelikle sünnet; sözlükte "izlenen yol, yöntem, örnek alınan uygulama, örf ve gelenek" mânalarına gelmektedir. Istılahi tanımı ise "Resûlullah'ın söz, fiil veya tasvipleridir."[311]

Kur'an'ın tercüme edilmesinin imkânı konusunda sünnetten getirilen ilk delil Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber olmasıdır. Bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) *"Her peygamber sadece kendi kavimlerine gönderilmiştir. Ben ise tüm insanlığa gönderildim"* buyurmuşlardır.[312] Bu sebeple

[309] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 199.
[310] Aynı yer.
[311] Murteza Bedir, "Sünnet", *DİA,* İstanbul, 2010, C. XXXVIII, s. 150
[312] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhari, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ,* Thk: Muhammed Züheyr b. Nasr, Dâru Tavki'n-Necât, b.y.y. 2001, "Teyemmüm, 1, Salat, 56".

tercümenin gerekliliğini savunanlar, peygamberliğin esasını teşkil eden Kur'an'ın diğer dillere tercüme edilerek risaletin bu umumiliğinden herkesin faydalanması gerektiğini belirtmişlerdir.[313]

Sünnetten getirilen bir diğer delil ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından kendisinden öğrendiklerini başkalarına da ulaştırmalarını istemesidir. Bu konuda onlara nasihat vermesidir. Bu konuda şu hadis delil olarak zikredilebilir;

"Allah, bizden herhangi bir şeyi işiten ve işittiği gibi de tebliğ edip başkalarına aktaran kişinin yüzünü ak etsin. Çünkü tebliğ edilen kişi, benden işiterek tebliğ edenden daha anlayışlı ve kavrayışlı olabilir."[314]

Bu ve buna benzer hadisleri delil getirenlere göre; ashabın başta Kur'an olmak üzere Hz. Peygamber (s.a.v.)'den öğrendiklerini başkalarına aktarmanın en önemli yolu tercümedir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Arap olmayan kavimler İslam'a girmiş olsaydı hiç şüphesiz onlara da Kur'an veya İslam anlatılırken tercüme yolu kullanılacaktı.[315]

Bu hadislerin dışında Hz. Peygamber'in başka ülkelerin hükümdarlarına gönderdiği diplomatik mektupları bu konuda delil getirmişlerdir. Gerekçe olarak da şunu belirtmişlerdir; "Bu mektuplarda bir iki tane de olsa Kur'an'dan ayet-i kerimeler vardı. Rasulullah (s.a.v.) bu mektuplardaki ayetlerin o hükümdarların diline tercüme edileceğini biliyordu ama bu konuda herhangi bir engellemeye gitmemiştir." Yani takriri sünnet devreye girmiştir.[316]

Kur'an'ın tercüme edilmesini destekleyenlerin ortaya koymuş oldukları hem akli hem nakli delilleri kısaca belirtmeye çalıştık. İsmail Cerrahoğlu *Tefsir Usulü* kitabında Kur'an'ın tercüme edilebileceğini söyleyenlerin kastettikleri tercümenin tefsiri tercüme olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Kur'an tercümelerindeki eksikliklerin, noksanlıkların Kur'an'ın bizzat kendisinin bir eksikliği olarak algılamamak gerektiğini aksine mütercimlerin bir eksikliği olarak da görmek gerektiğini

---

[313] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 199.
[314] Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizi*, Thk: Ahmed Muhammed Şakir v.d. Şeriketü mektebe, Mısır, 1975, (İlim, 7).
[315] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 202.
[316] Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 202.

söylemiştir. Her ne kadar Kur'an tercüme edilebilse de o tercümenin hiçbir zaman Kur'an'ın aslı olamayacağını da söylemiştir.[317]

Bundan sonra Kur'an'ın tercüme edilemeyeceğini söyleyenlerin görüşlerini aktarmaya çalışacağız.

2.2. Kur'an'ın Tercüme Edilmesinin İmkânsız Olduğunu Savunanlar

Kur'an'ın tercüme edilemeyeceğini söyleyenler bazı gerekçelere dayanarak Kur'an'ın Arapçadan başka bir dile aktarılamayacağını söylemişler ve görüşlerini delillerle desteklemeye çalışmışlardır. Bu başlık altında bu gerekçeleri ve delillerini aktarmaya çalışacağız.

Bu görüşü savunanların öne sürdükleri ilk gerekçe Kur'an'ın bizzat kendisinin Arapça bir kitap olduğunu beyan etmesidir. Kur'an'da geçen "*Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik."*[318], *"Onu, senin kalbine uyarıcılardan olasın diye açık bir Arapça ile Rûhulemîn indirmiştir."*[319], "*Anlayıp düşünesiniz diye onu Arapça Kur'an yaptık."*[320], *"İşte, sakınsınlar yahut hatırlamalarını sağlasın diye onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik"*[321] şeklindeki ayetleri delil getirerek Kur'an'ın bizzat kendisinin Arapça bir kitap olduğunu ifade ettiğini ve onun Arapça aslını korumak gerektiğini dolayısıyla başka bir dile tercüme edilemeyeceğini söylemişlerdir.[322]

Bu görüşe şöyle itiraz edilmiştir; Kur'an önümüzdedir. Sabah akşam okuyoruz ve dinliyoruz. Her ilim onun Arapça ile nazil olduğunu biliyor. Bu delil olarak getirilen ayetleri okuyan herkes Kur'an'ın başka dillerde değil de Arapça ile indirildiğini ikrar ettiğini anlar. Kur'an'ın Arapça ile indirildiğini ikrar etmesinin sebebi de Arapların "biz bunu anlamıyoruz veya bu Kur'an başkalarından geçmiştir"

---

[317] İsmail Cerrahoğlu, *a.g.e.* s. 217.
[318] Yûsuf 12/2
[319] Şuarâ 26/193-195
[320] Zuhruf 43/3
[321] Tâhâ 20/113
[322] Muhammed Abdüllatif İbnü'l-Hatib, *el-Furkan,* Daru'l-kütübü'l-mısriyye, Kahire, 1948, s. 176; Hidayet Aydar, *a.g.e,* s. 214.

gibi iddialar ortaya atmalarına fırsat vermemektir. Yani Kur'an-ı Kerim başka dile tercüme edilince asli dili olan Arapçadan uzaklaşacak değildir.[323]

Kur'an'ın tercüme edilmesine karşı çıkanların öne sürdükleri ikinci gerekçe ise; Kur'an'ın fesahat, belagat, bedi' ve beyan konusunda insanları aciz bırakan bir Arapça ile nazil olmasıdır. Eğer Kur'an tercüme edilirse bu özelliği kaybolur demektedirler.[324]

Ancak bu durumun da Kur'an'ın tercüme edilmesinin önünde bir engel olamayacağı şöyle açıklanmıştır; Eğer Kur'an'ın aslı tamamen ortadan kalkmış ve yerine tercümeleri geçirilmiş olsaydı o zaman bu söylenen gerekçenin haklılık payı olabilirdi. Ancak böyle bir durum söz konusu değildir. Kur'an ilk indiği günkü mucize özellikleriyle taptaze bir şekilde önümüzde durmaktadır. Kıyamete kadar da baki olacaktır. Bu konuda herhangi bir endişe duymaya gerek yoktur.[325]

Kur'an'ın tercümesi konusuna karşı çıkanların öne sürdükleri bir diğer gerekçe ise şudur; "Çok eski zamanlardan beri Kur'an farklı batı dillerine defalarca çevrilmiş hatta basılmıştır. Birçok kişi Kur'an tercümelerini incelemiş ve okumuştur. Ancak bunlardan kaç kişi Müslüman olmuştur acaba? Yani Kur'an'ın tercümelerini okuyarak Müslüman olanların sayısı basılan tercümelere göre çok azdır. Ancak Kur'an'ın tercümelerini okumadan da Müslüman olan acemler vardır. Dolayısıyla Kur'an'ın tercüme edilmesi hedeflendiği gibi insanları İslam'a yöneltmiyor."

Bu gerekçeye itiraz sadedinde şöyle denmiştir; "Hidayet Allah'tandır. Tebliğ ise sadece bir araçtır. Müslümanlar olarak bize düşen bu vasıtayı kullanmak ve bu vazifeyi yerine getirmektir. İşin hidayet kısmını Allah'ın takdirine bırakmaktır. Bu çerçevede tercüme de tebliğ gibi bir araçtır. Kur'an'ın tercümeleriyle az da olsa birkaç kişi Müslüman olmuşsa tercüme ile hedeflenen gaye yerine gelmiştir."[326]

Kur'an'ın tercüme edilmesine karşı çıkanlar Kur'an'ın tercümesinin Tevrat ve İncil'de olduğu gibi ihtilafların ve tereddütlerin ortaya çıkmasına veya yine İncil ve Tevrat'ta olduğu gibi Kur'an'da da tahrif ve tebdillerin meydana gelmesine sebep olacağını söylerek Kur'an tercüme edilmemeli demişlerdir.

---

[323] İbnü'l-Hatib, *el-Furkan*, s. 176; Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 215.
[324] İbnü'l-Hatib, *el-Furkan*, s. 228.
[325] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 216.
[326] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 217.

Ancak bu görüşleri ise şöyle eleştirilmiştir; Kur'an tercümesi Kur'an hakkında herhangi bir ihtilafa veya tereddüde sebep olacak olsa Kur'an'ın aslı elimizde olduğu için hemen ona müracaat ederiz. Hakkında ihtilaf edilen konuya bakarız. Aslına uygun olanı alır uygun olmayanı reddederiz. Böylelikle üzerinde ihtilaf edilen konu çözüme kavuşturulmuş olur.[327]

Tercümenin Kur'an'ın tahrif veya tebdil edilmesine sebep olacağı konusunda ise şunu söylemişlerdir; Tevrat ve İncil'in tarihi seyri ile Kur'an'ın tarihi seyri bir değildir. Diğer semavi kitaplar Kur'an gibi korunmamışlardır. Ancak Kur'an hem ezberleme ile hem yazı ile hem ibadet edilmesi ile korunmuş ve nesilden nesile aktarılmıştır. Kur'an'ın Arapça aslının bütün İslam dünyasında yaygınlaşmış olması onun tahrif veya tebdil edilmesinin önüne geçmiştir.[328]

Kur'an'ın tercüme edilmesine karşı çıkanların endişe ettiği bir diğer konu ise Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesi halinde ilahi kelam olmaktan çıkıp bir beşer sözüne dönmesidir. Çünkü Kur'an'ın tercümesi ile i'cazı ve belağatı ortadan kalkmaktadır. Bu da Kur'an'ı normal bir beşer sözünden farklı kılmaz. Hatta tercümede kapalılık, karmaşıklık ve edebi sanatların kaybolması gibi durumlar meydana gelecektir. Bu da insanların Kur'an'a olan hayranlığını ve sevgisini giderecektir. İnsanların Kur'an'a olan saygısını alacaktır. Böyle bir durumda Kur'an sıradan bir kitap haline gelecektir.[329]

Onların bu endişelerine karşı şöyle cevap verilmiştir; Allah Kur'an'ı insanların mahiyetini bilmediklerini ancak şuursuzca hürmet gösterdikleri, itina ile sakladıkları veya duvara astıkları bir kitap olsun diye göndermemiştir. Bilakis insanlar onu okuyup anlasınlar ve gereklerini hayatlarına uygulasınlar diye indirmiştir. İnsanların Kur'an'dan en iyi şekilde yararlanmalarını sağlamak için Kur'an'ı tercüme ederek onların istifadesine sunmak gerekir. Ayrıca Kur'an'a hürmet azalır diye tercümesine karşı çıkmak ilmi bir yaklaşım da değildir.[330]

Buraya kadar Kur'an'ın tercüme edilmesi konusundaki görüşleri aktarmaya çalıştık. Kur'an'ın tercüme edilemeyeceğine dair ortaya konulan daha birçok görüş

---

[327] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 219.
[328] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 220.
[329] Mustafa Sabri, *Mes'eletü tercümetü'l-Kur'an*, Matba'atü's-selefiyye, Kahire, 1933, s. 80.
[330] Hidayet Aydar, *a.g.e*, s. 221.

vardır. Ancak bizim burada aktardığımız görüşler konunun anlaşılması açısından yeterlidir. Gördüğümüz üzere Kur'an'ın tercüme edilmesine karşı çıkanların öne sürdükleri gerekçeler realiteden uzak, duygusallığın ön plana çıktığı endişelerden ibarettir. Tarihe dönüp baktığımızda Kur'an'ın tercüme edilmesi ile ilgili öne sürülen birçok endişenin yersiz olduğu görülecektir. Çünkü tarihte Kur'an birçok dile tercüme edilmiş ve birçok âlim tarafından tefsirler yazılmıştır. Ancak iddia edildiği gibi bu tercümeler ne Müslümanlar arasında ihtilaflara sebep olmuş ne de Kur'an'ın aslının tahrif ve tebdil edilmesine sebep olmuştur.

Müslümanlar ellerine bir Kur'an tercümesi aldıkları zaman ona Kur'an muamelesi yapmaz, onun tercüme olduğunu bilir ve ona göre bir yaklaşım sergiler. Kur'an mealini okuyarak hatim yapılmayacağını veya Kur'an tercümesi ile namazda kıraat edilmeyeceğini bilir. Ayrıca Kur'an tercümelerinin sayfalarının ortasında Kur'an'ın aslının bulunması ve kenarlarında da tercümelerinin bulunması Müslümanların Kuran tercümelerine doğru bir bakış tarzıyla bakmalarını sağlamaktadır.[331]

Kur'an'ı Müslümanlar olarak bizler tercüme etmesek bile bizim dışımızda İslam dinini eksik, yanlış ve kötü göstermeye çalışan din düşmanları bizim yerimize tarafgir ve yalan yanlış bir biçimde tercüme edeceklerdir. Netice de bu tecrübe ile sabit bir konudur. İkinci olarak Kur'an'ın tercüme edilmemesi durumunda Müslümanlara İslam'ın tebliğ edilmesi daha da zor olabilir. İnsanlar Allah'ın kendilerine gönderdiği bir hitap olan Kur'an'dan habersiz kalmaları ve hem dünya hem de âhiret mutluluğunu kendilerine getirecek olan Allah'ın emir ve yasaklarını bizzat kendilerinin öğrenememeleri gibi birçok durum göz önüne alındığında Kur'an'ı tercüme etmemek tercüme etmekten daha zararlı bir hale gelmektedir. Çok zarar az zararla def edilir[332] umumi kaidesi gereğince bile olsa Kur'an'ın tercüme edilmesinin gerekli olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

Bütün bunların yanında hiçbir Kur'an meali Kur'an'ın aslı olamaz. Bir kimse meal okurken o mealde mütercimin ön yargıları veya hayata bakış açısı ya da insandan kaynaklanan eksikliklerin olabileceğini bilmeli ona göre okumalıdır.

---

[331] İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü,* s. 217.
[332] Mustafa Yıldırım, *Mecelle'nin Külli Kaideleri,* İİFVY, İzmir,2012, s. 90

Mealde gördüğü bir eksikliği veya hatayı Kur'an'a mal etmemelidir. Aksine Kur'an'ın bizzat aslına gidip o konuyu detaylı bir şekilde öğrenmelidir.

3. KUR'AN'I KERİM'İ TERCÜME YÖNTEMLERİ

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden sonra Kur'an'ın tercümesinin ne kadar zor bir iş hatta birebir Kur'an tercümesinin imkânsız olduğunu görmüş olduk. Bunun yanında Kur'an'ın tercüme edilmesinin hem Müslümanlar için hem de Müslüman olmayanlar için bir o kadar da gerekli bir faaliyet olduğunu öğrenmiş olduk. Bu başlık altında da Kur'an için uygun olan tercüme yönteminin ve bu yöntemin şartları üzerinde duracağız.

3.1. Kur'an'a Uygun Olan Tercüme Yöntemi

Tefsir usulü konusunda yazılan kitapların geneline baktığımız zaman Kur'an'ın tercüme teknikleri noktasında iki tane yöntem üzerinde durmuşlardır. Bunlardan bir tanesi harfi tercüme yöntemi bir diğeri de manevi diğer adıyla tefsiri tercüme yöntemidir.[333] Bu tercüme yöntemlerinden Kur'an için en uygun olanı elbette ki tefsiri tercümedir. Çünkü tefsiri tercüme asıl metindeki gaye ve maksatları hedef dile aktarmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple gerektiği yerde şerh ve açıklamalar getirmektedir. Harfi tercüme gibi *"nazmı nazmına uygun olması"* şartı tefsiri tercüme de aranmamaktadır. Bu da tefsiri tercümeyi daha kullanışlı kılmaktadır. Bu sebeple günümüzde Kur'an'ın tercümesi konusunda en çok başvurulan yöntem tefsiri yöntemdir.[334]

Genel olarak Kur'an'ın tercüme edilebileceğini söyleyenlerin kastettikleri tercüme yöntemi de tefsiri tercümedir. Asla harfi tercümeyi kastetmemişlerdir. Zaten Kur'an'ın harfi tercüme yöntemi ile tercümesinin yapılamayacağına dair İslam âlimleri ittifak halindedir.[335] Çünkü harfi tercüme asıl metni aynı şekilde kaynak metne aktarma iddiasını taşımaktadır. Bu da Kur'an için mümkün olmayan bir

---

[333] Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* C. I, s. 19; Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 91; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü,* s. 217; Menna'u'l-Kattan, *Mebahis fi ulumi'l-Kur'an,* s. 307; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi,* s. 34.
[334] Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi,* s. 35.
[335] İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü,* s. 217

durumdur. Çünkü Kur'an ilk olarak hem lafzen hem de manen ilahi kaynaklıdır. İkinci olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini tasdiklemek için gönderilmiştir. Bu da insanın Kur'an karşısında aciz kalmasıyla gerçekleşmiştir. Kur'an'ın "haydi bir benzerini getirin" şeklindeki meydan okumasına hiçbir şekilde karşılık verememişlerdir. Bir diğer neden de Kur'an'dan insanların dünya ve ahiret mutluluğunu temin edecek itikadi ve fıkhi hükümler istinbat edilmesidir. Dolaysıyla Kur'an'ın harfi tercümesi bunların hiçbirisini yerine getiremez.[336] Ayrıca harfi tercüme Kur'an'ın anlaşılması açısından da elverişli olmayan bir tercümedir. Çünkü harfi tercüme söz dizilişinin ve tertibinin aynı olmasını istediği için ortaya çıkan tercüme bazen anlaşılmaz veya karışık olabilmektedir.[337]

Tefsiri tercümenin taşıdığı gaye sadece asıl metindeki maksat ve anlamın hedef dile aktarılması olduğu için harfi tercüme kadar iddialı değildir. Aynı zamanda asıl metnin nazmına ve tertibine bağlı kalınmadığı için ve gerekli yerlerde açıklamalara imkân tanıdığı için de daha rahat ve anlaşılabilir bir tercüme ortaya koymaktadır. Tefsiri tercümenin Kur'an için daha uygun olmasının bir diğer sebebi ise harfi tercüme gibi asıl metindeki bütün manaları hedef dile aktarma amacı taşımamasıdır. Asıl metinde, hangi anlam kastedilmişse onu alıp hedef dilin cümle terkibine göre aktarmaktadır. Bütün bunlar bize Kur'an için en uygun tercüme yönteminin tereddütsüz tefsiri tercüme yöntemi olduğunu göstermektedir. [338]

3.2. Tefsiri Tercüme Yönteminin Özellikleri

Kur'an'ın tercümesi için en uygun çeviri yönteminin tefsiri veya diğer ismiyle manevi tercüme olduğunu detaylı bir şekilde açıkladıktan sonra doğru bir tefsiri tercümenin taşıması gereken özellikleri de sırasıyla aktarmaya çalışacağız. Çünkü bugünkü yazılan bazı meallerde tefsiri tercüme adı altında ilahi kelama kendilerince aşırı müdahalede bulunulmuştur. Kur'an'ı tercüme noktasında standart kriterlerin olmayışı, yapıcı eleştirilerin eksikliği ve belli bir disipline sahip olunmadığı için

[336] Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* C. I, s. 19.
[337] Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, s. 34.
[338] Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* C. I, s. 21; Zürkani, *Menahilü'l-İrfan,* C. II, s. 92.

meallerde birçok eksiklikler ve mealler arası anlam çatışmaları ortaya çıkmaktadır.[339] Bu sebeple Kur'an'ı Kerim'i başka dillere tercüme etmek isteyen bir mütercimin, bu kriterlere uyması yapacağı tercümenin doğruluğu açısından ve Kur'an'ın mana ve maksadını hedef dile daha doğru bir şekilde aktarması açısından yerinde olacaktır.

Kur'an'ın doğru ve makbul bir şekilde tercüme edilebilmesi için şu hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir;

1. Yapılan tercümenin tefsir şartlarını taşıması gerekmektedir. Yani hadislere, luğavi ilimlere ve İslam şeriatındaki usullere dayanması ya da mealin bu ilimlere dayanarak yazılmış bir tefsire göre yapılmış olması gerekir. Eğer meal mütercimin kendi görüşüne veya bu usullere göre yazılmamış bir tefsire dayanarak yapılırsa o meal doğru olmaz. Aynı zamanda o meale de güvenilmez.

2. Mütercim sağlam bir İslam akidesine sahip olacak. Kur'an'ın getirmiş olduğu şeylere ters düşecek sapkın bir inançtan uzak olacak. Aksi takdirde bozuk inanç o mütercimin fikirlerini etkileyecektir. Bu durumda da yaptığı meal onun sapkın inancı doğrultusunda olacaktır. Bu da Kur'an'dan ve onun yolundan uzaklaşması demektir. [340]

3. Mütercim hem Arapçayı hem de çeviri yapacağı hedef dili ayrıntılarına varıncaya kadar bilmelidir.[341] Her iki dilin üslubunu ve hususiyetlerini iyi bilmeli ki Kur'an'ın mana ve maksadını tam bir şekilde anlasın ve hedef dile onu iyi bir şekilde tercüme edebilsin.[342]

4. Tercüme asıl metindeki mana ve maksadı tam bir şekilde vermelidir.[343] Anlam-yorum merkezli bir tercüme asıl metne fazla müdahil olmamalıdır. Tercüme çeviri kokusunu hissettirmemelidir.[344]

5. Tefsiri tercümenin basımında önce Kur'an'ın asıl metni sonra tefsiri sonra da tefsiri tercümenin olmasına dikkat edilmelidir. Bu şekilde hem o metnin meal olduğu anlaşılacak hem de harfi tercüme olmadığı anlaşılmış olacaktır.[345]

---

[339] Muhammed Şerif Kahraman, Kur'ân'ın Harfî ve Tefsirî Tercümesi, *SÜİF Dergisi,* C. III, sy. 2, s. 146.
[340] Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* C. I, s. 23.
[341] Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* C. I, s. 24
[342] Celaleddin b. et-Tâhir el-Allûş, *Ahkamu Tercemeti'l-Kur'an*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2008, s. 37.
[343] Allûş, *Ahkamu Tercemeti'l-Kur'an*, s. 37.
[344] Muhammed Şerif Kahraman, Kur'ân'ın Harfî ve Tefsirî Tercümesi, s. 160.
[345] Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin,* C. I, s. 24.

6. Bu tefsiri tercüme her dile mutlaka Kur'an'ın asli dili olan Arapçadan çevrilmesi gerekir. İngilizce mealden İspanyolcaya veya başka dillere çeviri yapmamak gerekir. Böyle bir tercüme asıl dilden yapılan tercümeden daha eksik ve hatalarla dolu bir tercüme olacaktır. Bu yüzden her meal Kur'an'ın asli dili olan Arapçadan yapılmalıdır.[346]

7. Bu tercümeye isim verirken onun tercüme olduğunu gösterecek bir isim verilmelidir. Bu minvalde de bu tercümeye Kuran-ı Kerim'in Türkçesi veya Kur'an'ı Kerim'in tercümesi gibi isimler vermekten kaçınılmalıdır. Çünkü bu isimler Kur'an'ın bütün manasının aktarılması veya bütün manaları kapsadığı gibi izlenim vermektedir. Oysaki bu tercümeler ancak beşeri kuvveti ölçüsünde Kur'an'dan anlayabildiği kadar manayı aktarabilmektedir. Bu yüzden bu tercümelere verilecek isim "Kur'an'ın Tefsirinin Tercümesi" şeklinde veya buna benzer bir isim olmalıdır. Bu isim yapılan tercümenin tüm Kur'an'ın tercümesi değil, müfessirin gücü nispetinde yaptığı tefsirin tercümesi olduğu düşüncesini verecektir.[347]

Kur'an'ı başka bir dilde açıklamak isteyen kimselerin dikkat etmesi gereken şartları aktarmaya çalıştık. Bu şartlara uygun olarak yapılan tefsiri tercümeler birçok kusurdan uzak olacağı gibi eleştirilecek yönleri de daha az olacaktır. Bu şartlara uyularak yapılan tercüme faaliyeti Kur'an'ın mana ve maksadını aktarma konusunda daha çok başarı getirecektir.

4. KUR'AN'I KERİM'DE EZDÂD KELİMELERİN TERCÜMESİ

Kuran'ın doğru bir şekilde anlaşılması için lafzın önemini Rağıp el-İsfehani (ö. 502/1108) şöyle açıklamaktadır; "Kur'an ilimlerinden ilk olarak incelenmesi ve üzerinde kafa yorulması gerekilen ilim lafzi ilimlerdir. Lafzi ilimlerden de ilk olarak incelenmesi gereken müfred lafızlardır. Kur'an'ın manasını anlamak isteyenlerin ilk ele alacağı konu ise Kur'an lafızlarının kök manalarını öğrenmektir. Kur'an lafızlarının kök manalarını öğrenmek bina yapmak isteyen bir kimsenin ilk ihtiyaç duyacağı kerpiç mesabesindedir." [348]

[346] Hidayet Aydar, *Kur'an'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 290.
[347] Hidayet Aydar, *Kur'an'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 291.
[348] Rağıb el-İsfehani, *Müfredat,* s. 54.

Kur'an'ı Kerim her ne kadar insanların kullandığı harfleri ve kelimeleri kullanarak nazil olmuşsa da kullandığı üslup ve mana derinliği ile insanları bir benzerini getirmekten aciz bırakan ilahi kaynaklı bir kitap olmuştur. Kur'an insanoğlunun dünya ve ahiret saadetini temin etmek için insanlığa Allah'ın bir hitabıdır. Bu sebeple Kur'an'ın mana ve maksadını iyi bir şekilde anlamak büyük önem arz etmektedir.

Kur'an'ın manasını iyi tespit edebilmek için İslam öncesi cahiliye Arapçasını, cahiliye şiirlerini ve dönemin toplumsal ve kültürel yapısını iyi bilmek gerekir. Dil sanatlarını konu alan belagat ilimlerini, luğavi ilimleri ve tefsir geleneğini ve bu geleneğin sahip olduğu yorum müktesebatını iyi incelemek gerekir. Tüm bunların yanında Rağıp el-Isfehani'nin işaret etmiş olduğu lafızlarla alakalı ilimleri incelemek ve bu lafızların sahip olduğu kök manalarını iyi tespit etmek gerekir. Çünkü Kur'an'da geçen kelimeler sözlük anlamlarının yanında mecazi anlamlar gibi yan anlamlara da delalet etmektedir. Yani Kur'an'da geçen kelimelerin sözlük anlamlarının yanında ıstılahi anlam kazandığı gibi birde içinde bulunduğu cümlenin siyak ve sibakına göre yepyeni manalar da kazanmaktadır. Örneğin; "اَلصَّلَاةُ" kelimesi sözlük anlamı "dua" demektir. Ancak Kur'an ile birlikte yeni ıstılahi bir anlam kazanarak özel bir ibadet olan "namaz" manasına da gelmektedir.[349] Dolayısıyla Kur'an'da geçen bir lafza mana verirken bunları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.[350]

Bünyesinde birden fazla manayı barındıran Ezdâd kelimelerin anlamının tespiti, tek bir anlama sahip kelimeye göre daha fazla gayret gerektiren bir husustur. Bu çerçevede özellikle Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin tercümesi esnasında daha fazla dikkat etmek gerekmektedir. Bu kelimelerin taşıdığı iki zıt manadan doğru olanı tercih etmek Kur'an'ın kastettiği anlamı ve maksadını doğru tespit etmek açısından çok önemlidir. Eğer bu tercih esnasında yanlış mana seçilirse o cümlenin ifade ettiği mana tam ters bir yöne döner. Bu da murad-ı ilahiyenin yanlış

[349] Rağıb el-İsfehani, *Müfredat,* "Sala" md. s. 490-491.
[350] Abdulmuttalip Arpa, *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd*, s. 100.

anlaşılmasına sebebiyet verebilir. Bu bağlamda yukarıda temas edilen konulara dikkat etmek daha gerekli görülmektedir.[351]

Bu başlık altında Kur'an'da ezdâd kelimelerin tercüme edilmesi esnasında ortaya çıkan problemleri ve bu problemlere meydan vermemek için ezdâd kelimelerin iki zıt manasından doğru olanı tercih ederken takip edilmesi gereken yöntemi ve Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin nasıl tercüme edildiğini inceleyeceğiz.

4.1. Ezdâd Kelimelerdeki Tercüme Problemleri

Herhangi bir tercümede yapılan bir hata veya ortaya çıkan bir problem o yapılan tercümeyi anlaşılmaz bir hale getirebileceği gibi bazen de yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilir. Bu da tercüme açısından büyük sorun olmaktadır. Ancak söz konusu Kur'an metni olunca bu durumda yapılan hata veya ortaya çıkan problem daha büyük sorunlara yol açmaktadır. O Kur'an tercümesini okuyan kimse eğer düzgün bir Arapça bilgisi yoksa ya hatalı kısmı doğru bir bilgi olarak alıp hayatına tatbik etmeye çalışacaktır. Ya da o yanlış tercümeden dolayı dini yanlış algılayıp belki de dinden uzaklaşacaktır. Bu da onun dünya ve ahiret mutluluğuna mal olacak bir durumdur. Kur'an'da tek anlamlı kelimelerde yapılan hatanın bu kadar büyük sorunlara yol açma ihtimali varken çokanlamlılığın bir türü olan ezdâd kelimelerde yapılan tercüme hataları daha büyük yanlışa yol açacaktır. Doğal olarak bu ezdâd türü kelimelerin tercümesinde de birçok hata ortaya çıkmaktadır. Bu hatalardan birkaç tanesine temas etmek konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Ezdâd kelimelerin tercümesinde yapılan hatalardan bir tanesi bu kelimenin çok anlamlı olduğu göz ardı edilerek her geçtiği yerde aynı anlamı vermektir. Böyle bir tutum ilgili metni karmakarışık anlaşılmaz bir hale getirecektir. Dolayısıyla ezdâd kelimenin diğer anlamı göz ardı edilmeden doğru anlamın tespiti için belirlenmiş kriterleri kullanarak bir araştırma yapmak gerekmektedir. Ezdâd kelimenin anlamını doğru tespit etmek için o kelimenin Kur'an'ın genelinde geçen anlam muhtevasını ve tarihsel verileri dikkate almak gerekmektedir.

[351] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 100.

Bu kelimenin tercümesinde karşılaşılan bir diğer sorun ise; aynı anda ezdâd türü bu kelimenin her iki anlamını da tercümeye yansıtmaktır. Böyle tutum anlam karmaşıklığına yol açacaktır. Çünkü asıl olan her kelimenin bir tek manaya delalet etmesidir. Dolayısıyla ezdâd kelimenin tek bir anlamını tercih etmek gerekir. Bu tercihi yaparken de kelimenin kullanıldığı metin içindeki karinelere, kelimenin bağlamına göre tercihte bulunulmalıdır. Böyle bir tercihte bulunma imkânı yoksa da en azından bu kelimelerin iki anlamını da "veya" bağlacı ile vermek daha uygun görünmektedir. Böylece tercümeyi okuyan kimse kelimenin iki zıt manaya aynı anda gelmeyeceğini anlar.[352]

Ezdâd kelimelerin anlamlarından birisini tercih ederken ortaya çıkan bir diğer problem ise; kelimenin öncesi ve sonrası ile olan bağlantısını dikkate almadan mütercimin kendi düşüncesi doğrultusunda anlamlardan birini tercih etmesidir. Kur'an üzerinde yapılan böyle keyfi bir durum şüphesiz anlama noktasında birçok problemi meydana getirecektir. Bu anlama problemi de mezhep taasubluğu, fikri ayrılıklar ve cedelleşme gibi sorunları ortaya çıkaracaktır.[353] Mütercimin yapmış olduğu böyle bir davranış aynı zamanda kendi görüşü doğrultusunda Kur'an'ı konuşturması demektir.

Dolayısıyla ezdâd türü kelimelerin anlamlarından birisini tercih ederken imkân varsa o metin sahibine bu kelimeden kastının ne olduğu sorulabilir. Eğer imkân yoksa o kelimenin doğru manasını tespit etmek için anlamı kelimenin bağlamı içinde aramakla mümkün olacaktır.[354] Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin anlamının doğru tayin edilebilmesi için bazı kriterler ortaya konulmuştur. Bu ilkeleri dikkatlice incelemek gerekmektedir.

4.2. Kur'an'da Ezdâdın Anlamının Tespiti ve Belirlenmesi

Ezdâd gibi çokanlamlı kelimelerin anlamlarını doğru bir şekilde tespit etmek ve ayetin maksadını anlamaya çalışmak için ilk olarak dilin özelliklerini ve kelimenin geçtiği cümle içindeki bağlamını dikkate almak gerekir. Ancak bunların yanında müfessirler tarafından Kur'an ayetlerinin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi

[352] Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Mealler,* s. 432.
[353] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 101.
[354] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 102.

için harici bazı kriterler ortaya konulmuş ve bu kriterler göz önüne alınarak ayetin manası doğru bir şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır.[355] Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin anlamının tayininde de geçerli olan bu kriterleri incelemeye çalışalım.

4.2.1. Kur'an'ın Kur'an İle Açıklanması

İbn Teymiye (ö. 728/1328) Kur'an'ın Kur'an'la tefsir edilmesini en güzel tefsir metodu olarak nitelemiştir. Daha sonra konuya şöyle açıklık getirmiştir; "Çünkü Kur'an'da bir yerde mücmel olarak geçen lafız başka bir yerde açıklanmıştır. Bir yerde muhtasar olarak geçen lafız başka bir yerde detaylandırılmıştır."[356]

Hz. Aişe **وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ** *"Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker (çıplak bir şekilde) bize geldiniz."*[357] ayetini okuyunca "Eyvah o gün kadınlar ve erkekler her biri bir araya gelecekler ve birbirlerinin edep yerine bakacaklar" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) **لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَاْنٌ يُغْنِيهِ** *"İşte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır."*[358] ayetini okuyup *"hiçbir erkeğin kadına veya hiçbir kadının da erkeğe bakabilecek bir durumu olmayacaktır. Çünkü herkesin meşgul olacağı bir derdi olacaktır"* diyerek tefsir etmiştir.[359] Burada görmekteyiz ki Rasûlullah (s.a.v.)'in bizzat kendisi Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etmiştir.

4.2.2. Kur'an'ın Sünnet İle Açıklanması

İbn Teymiye Kur'an'ın tefsiri Kur'an'da bulunmazsa o zaman dinin ikinci kaynağı sünnete başvurmak gerektiğini çünkü sünnetin Kur'an'ı açıklayıp, şerh ettiğini bildirmektedir. Daha sonra da İmam Şafiî'nin "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in verdiği hükümlerin tamamı Kur'an'dan anladığından ibarettir." sözünü aktarmıştır.

---

[355] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 102.
[356] Takiyyuddin ibn Teymiyye, *Mukaddime fi Usuli't-Tefsir,* Thk; Adnan Zarzur, b.y.y. Dimeşk, 1972, s. 93.
[357] Enam 6/94.
[358] Abese 80/37.
[359] Taberi, *Cami'u'l-Beyan,* C. IX, s. 415.

Ardından dinde sünnetin Kur'an'dan sonra kaynak olduğuna dair şu ayetleri delil olarak getirmiştir;[360]

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللهُ وَلَا تَكُن لِّلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا

"(Ey Muhammed!) Biz sana Kitab'ı (Kur'an'ı) hak olarak indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana öğrettikleri ile hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma"[361]

وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

"(O peygamberleri) apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'an'ı indirdik." [362]

وَمَّا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

"Sana kitabı, ancak ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklaman için ve iman eden bir topluma doğru yolu gösterici ve rahmet olarak indirdik."[363]

Ayetlerde de görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in görevi sadece Kur'an'ı insanlara tebliğ etmek değildir. Aynı zamanda onu açıklayıp insanlara nasıl hayata tatbik edileceğini de öğretmiştir. Bu sebeple Hz. Muhammed (s.a.v.) sünnetin kaynaklık değeri ile ilgili şöyle buyurmuştur;

أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ القُرْآنَ ومِثْلَهُ مَعَهُ

"Bana Kur'an indirildi. Onunla birlikte misli de verildi."

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) Müsned'inde *" **مِثْلَهُ** ifadesi ile kastedilen kavli, fiili ve takriri sünneti de içine alacak şekilde sünnetin tamamıdır"* demiştir.[364]

İbn Teymiye ise **مِثْلَهُ** ifadesini sünnet olarak açıkladıktan sonra; "Sünnet Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Kur'an'ın indiği gibi (vahiyle) gelmiştir. Ancak Kur'an'ın

---

[360] İbn Teymiyye, *a.g.e.* s. 93.
[361] Nisa 4/105.
[362] Nahl 16/44
[363] Nahl 16/64
[364] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* Thk: Şuayb Arnavut v.d. Müessesetü'r-risale, b.y.y. 2001, C. I, s. 12.

okunduğu gibi okunmaz.” demiştir.[365] İbni Teymiye bu sözüyle sünnetin “vahyi gayri metluv” olduğunu ifade etmiş olmaktadır.

Tüm bu açıklamaların ardından şunu anlamaktayız ki; sünnet Kur'an'ın kendisinden sonra ikinci tefsir kaynağıdır. Çünkü Kur'an'ı en iyi anlayan ve onu en iyi şekilde yorumlayan hiç şüphesiz ki Rasulullah (s.a.v.)’dir. Bundan dolayı onu en iyi şekilde tefsir ve beyan edecek olan da kendisidir.[366] Hz. Peygamberin Kur'an'ı tefsir etmesi birkaç farklı şekilde olmuştur;

Birincisi Kur'an'ın müşkilini yani anlaşılması zor lafızları beyan edip açıklamış ve böylece anlaşılmasındaki güçlüğü ortadan kaldırmıştır.[367] Örneğin;

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ *"Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun."*[368] ayetindeki orta namaz ifadesinin ikindi namazı olduğunu söyleyerek ayetteki kapalılığı gidermiştir.[369]

İkincisi ise; Kur'an'daki mücmel ayetleri tafsil etmesidir. Kur'an bazı ayetlerde meselenin detayına girmeden ayrıntı vermeden konuya kısaca temas edip geçmiştir. mücmel ayetleri Hz. Peygamber (s.a.v.) açıklamadığı sürece Allah'ın muradına uygun bir biçimde anlamak zordur. Hz. Peygamber (s.a.v.) sözleri ile bu ayetlerde yer alan konuları açıklamış ve nasıl uygulanacağını da fiilleri ile göstermiştir. Örneğin namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetler Kur'an'da emredildiği halde detaylarını ve nasıl uygulanacağını Hz. Peygamber (s.a.v.)’in uygulamalarından öğreniyoruz.[370] Hz. Peygamber (s.a.v.)’de *“Ben nasıl namaz kılıyorsam öyle namaz kılın”* demiştir.[371]

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bir diğer tefsir şekli de umumilik ifade eden ayetleri tahsis etmek olmuştur. Örneğin; **اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوٓا اِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ** *"İman edip de imanlarına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya;*

---

[365] İbn Teymiyye, *a.g.e.* s. 94.
[366] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 102.
[367] Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi ve Usulü*, İFAV, İstanbul, 2010, s.26; Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 106.
[368] Bakara 2/238
[369] Tirmizî, Tefsir, 3”.
[370] Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi ve Usulü,* s. 25.
[371] Buhari, “Ezan”, 18.

işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır."[372] ayetinde geçen "zulüm" kelimesi her türlü haksızlığı içeren dolayısıyla umumilik ifade eden bir lafızdır. Bu sebeple söz konusu ayet indiğinde sahabe endişeye kapılmış ve "hangimiz nefsine zulmetmez ki?" diyerek endişelerini dile getirmişlerdir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) de Hz. Lokman (as)'ın oğluna nasihatinde geçen **وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ وَهُوَ يَعِظُهٗ يٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ ۗاِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ** *"Hani Lokmân oğluna öğüt vererek şöyle demişti: "Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür."* [373] ayetinde geçen "zulüm" kelimesi ile ayeti açıklamıştır. Yani ilk ayette geçen "zulüm" kelimesinin "şirk" anlamında olduğunu bu şekilde açıklamıştır.[374]

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Kur'an'ı tefsir etme şekillerinden bir diğeri de mutlak olan lafızları takyid etmedir. Kur'an'da bazı ifadeler külli kaide bağlamında mutlak gelmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'de bu mutlak yani sınırlandırılmamış ifadeleri takyid etmiş yani sınırlandırmıştır. Örneğin Kur'an'da hırsıza çaldığının miktar ve keyfiyetine bakılmaksızın elinin kesilmesi ceza olarak verilmiştir.[375] Ancak Rasûlullah (s.a.v.) *"Hırsızın eli ancak çeyrek dinar ve daha fazlasında kesilir"* [376] sözüyle ayetteki mutlak ifadeyi çeyrek dinar olarak sınırlamıştır.[377]

Aynı şekilde sünnet Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin anlamını tespit etmek için de bizlere yol göstermektedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bizzat kendisi ezdâd kabul edilen bazı kelimeleri tefsir etmiştir. Örneğin;

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ

"Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."[378] ayetinde geçen " kur' " kelimesi ezdâd olarak kabul

---

[372] En'âm 6/82
[373] Lokmân 31/13
[374] Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi ve Usulü,* s. 26.
[375] Maide 5/38.
[376] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *Sahihi Müslim*, Thk: Raid b. Sabri, Dâru'l-hadara, Riyad, 2015, "Hudud, 1.
[377] Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi ve Usulü,* s. 28.
[378] Bakara, 2/228.

edilen bir kelimedir.[379] Rasûlullah (s.a.v.) bu kelimeyi "hayız" olarak şöyle açıklamıştır;

Sabit b. Kays'ın karısı ondan hul' ile (bir bedel karşılığında) boşanmıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona bir hayız müddeti iddet beklemesini emretmiştir.[380]

Hz. Aişe de Berire isminde azatlı bir cariyenin kocasından boşanması sebebiyle "üç hayız müddetince iddet beklemekle emrolunduğunu" söylemiştir.[381]

Yani Rasûlullah (s.a.v.) boşanmış kadınların üç temizlik dönemi değil de üç hayız dönemi beklemelerini emretmiştir. Dolayısıyla kur' kelimesi sünnetin delaleti ile hayız manasına geldiğini anlamış oluyoruz.

4.2.3. Kur'an'ın Sahabe Sözüyle Açıklanması

Kur'an'ın tefsiri konusunda otorite olan bir diğer kaynak ise; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eğitiminden geçen, Kur'an'ın nüzul ortamına şahitlik eden, hem cahiliye dönemine hem de İslam dönemini gören ve Arap dilinin özelliklerine vakıf olan sahabenin Kur'an tefsirine dair söylediği sözlerdir. Ashabın Kur'an'ı tefsir etme konusunda üçüncü kaynak olarak kabul edilmelerinin birkaç farklı sebebi vardır.

İlk olarak; sahabenin Kur'an'ın indiği ortama şahitlik etmeleri, cahiliye kültürüne ve cahiliye şiirlerine aşina olmaları ayetleri daha doğru ve kolay bir şekilde anlamalarını sağlamıştır.

İkinci olarak; sahabenin Hz. Peygamber (s.a.v.) ile yaşamaları, Kur'an hakkında bilmediklerini ona sormaları, Kur'an'ın nüzul sebebini bilmeleri, ayetlerin bağlamına, illet ve hikmetine vakıf olmaları Kur'an'ı anlama ve yorumlamada onları önemli bir kaynak haline getirmiştir.[382]

Ayrıca sahabiler sarsılmaz bir iman ve üstün bir idrak gücüne sahiptiler. Önceki medeniyetlerin ve felsefi akımların tesirinden de uzaktaydılar. Bu sebeple zihinleri berrak ve dilleri de fasih idi. Kur'an'ı anlamadaki aşırı hassasiyetleri ve

---

[379] Kutrub, *el-Ezdâd*, s. 108.
[380] Tirmizi, "Talak", 10.
[381] Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce, *Süneni ibn-i Mace,* Thk: Şuayb Arnavut v.d. Daru'r-risalete'l-alemiyye, b.y.y. 2009, "Talak, 29".
[382] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 108 - 109; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü,* s. 327.

iştiyakları, öğrendiklerini pratikte uygulama istekleri de onların büyük bir kısmını Kur'an'ı anlama ve yorumlama konusunda yetkili bir otorite haline getirmiştir.

Onların Kur'an'ı tefsir etme yöntemleri şöyle idi; onlar herhangi bir ayeti tefsir ederken önce Kur'an'a, sonra da Rasûlullah (s.a.v.)'in sünnetine bakıyorlardı. Aradıklarını bu iki kaynakta bulamadıkları zaman kendi görüşlerini ortaya koyuyorlardı. Kendi görüşlerini ortaya koyarken de genel olarak inanç konusuna ve dil kurallarına dayanıyorlardı. Bu sebeplerle İslam âlimleri tarafından Kur'an'ı tefsir etme konusunda sahabenin sözleri veya görüşleri Kur'an ve sünnetten sonra üçüncü bir kaynak olarak kabul edilmiştir.[383]

Sahabelerin görüşlerine Kur'an'ı tefsir etme hususunda başvurulduğu gibi ezdâd kelimelerin manalarını tespit ederken de müracaat edilmesi gereklidir. Nitekim sahabenin Kur'an'ın lafızları hakkında yaptıkları açıklamalar ezdâd kelimelerin anlamlarının tespitine de katkı sağlamıştır. Örneğin; **عَسْعَسْ** kelimesi *"gelmek ve çekip gitmek"* manalarına gelmektedir. Bunun yanında Rağıb el-İsfehânî'de kelimenin "gelmek ve çekip gitmek" manalarına geldiğini ve bunun gecenin başında yani karanlığın çöktüğü zamanda ve gecenin sonunda yani aydınlandığı zamanda olduğunu söylemiştir.[384]

Kur'an'da **وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسَۙ** *"Kararmaya yüz tuttuğunda geceye andolsun"* [385] ayeti ile ilgili olarak Hz. Ali (r.a.)'den şöyle bir rivayet ifade edilmiştir; Bir gün tan yeri ağarırken şehrin dışına çıkar, bu ayeti okur ve şöyle der; "Vitir vaktini soran kişi nerede? İşte vitir vakti bu vakittir."[386]

Hz. Ali'nin şehrin dışına çıktığı vakti dikkate aldığımız zaman **عَسْعَسْ** kelimesine *"gecenin sonu"* yani *"aydınlığın başladığı zaman"* manasını verdiğini görmekteyiz. Bu örnek de bizlere ezdâd kelimelerin anlamının tespitinde sahabenin sözünden yararlanmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

---

[383] Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü,* s. 328.
[384]Rağıb el-İsfehani, *Müfredat,* "**عسعس**" md. s. 566.
[385]Tekvîr 81/17.
[386] Taberi, *Cami'u'l-Beyan,* C. XXIV, s. 160.

4.2.4. Kur'an'ın Bağlamının Dikkate Alarak Açıklanması

Bağlam bir diğer ifadeyle siyak-sibak ilişkisi kısaca *"Bir kelimenin veya bir cümlenin öncesindeki veya sonrasındaki kelime ve cümlelerle olan irtibatı"* demektir. Siyak sibak ilişkisi kelimelerin kelimelerle cümlelerin cümlelerle konuların konularla ve paragrafların paragraflarla arasındaki münasebeti ortaya koyar.[387] Çünkü bir metni anlamak için o metni oluşturan kelimelerin manalarını bilmek yeterli değildir. Bununla birlikte o metnin içerisinde bulunduğu ortamı yani bağlamı da dikkate almak metnin anlaşılması açısından çok önemlidir. Zira bağlam yani siyak sibak dilin ve metnin vücut bulduğu zemindir.[388]

Bağlam konusu Kur'an-ı Kerim için düşünüldüğü zaman daha çok bir ayetin bulunduğu yerdeki diğer ayet veya ayetlerle olan ilişkisini konu edinir. Çünkü her ayet bulunduğu yerdeki kendinden önceki ve sonraki diğer ayetlerle mana yönünden bir ilişki içerisindedir. Ayetler arasındaki bu siyak-sibak ilişkisi ayetlerin tertibinin tevkifi olması ile alakalıdır. Ayetler arasındaki bu bağlam ilişkisi göz ardı edilerek her bir ayeti kendi başına ele almak yani bağlamından koparark incelemek hem Kur'an'ın maksadını ve anlamını tespit etme konusunda bizleri hataya sevkeder hem de bir ayet hakkında bir yerde yapılan yorumun başka bir yerde yapılan yorumla çelişmesine yol açabilir.[389] Ayrıca Kuran ayetlerinin bağlamından koparılarak kendi başlarına bırakılması birçok kişinin o ayetleri kendi şahsi görüşlerine dayanak yapmasına sebep olacaktır Bu da Kur'an konusunda ve din konusunda ihtilafları artıracaktır.[390] Bu sebeple Kuran'ı sağlıklı bir şekilde anlamak için onun dili ile birlikte bağlamını da dikkate almanız gerekmektedir. Bu sayede Kur'an'ın anlaşılması noktasında lafızların ötesine geçip maksada ulaşabiliriz.

Bizim konumuz olan ezdâd konusunda ise bağlam konusunu daha çok dikkate almak gerekmektedir. Çünkü her ne kadar ezdâd kelime cümle dışında tek başınayken her iki anlamı da bünyesinde barındırabiliyorsa da cümle içinde iki zıt manayı aynı anda taşıması mümkün değildir. Bu sebeple kelimenin cümle içinde

[387] Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü,* s. 274
[388] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 112.
[389] Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü,* s. 275.
[390] Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü,* s. 276.

hangi manayı taşıdığını anlamak için o kelimenin cümle içindeki bağlamına başvurmak gerekmektedir.[391]

İbnü'l-Enbârî (ö. 328/939) ezdâd kelimeler hakkında yazdığı kitabın başında ezdâd kelimelerin manasının tespitinde dikkat edilmesi gereken hususlardan birisinin de bağlam olduğunu şöyle ifade etmiştir; *"Arapça'da sözler birbirini tamamlar. Başı sonu ile bağlantılıdır. Böylelikle yapılan konuşma tam bir şekilde ve kelimelerin tamamı anlaşılır. Bu da bir kelimenin iki zıt manaya gelmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Çünkü ezdâd kelimenin öncesi ve sonrası bu iki zıt manadan birisine delalet eder. Bu da konuşma anında ezdâd kelime ile tek bir mananın kastedilmesi demektir."* [392]

الظن/Zann kelimesi hem "yakin" hem de "şüphe" manasına gelen ezdâd türü bir kelimedir. Kur'an'da birçok ayette geçmektedir. Ancak **اَلَّذِيْنَ يَظُنُّوْنَ اَنَّهُمْ مُلٰقُوْا رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ** *"Onlar, Rablerine kavuşacaklarını ve gerçekten ona döneceklerini çok iyi bilirler."* [393] ayetinde bu kelimenin yakin manasına geldiğini önceki ayetteki bağlamdan anlamaktayız. Çünkü önceki ayette **وَاِنَّهَا لَكَبِيْرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخٰشِعِيْنَۙ** *"...Şüphesiz namaz, Allah'a derinden saygı duyanlardan başkasına ağır gelir."* [394] diyerek Allah Teâlâ'ya derin saygı duyanlardan bahsedilmektedir. Dolayısıyla Allah Teâla'ya derin saygı duyanlar aynı zamanda ona kavuşacağına yakinen iman edenlerdir. Ayetin bağlamından bunu anlamaktayız. Diğer türlü ayetteki **الظن**/zann kelimesine şüphe etmek manası verdiğimiz takdirde Allah Teâlâ'ya kavuşmaktan şüphe duyanların övüldüğü manası çıkar ki bu durum Kur'an için çelişki demektir.

Görüldüğü üzere bağlamın yani siyak-sibak ilişkisinin genel olarak Kur'an'ın mana ve maksadını tespit etmek için özelde de ezdâd kelimelerin anlamını tespit etmede büyük rol oynayan bir yöntem olduğunu görmekteyiz.

---

[391] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 112.
[392] İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 2
[393] Bakara 2/46.
[394] Bakara 2/45.

4.2.5. Kur'an'ın Karineler Vasıtasıyla Açıklanması

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız bağlam veya siyak-sibak, "müphem olan ve anlaşılamayan bir şeyi anlamaya, çözümlemeye yardımcı olan ipucu, maksada işaret eden alamet" manasına gelen karine[395] konusu içinde de değerlendirilebilir. Şöyle ki temel amacı iletişimi sağlamak olan dilin tek öğesi sözcükler değildir. Aynı zamanda sözcüklerin dizilimi de bu açıdan önemlidir. Çünkü dilbilgisel göstergeler de denilen bu sözcüklerin dizilimi dilbilgisi kurallarına uygun olması gerekir. Hiçbir dilsel gösterge tek başına bir kıymet taşımaz. Cümlede diğer sözcüklerle kurduğu bağ sebebiyle bir değer ve anlam kazanır. Genel olarak dil çalışmalarının temel amacı; sözcüklerin cümle içindeki görevi, konumu, diğer sözcüklerle arasındaki bağın şekli ve nasıl bir anlatım tarzı sergilediği olmuştur. Bütün bunlar arasındaki bağlantıyı belirleyen dil ve örftür. Bu durumda sesten sarfa, sonra nahve, lügate ve delalete şeklinde bir yol takip edilmesi gerekir. Bir cümlenin ifade etmek istediği anlama delaleti ya bağlamla ya da dil içi ve dil dışı karinelerle tespit etmeye çalışılır. Bu karineler bize bir metnin ne anlama geldiğini göstermenin yanında, niçin ve nasıl o anlama geldiğini de gösterir.[396]

Kur'an'da karinelerin delaletiyle anlamların tespit edilmesi konusunda birçok örnek vardır. Örneğin Hz. Yusuf (as)'ın gömleğinin arkadan yırtılmış olması onun masum olduğuna delalet eden bir karinedir.[397] Bir diğer örnek ise şöyledir;

وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا۟

" Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır."[398] ayetinde her türlü alışverişin değil de bir kısım alışverişin helal olduğu ifade edilmiştir. Çünkü ayetin ikinci kısmı olan ribanın haram kılınması birinci kısmı olan alış verişin helal olması kısmını tahsis etmiştir. Bu karine ile ayetten bunu anlamaktayız.[399] Bu durum aynı zamanda cümlenin bağlamından da anlaşılan bir konudur.

Kur'an'ın mana ve maksadının tespitinde karinelerin ne kadar önemli bir rol oynadığını örneklerimizden de anlamış olmaktayız. Bu bağlamda bizim konumuz

[395] Davut Yaylalı, "Karine", *DİA,* İstanbul, 2001, C. XXIV, s. 492.
[396] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 117.
[397] Yusuf 12/25-28.
[398] Bakara 2/275
[399] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 118.

olan Kur'an'daki ezdâd kelimelerin anlamlarının tespitinde de karinelerden faydalanmanın önemi daha çok ön plana çıkmaktadır.

Örnek verecek olursak; Kur'an'da **إِذْ** edatı hem gelecek zaman zarfı olarak[400] hem de geçmiş zaman anlamında[401] kullanılmıştır. Bu da edatın ezdâd türü bir kelime olduğunu göstermektedir. Kur'an'da, **وَاِذْ قَالَ اللهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَاُمِّيَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللهِ** *"Allah: "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilah edinin dedin?"*[402] ayetinde Allah'ın bu sözü Hz. İsa'ya ne zaman söylediği noktasında alimler arasında bir ihtilafa sebep olmuştur. Bir kısmı bu sözün Hz. İsa'ya **إِذْ** edatının geçmiş zaman anlamından dolayı göğe yükseltilirken söylendiğini ifade ederken[403] bir kısmı da bu ifadenin kıyamet günü söyleneceğini çünkü **إِذْ** edatının gelecek zaman anlamı da taşıdığını ifade etmişlerdir.[404] Ancak bu ayetin birkaç ayet sonrasında gelen ayette ise şöyle buyrulmuştur;

قَالَ اللهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَداً

"Allah şöyle diyecek: "Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür." Onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetler vardır…"[405]

Katade'nin de söylediği gibi bu ayette geçen karine bizlere bu sözün kıyamet günü gerçekleşeceğini dolayısıyla buradaki **إِذْ** edatının gelecek zaman anlamında kullanıldığını göstermektedir.[406]

Karinelerin ezdâd kelimelerin anlamının tespitinde ne kadar önemli olduğunu görmüş olduk. Dolayısıyla karineler bu konuda bizlere önemli bir yol açmaktadır. Ezdâd kelimelerin manalarının tespitinde de lafzi olsun durum olsun karinelerden faydalanmak gerekir.

---

[400] Sebe, 34/51.
[401] Tevbe, 9/40.
[402] Mâide 5/116.
[403] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, C. IX, s. 133.
[404] Maverdi, *en-Nüket ve'l-uyun*, C. II, s. 87.
[405] Maide 5/119.
[406] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, C. IX, s. 134.

4.3. Kur’an Meallerinde Ezdâd Kelimelerin Tercümesi

Ele alacağımız başlık altında tezimizin ana konusu olan Kur'an meallerinde ezdâd kelimelerin nasıl tercüme edildiği ve tercüme edilirken öne çıkan hataları kendi belirlediğimiz beş meal üzerinden incelemeye çalışacağız. Bu mealler şunlardır;

1. Osmanlının son dönemi ile Cumhuriyetin ilk döneminin âlimi olan Hasan Basri Çantay (1887-1964) ’ın *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm’i*

2. Osmanlının son dönemi ile Cumhuriyetin ilk döneminin Fıkıh ve Hadis âlimi Ahmet Davutoğlu (1912-1983)’nun *Kur’an’ı Kerim ve izahlı meali*

3. Son dönem ilahiyatçılarından ve yazarlarından olan Süleyman Ateş’in *Kur’an’ı Kerim ve yüce meali*

4. Günümüzde Abdülkadir Şener, Cemal Sofuoğlu ve Mustafa Yıldırım tarafından yazılan *Yüce Kur’an ve açıklamalı-yorumlu meali*

5. Türkiye Diyanet Vakfının Komisyon tarafından hazırlanan *Kur'an'ı Kerim Açıklamalı Meali* olmak üzere beş mealdir.

Saymış olduğumuz meallerin ilk ikisinin Cumhuriyet’in ilk döneminde yazılmış olması, sonraki iki mealin ise günümüzde yazılmış olması ve en son mealin ise dini bakımdan kurumsal bir yer olan ve Türkiye’de yazılan mealleri inceleyip kullanım onayı veren Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yazılmış olmasından dolayı tercih ettik. Mealleri bu şekilde seçmekteki amacımız ise; bilindiği üzere Cumhuriyet döneminde Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesi gayesi ile birçok meal yazılmış ve bu meal yazma faaliyeti günümüze kadar artarak devam etmiştir. Bu süreç içerisinde Türkçe dil üslubu ve anlatım tarzı değişiklik göstermiştir. Meallerde ortaya çıkan anlatım tarzındaki değişikleri görmek için cumhuriyetin başı, ortası ve sonuna ışık tutan mealleri seçtik.

Abdulmuttalip Arpa, “*Kur’an İfadelerinde Zıt Anlamlılık; Ezdâd”* isimli kitabında Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin mükerrerler hariç seksen küsür civarında olduğunu söylemiştir.[407] Bu kadar kelimenin her birini meallerde incelemek çalışmamızın kapsamını aşacaktır. Bizler de tezimizin ikinci bölümünde

[407] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 127.

Kur'an'da ezdâd kelimelere örnek olarak verdiğimiz ve ayrıntılı olarak açıklamasını yaptığımız **اَلْقُرْءُ**/Kur', **اَلرَّجَاء**/Reca, **أسر**/Eserra, **شرى**/Şera, **الظن**/Zann, **عسعس**/A'sa's kelimelerinin tercüme edilmesini belirlediğimiz meallerde inceleyeceğiz. Bu şekilde hem çalışmamızın amacına ulaşmış olacağız hem de çalışmamızın kapsamını aşmamış olacağız. Bu kelimeleri seçmekteki bir diğer maksadımız da tezimizde kelimeler hakkında ayrıntılı bilgiler vermemizdir. Bu bilgiler ışığında söz konusu meallerde ezdâd kelimelerin incelemesini yapmak hem kolaylık açısından hem anlaşılır olması açısından daha iyi olacaktır. Şimdi bu kelimelerin meallerdeki tercümelerini başlıklar halinde inceleyelim.

4.3.1. القرء/Kur'

Bu kelime kadının hem "hayız dönemi" hem de "temizlik dönemi" manasına gelmektedir.[408] Her iki zıt manayı tek bir kelime ifade ettiği için bu kelime hem dil âlimleri tarafından hem de müfessirler tarafından ezdâd olarak kabul edilmiştir.[409]

Bu kelime çoğul olarak Kur'an'da Bakara suresi 228. ayette şöyle geçmektedir;

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوءٍ

"**اَلْقُرْءُ**/Kur' kelimesinin manasının Kur'an tercümelerine nasıl yansıtıldığını belirlediğimiz meallerde sırasıyla inceleyelim;

Hasan Basri Çantay'ın mealinde bu ayet şöyle tercüme edilmiştir;

"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler (beklesinler)."[410]

Ahmet Davutoğlu'nun mealinde ise şöyle tercüme edilmiştir;

"Boşanan kadınlar, bizzat kendileri üç hayız müddeti beklerler"[411]

Süleyman Ateş'ine mealinde ise tercüme şöyledir;

"Boşanmış kadınlar, üç kur'(üç âdet veya üç temizlik süresi bekleyip) kendilerini gözetlerler (hâmile olup olmadıklarına bakarlar)."[412]

---

[408] Kutrub, *el-Ezdâd*, s. 108.
[409] Taberi, *a.g.e.* C. IV, s. 87; El-Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 5.
[410] Hasan Basri Çantay**,** *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm,* Nşr; M. A. Yekta Saraç, Risale, İstanbul, 2005, C. I, s. 88.
[411] Ahmed Davudoğlu, *Kur'an'ı Kerim ve İzahlı Meali,* Çile yay. İstanbul, 1988, s. 37.

Abdülkadir Şener ve diğerlerinin yazmış oldukları mealde ise şöyle tercüme edilmiştir;

"Boşanmış kadınlar üç ay hali/üç temizlik süresi iddet beklesinler." Ayrıca dipnot vererek "**اَلْقُرْءُ**/Kur' kelimesinin hem hayız dönemine hem de temizlik dönemine delalet ettiğini" söylemişlerdir. [413]

Diyanet Vakıf mealinde ise ayetin tercümesi şöyle verilmiştir;

"Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."[414]

Görüldüğü üzere bazı meallerde kelimenin tek bir anlamı verilirken çoğunluğunda ise kelimenin her iki anlamı da tercümeye yansıtılmıştır. İhtiyatlı davranmak açından kelimenin her iki manasının "veya" bağlacı ile tercümeye yansıtılması daha uygun görünmektedir. Çünkü bu ezdâd türü kelimenin manasını tercümeye yansıtırken "hayız ve temizlik" şeklinde verilirse bu takdirde kelimenin iki zıt manaya da aynı anda geldiği düşünülebilir. Bu da kelime ile ilgili olarak anlam karmaşasına yol açacaktır. Çünkü dilde aslolan bir kelimenin tek bir manaya gelmesidir. O yüzden tercümeyi "hayız veya temizlik" şeklinde yapmak okuyucunun zihninde kelimenin bu iki manadan birisine geldiği düşüncesini daha net uyandıracaktır.

Bu anlamlardan birisini tercih edip sadece o anlamı tercümeye aktarmak istendiği takdirde o manayı önceki başlıkta saymış olduğumuz sebeplerden hangisine göre tercih ettiğinin açıklamasını da dipnot olarak göstermek ezdâd kelimenin tercümesini daha anlaşılır hale getirecektir. Örneğin; İbnü'l-Enbârî, "**اَلْقُرْءُ**/kur' kelimesinin hayız manasında olduğunun delili olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in **دعِي الصَّلَاة أَيَّام أَقْرَائِك** *"Hayızlı günlerinde namazı terk et"* hadisinin[415] olduğunu belirtmiştir.[416] Bu da **اَلْقُرْءُ**/kur' kelimesinin sünnetin delaleti ile hayız manasına geldiğini gösterir.

---

[412] Ateş, Süleyman *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar neşr, İstanbul, b.t.y. s. 35.
[413] Abdülkadir Şener v.d. *Yüce Kur'an ve açıklamalı-yorumlu meali,* TDV yay. İzmir, 2014, s. 35
[414] Hayrettin Karaman v.d, *Kur'an'ı Kerim Açıklamalı Meali,* TDV yay, Ankara, 2018, s. 35.
[415] Ebû Dâvûd, Taharet, 105.
[416]İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 31.

Bütün bunlara ek olarak, ezdâd kelimelerin her iki manaya da aynı anda gelme ihtimalinin bulunduğu yerde kelimenin türü ve manası ile ilgili dipnot ile kısa bir açıklama yapmak kelimenin manasının anlaşılması açısından daha güzel olacaktır.

4.3.2. الرجاء/Reca

Bu kelime "ümit etmek yani beklemek" ve "korkmak" manalarına gelmektedir. Bazı dilciler tarafından ezdâd kelime olarak kabul edilmiştir.[417] Bu kelime Kur'an'da pek çok ayette geçmektedir.[418] Ancak biz bu başlık altında çalışmamızın kapsamı aşmaması için meallerden sadece iki ayetin tahlilini yapacağız. Bu ayetlerden bir tanesi Nuh suresi 13. ayettir;

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَاراً

Bu ayeti Hasan Basri Çantay şöyle tercüme etmiştir;

"Ne oluyor size ki Allah'ın, sizi bir vakar (ve şeref sahibi yapmasını) emel edinmezsiniz?"[419]

Ahmet Davutoğlu'nun mealinde;

"Size ne oluyor ki, Allah için bir vakar ummazsınız?"[420]

Süleyman Ateş'in mealinde;

"Size ne oluyor ki, Allah için saygı ummuyorsunuz?"[421]

Abdülkadir Şener ve diğerlerinin yazmış oldukları Yüce Kur'an isimli mealde;

"Size ne oluyor ki, (bunca nimetler lütfeden) Allah'ın büyüklüğünü hiç takdir etmiyorsunuz?"[422]

Diyanet Vakıf mealinde;

"Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?"[423] şeklinde tercüme etmişlerdir.

---

[417] Asmai, *a.g.e.* s. 23;İbn Sikkit, *a.g.e*. s. 179; Ebu Hâtim, *a.g,e.* s. 80;İbnu'l-Enbari, *a.g.e*. s. 16.
[418] Müneccid, *et-Tezad,* s. 138.
[419] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. III, s. 251.
[420] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 572.
[421] Ateş, Süleyman *a.g.e*. s. 570.
[422] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 570.
[423] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 570.

Bu ayette "reca" kelimesi daha çok "ummak yani ümit etmek" şeklinde çevrilmiştir. Son iki mealde "takdir etmek ve yakıştırmak" şeklindeki çeviri de genel itibari ile "ümit etmek" şeklindeki çevirinin altında değerlendirilebilir. Dolayısıyla meallerin genelinde ayette geçen "reca" kelimesinin "ümit etmek" şeklinde çevrildiğini görmekteyiz. Ancak Hasan Basri Çantay mealinde dipnot göstererek bu ayetin *"Nasıl oluyor da Allah'ın azametinden korkmuyorsunuz?"* şeklinde de tercüme edildiğini söylemiştir.[424] Bu da aynı ayette "reca" kelimesinin her iki zıt manaya geldiğini göstermektedir. Bunun yanında ezdâd konusunda eser yazan birçok dil âlimi ve birçok müfessir de bu ayette geçen "reca" kelimesinin "korkmak" manasında olduğunu ifade etmiştir.[425] Bu sebeple "reca" kelimesi gibi her iki zıt manayı barındıran bir kelime bir ayette geçtiğinde tercümeyi yaparken her iki zıt manayı da tercümeye yansıtmak okuyucunun anlaması açısından daha iyi olacaktır. Hasan Basri Çantay'ın yaptığı gibi asli tercümede en çok öne çıkan anlam verilir. Dipnot ile de diğer zıt olan anlam verilebilir. Böylelikle kelimenin hem ezdâd özelliğine temasta bulunulmuş olur hem de okuyucuya daha geniş bir anlam çerçevesi sunulmuş olur.

"Reca" kelimesinin geçtiği bir diğer ayet Kehf suresi 110. ayettir;

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً

Ayetin bu kısmı Hasan Basri Çantay tarafından şöyle tercüme edilmiştir;

"...Artık kim Rabbine kavuşmayı ümîd (ve arzu) ediyorsa güzel bir amel işlesin..."[426]

Ahmet Davutoğlu ise;

"...Onun için her kim rabbine kavuşmayı arzu ederse, yararlı bir iş yapsın..." şeklinde tercüme etmiştir. [427]

Süleyman Ateş ise bu ayeti şöyle tercüme etmiştir;

"...Kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa iyi iş yapsın..."[428]

---

[424] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. III, s. 252.
[425] Asmai, *a.g.e.* s. 23; Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferra, *Meani'l-Kur'an*, Thk; Ahmet Yusuf en-Necati v.d, Daru'l-Mısrıyye, Mısır, b.t.y. C. III, s. 188; İbn Sikkit, *a.g.e.* s. 179; Kurtubi, a.g.e. C. XXI, s. 255.
[426] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. II, s. 121.
[427] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 305.

Yüce Kur'an isimli mealde ise;

"...Artık kim rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa, iyi ve yararlı işler yapsın..."[429]

Diyanet Vakıf mealinde;

"...Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın..." [430]

Meallerde görüldüğü üzere genel olarak kelimeye "ümit etmek" veya "arzu etmek" anlamı verilmiştir. Rağıp el-Isfehani "reca" kelimesini *"mutluluğun meydana gelmesini gerektiren bir zandır"* şeklinde tarif etmektedir.[431] Oysa bir mü'min Rabbine kavuşacağına şeksiz şüphesiz bir şekilde yakinen iman etmesi gerekir. Bu sebeple "ümit etmek" kelimesi burada tek başına ayetteki maksadı tam olarak yansıtmamaktadır. Kurtubi bu ayetin manasını şöyle vermiştir; *" Kim Rabbini görmeyi ve O'nun mükâfatını umarsa ve O'nun azabından korkarsa salih amel işlesin"* [432]

Kur'an'da başka bir ayette "reca" kelimesi şöyle geçmiştir;

أُوْلَٰٓئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ اِلٰى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُوراً

"Onların yalvardıkları bu varlıklar Rablerine -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar; O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır."[433]

Kurtubi'nin ayete verdiği mananın ne kadar isabetli olduğunu bu ayetten de anlamaktayız. Dolayısıyla harfi tercümeye bağlı kalmak da ayrı bir tercüme problemi olarak görülmektedir. Yukarıda örneklerini verdiğimiz meallerde genel olarak harfi tercümeye bağlı kalındığını görmekteyiz. Bu sebeple de ayette geçen "reca" kelimesinin manasının ve maksadının tam olarak yansıtılamadığını söyleyebiliriz.

---

[428] Ateş, Süleyman *a.g.e*. s. 303.
[429] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 303.
[430] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 303.
[431] Isfehani, *a.g.e.* s. 347.
[432] Kurtubi, *a.g.e.* C. XIII, s. 398.
[433] İsrâ 17/57.

4.3.3. أسر/Eserra

"Eserra" kelimesinin hem "gizlemek" hem de "açığa vurmak" manasında olan ezdâd bir kelime olduğunda ezdâd konusunda eser yazan birçok dilci hemfikirdir.[434]

Bu kelimenin Kur'an'da geçtiği ayetlerden bir tanesi Yunus suresi 54. Ayetidir;

...وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَۚ...

Hasan Basri Çantay mealinde ayetin bu kısmı şöyle tercüme edilmiştir;

"...Onlar azabı görünce pişmanlıklarını açıklarlar..." [435]

Ahmet Davutoğlu;

"...Azabı gördükleri vakit hepsi içten içe pişman olurlardı..." [436]

Süleyman Ateş ise;

"...Azabı gördükleri zaman, içlerinde pişmanlık duyarlar..." [437]

Abdülkadir Şener ve diğerleri ise;

"...Onlar cehennem azabını görünce, kendilerinde pişmanlıklarını ifade edecek gücü bile bulamazlar..." [438]

Diyanet vakıf mealinde bu ayet;

"...Ve azabı gördükleri zaman için için yanarlar..." [439]

Hasan Basri Çantay dışındaki diğer meal sahipleri bu kelimeyi "gizlemek" manasına gelen kelimelerle tercüme ettiklerini görmekteyiz. Hasan Basri Çantay'da dipnot göstererek bu kelimenin açığa vurmak manasına da geldiğini ifade etmiştir.

"Eserra" kelimesinin Kur'an'da geçtiği bir diğer ayet ise enbiya suresi 3. ayettir;

...وَأَسَرُّوا النَّجْوٰىۖ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا...

Ayetin bu kısmı Hasan Basri Çantay tarafından şöyle çevrilmiştir; *"...Zalimler gizli fısıltı ile (şöyle) konuştular..."* [440]

---

[434] Kutrub, *Ezdâd,* s. 89; Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 21; İbn Sikkit, *a.g.e*. s. 176; Ebu Hatim, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 114; İbnü'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 45.
[435] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. I, s. 404.
[436] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 216.
[437] Ateş, Süleyman *a.g.e*. s. 214.
[438] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 214.
[439] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 214.

Ahmet Davutoğlu tarafından; *"... O zulmedenler aralarında gizlice şöyle fısıldaştılar..."* [441]

Süleyman Ateş tarafından; *"...O zulmedenler, aralarında şu konuşmayı gizlediler..."* [442]

Abdülkadir Şener ve diğerleri tarafından; *"Şirkte direnen kimseler, "Bu da sizin gibi bir adam değil mi? Göz göre göre onun büyüsüne mi kapılıyorsunuz?" diye fısıldaşıyorlar."* [443]

Diyanet vakıf mealinde bu ayet; *"...O zalimler şöyle fısıldaştılar..."* [444]

"Eserra" kelimesi her ne kadar Arapçada "Açıklamak" anlamında kullanılıyorsa da örnek olarak verdiğimiz ayetlerden de anlaşılacağı üzere Kur'an'da genel olarak "gizlemek" manasına gelmektedir.[445] Eğer bir mütercim Kur'an'da bu kelimenin "açığa vurmak" anlamını tercih edecekse bunun sebebini veya delilini zikretmesi daha iyi olacaktır. [446]

4.3.4. شرى/Şera

Birçok dil âlimi bu kelimenin hem "satmak" hem de "satın almak" manalarına geldiğini ve ezdâd türünden bir kelime olduğunu belirtmişlerdir.[447] Bu kelime Kur'an'da birkaç yerde geçmektedir. Bu kelimenin geçtiği ayetlerden bir tanesi Yusuf suresi 20. ayettir;

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍۚ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ

Bu ayeti Hasan Basri Çantay şöyle tercüme etmiştir; *"Onu değersiz bir bahâya, bir kaç dirheme sattılar. Onlar bunun hakkında rağbetsizdiler."* [448]

Ahmet Davutoğlu ise şöyle tercüme etmiştir; *"Onu değersiz bir fiyatla, birkaç dirheme sattılar. Hakkında rağbetsiz görünüyorlardı."* [449]

---

[440] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. II, s. 157.
[441] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 323.
[442] Ateş, Süleyman *a.g.e.* s. 321.
[443] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 321.
[444] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 321.
[445] Bknz; Yusuf, 12/77; Taha, 20/7; Mülk, 67/13.
[446] Abdulmuttalip Arpa, *a.g.e.* s. 184.
[447] Kutrub, *Ezdâd,* s. 98; Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 59; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 72.
[448] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. I, s. 444.

Süleyman Ateş ise; *"Nihayet (Mısır'a varınca) onu düşük bir pahaya, birkaç paraya sattılar. Onlar, ona (Yusuf'a) karşı isteksiz idiler."* şeklinde tercüme etmiştir.[450]

Yüce Kur'an mealinin müellifleri ise*; "Onlar Yusuf'u birkaç dirheme sattılar. Zaten Yusuf konusunda ticari bir kar amaçları da yoktu."* şeklinde tercüme etmişlerdir.[451]

Diyanet vakıf mealinde ise; *"(Kafile Mısır'a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi."* şeklinde tercüme edilmiştir. [452]

Görüldüğü üzere bütün meallerde "şera" kelimesi satmak olarak çevrilmiştir. Ayetin bağlamına baktığımızda da bu kelimenin başka bir manada kullanılma ihtimali olmadığını anlamaktayız. Çünkü önceki ayette kafile Yusuf'u ticaret eşyası olarak saklamışlardı. Bir diğer konu ise; bu kelimenin anlamının "satın almak" olduğunu varsaysak bile bir kimse değer vermediği bir şeyi satın almaz aksine değer verdiği bir şeyi satın alır. Bu da çelişkiye sebep olur. Dolayısıyla kelimenin manasının "satmak" olduğunu anlamaktayız.

Bakara suresi 207. ayette ise "şera" kelimesi şöyle geçmiştir;

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ

Hasan Basri Çantay mealinde; *"İnsanlardan öyle kimse de vardır ki Allah'ın rızasını isteyerek nefsini satın alır…"* şeklinde tercüme edilmiştir.[453]

Ahmet Davutoğlu ise bu ayeti; *"İnsanlardan bazısı da Allah'ın rızasına ermek için kendini feda eder…"* şeklinde tercüme etmiştir.[454]

Süleyman Ateş mealinde; *"İnsanlardan öylesi var ki, kendisini Allah'ın rızasın(ı kazanmay)a satar…"* şeklinde tercüme edilmiştir.[455]

Yüce Kur'an mealinde ise; *"Fakat öyle kimseler de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için canını verir…"* şeklinde tercüme edilmiştir. [456]

---

[449] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 238.
[450] Ateş, Süleyman *a.g.e*. s. 236.
[451] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 236.
[452] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 236.
[453] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. I, s. 80.
[454] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 33.
[455] Ateş, Süleyman *a.g.e*. s. 31.

Diyanet vakıf mealinde; *"İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini feda eder…"* şeklinde tercüme edilmiştir.[457]

Meallerde "şera" kelimesi hem satmak hem satın almak hem de feda etmek manalarında tercüme edilmiştir. Yukarıda meallerin çoğunda bu ayetin sebebi nüzulü olarak şu olay anlatılmıştır; Suheyb er-Rumi Mekkeli müşrikler tarafından (hicret esnasında) yakalanmış ve işkence edilerek dininden döndürülmeye çalışılmıştır. Suheyb bunun üzerine Mekkelilere " Ben ihtiyar bir adamım. Malım da var. Sizden veya düşmanlarınızdan olmamın size bir zararı olmaz, ben bir söz söyledim ondan caymayı iyi görmem, malımı ve eşyamı size verir, dinimi sizden satın alırım" diye bir teklifte bulunur. Bu teklif Mekkelilerin hoşuna gider ve onu malı karşılığında serbest bırakırlar. Bu sebebi nüzule göre bu ayette geçen "şera" kelimesi esasında satın almak manasına gelmektedir. Çünkü bir insan bir şeyi satın alacağı zaman parasını verir ve karşılığında alacağı şeyi alır. Suheyb'in yaptığı da malını verip karşılığında dinini satın almak olmuştur. Ayete bu olaya göre tefsiri tercüme ile mana verdiğimizde mana şöyle olmalıdır; "*İnsanlardan öyle kimseler var ki Allah'ın rızasına ermek için nefsini satıp (karşılığında dinini satın alırlar.)"* Ayrıca müfessirlerin çoğunluğuna göre bu ayetteki "şera" kelimesi "satmak" manasına gelmektedir.[458] Kurtubi *"Burada nefsi satmaktan kastedilen onu Allah'ın emirleri uğruna harcamaktır."* demiştir.[459]

Yahut "şera" kelimesine feda etmek anlamı verilecekse bu takdirde mana şöyle olmalıdır; "*Allah'ın rızasına ermek için canını (ve bütün malını onun yolunda) feda eder*." Bu mana hem sebebi nüzule daha uygun olur hem de daha anlaşılır olur.

Bu ayette ezdâd kelimenin manasının tespitinde sahabenin rivayet ettiği olaydan faydalanıldığını görmekteyiz. Bu da ezdâd kelimenin manasını tespit ederken hem sebebi nüzulün hem de sahabe sözünün önemini ortaya koymaktadır.

Buraya kadar Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerden birkaç tanesinin belirlediğimiz birkaç mealde nasıl tercüme edildiğini aktarmaya çalıştık. Örnek

---

[456] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 31.
[457] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 31.
[458] Taberi, *Cami'u'l-Beyan,* C. III, s. 589;Celaleddin Mahalli ve Celaleddin Suyuti, *Tefsiru'l-Celaleyn,* Thk: Fahruddin Kabave, Mektebetü Lübnan, Lübnan, 2003, s. 32; Zeccac, *Meʿâni'l-Ḳurʾân,* C.I, s. 278.
[459] Kurtubi, *a.g.e.* C. III, s. 391.

olarak verdiğimiz ezdâd kelimelerin manalarının tespitinde mütercimlerimizin ya Kur'an'ın başka bir ayetinden ya siyak sibaktan ya sünnetten ya sebebi nüzulden ya da karineden faydalandıklarını görmüş olduk. Böylece ezdâd türü kelimelerin tercümesi esnasında yapılan en genel hata veya tercüme probleminin birkaç sebebe dayalı olduğunu söyleyebiliriz.

4.3.5. الظن/Zann

اَلظَّنُّ kelimesi "şüphe etme" ve "yakinen inanmak" manasına gelmektedir. Bu kelime de ezdâd kelimelerden kabul edilmiştir.[460] Kur'an'da pek çok ayette bu kelime geçmektedir. Ancak biz bu başlık altında bu kelimenin geçtiği birkaç ayetin tahlilini yapacağız. Bu ayetlerin ilki ise Casiye suresi 32. ayettir;

وَاِذَا قِيلَ اِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ اِنْ نَظُنُّ اِلَّا ظَناً وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ

Bu ayette geçen **اَلظَّنُّ** kelimesinin Kur'an meallerinde nasıl tercüme edildiğine sırasıyla bakalım;

Hasan Basri Çantay'ın mealinde;

"(Ey kâfirler, size:) "Şübhesiz Allahın va'di hakdır. O saat(in geleceğin) de asla şüphe yoktur" denildiği zaman siz "O saat de neymiş, bilmiyoruz. Tereddüdden başka bir zanda bulunmuyoruz. Biz (onun muhakkak geleceğine) kat'î inanç ve bilgi besleyenler değiliz" dediniz."[461]

Ahmet Davutoğlu'nun mealinde;

"Hem Allah'ın va'di haktır, kıyametin kopacağında şüphe yoktur." denildiği vakit "Biz kıyamet nedir bilmeyiz, (işimiz) ancak bir zandan ibaret. Kesin olarak inanmış değiliz!" dediniz."[462]

Süleyman Ateş'in mealinde;

---

[460]Kutrub, *Ezdâd,* s. 71; Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 34;Ebu Hâtim, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 76; Ebu't-Tayyib, *Kitabü'l-Ezdâd,* C. I, s. 466; İbnu'l-Enbari, *el-Ezdâd*, s. 14; Müneccid, *et-Tezad*, s. 167.
[461] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. III, s. 64.
[462] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 502.

"Allâh'ın va'di gerçektir, (Duruşma) sâ'at(inin geleceğin)de şüphe yoktur." dendiği zaman: "Sâ'at nedir, bilmiyoruz, sadece (öyle bir şey olduğunu) sanıyoruz biz ona inanmıyoruz" demiştiniz ha?!" [463]

Abdülkadir Şener ve diğerlerinin yazmış oldukları mealde;

"Size, "Allah'ın vaadi haktır ve kıyametin kopacak olmasında hiç şüphe yoktur." denildiği zaman siz "Kıyamet de neymiş? Biz öyle bir şey bilmiyoruz. Bu sadece bir ***evhamdan*** *ibarettir. Böyle bir şey olacağına kesinlikle inanmıyoruz." diyordunuz."*[464]

Diyanet Vakıf mealinde;

"Allah'ın vâ'di gerçektir, kıyamet gününde şüphe yoktur" dendiği zaman: "Kıyametin ne olduğunu bilmiyoruz onun bir tahminden ibaret olduğunu sanıyoruz; (onun hakkında) kesin bir bilgi elde etmiş değiliz" demiştiniz."[465] şeklinde tercüme edilmiştir.

Gördüğümüz üzere bütün meallerde "zan" kelimesi "şüphe etmek" manasına gelen kelimelerle tercüme edilmiştir. Yani bu ayette geçen zan kelimesinin şüphe etmek manasına geldiğinde bütün mütercimler hem fikirdir. Ayetin bağlamından da bu kelimenin şüphe etmek manasında olduğunu anlıyoruz. Çünkü bir önceki ayette hitap kâfirleredir. Dolayısıyla bu ayette zan kelimesine "yakin" manasının verilmesi çelişkiye yol açacaktır. Yani kâfirlerin kıyamet gününe yakinen iman etmiş olmaları anlamına gelir ki bu da çelişki demektir. Dolayısıyla bu ayette geçen zan kelimesinin "şüphe etmek" manasına geldiğini biz bağlamın delaletinden anlamaktayız.

"Zan" kelimesini inceleyeceğimiz ikinci ayet ise Cin suresi 12. ayettir;

وَاَنَّا ظَنَنَّٓا اَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللهَ فِي الْاَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَباً

Bu ayet Hasan Basri Çantay'ın mealinde;

"Şu hakikatı da şüphesiz anladık ki: Yeryüzün de (bulunsak) da Allah'ı asla aciz bırakamayız, (göğe) kaçmakla da Onu asla aciz kılamayız".[466]

Ahmet Davutoğlu'nun mealinde;

---

[463] Ateş, Süleyman *a.g.e*. s. 500.
[464] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 500.
[465] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 500.
[466] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. III, s. 254.

"Ve doğrusu biz anladık ki, Allah'ı yerde acze düşürmemize imkân yoktur. Kaçmakla da hiçbir zaman O'nu aciz bırakmayız."[467]

Süleyman Ateş'ine mealinde;

"Biz yeryüzünde Allâh'ı âciz bırakamayacağımızı (yerden) kaçmakla da O'nu âciz bırak(ıp O'ndan kurtul)amayacağımızı anladık."[468]

Abdülkadir Şener ve diğerlerinin yazmış oldukları mealde;

"Biz anladık ki, yeryüzünde Allah'ın azabını asla engelleyemeyiz. (Gökyüzüne) kaçsak da O'nun elinden kurtulamayız." [469]

Diyanet Vakıf mealinde;

"(Artık) şu gerçeği şüphesiz anladık ki, biz yeryüzünde bulunsak da Allah'ı âciz bırakamayacağız, başka yere kaçmakla da elinden kurtulamayacağız."[470] şeklinde tercüme edilmiştir.

Meallerden de anlaşılacağı üzere bu ayette de "zan" kelimesi "yakin" yani inanmak manasında gelmiştir. Meallerde "anladık" şeklinde tercüme edilmesinde adeta ittifak oluşmuş gibidir. Ancak Faruk Gürbüz *Tercüme Problemleri ve Mealler* isimli doktora tezinde ayetin siyak ve sibakına bakıldığı zaman bu kelimenin "sezmek" manasında tercüme edilmesinin daha uygun olacağını çünkü ayette anlama işinin yavaş yavaş olduğunu söylemiştir.[471] Ancak "sezmek" kelimesi Türkçede daha çok "açık bir kanıta dayanmadan öyle olduğunu hissetmek" manasında kullanılan bir kelimedir.[472] Dolayısıyla bu ayette "zan" kelimesini "sezmek" diye tercüme edilirse tercümeyi okuyan kişi burada geçen "zan" kelimesinin "yakin" manasına geldiğini değil de daha çok "vehm" manasına geldiğini düşünür. Bu da ayetin maksadının yanlış anlaşılmasına sebebiyet verilmesi demektir. Bu sebeple bu ayette geçen "zan" kelimesini "anladık ki", "iyi bildik ki" şeklinde tercüme edilmesi daha açık ve daha doğru olacaktır.

"Zan" kelimesini inceleyeceğimiz bir diğer ayet ise Bakara suresi 230. ayettir;

---

[467] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 573.
[468] Ateş, Süleyman *a.g.e*. s. 571.
[469] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 571.
[470] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 571.
[471] Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, s. 433.
[472] İsmail Parlatır v.d, Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 1998, C. II, s. 1958.

…فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يَتَرَاجَعَآ اِنْ ظَنَّآ اَنْ يُّقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ…

Bu ayette geçen "zan" kelimesi Hasan Basri Çantay'ın mealinde şöyle tercüme edilmiştir;

"*…Bununla beraber, eğer bu (yeni) koca da onu boşar da onlar (birinci koca ile aynı kadın) Allah'ın sınırlarını ayakta tutacaklarını (tatbik edeceklerini) zannederlerse (iddet bittikten sonra) tekrar birbirine dönmelerinde (evlenmelerinde) her ikisi hakkında da vebal (günah) yoktur…*" [473]

Ahmet Davutoğlu'nun mealinde;

"…İkinci koca boşarsa Allah'ın emirlerini yerine getireceklerinden ümitvar oldukları takdirde birbirlerine dönmelerinde ikisine de günah yoktur…" [474]

Süleyman Ateş'in mealinde;

"…O (vardığı adam) da bunu boşarsa, Allah'ın sınırları içinde duracaklarına inandıkları takdirde (eski karı kocanın) tekrar birbirlerine dönmelerinde kendilerine bir günah yoktur…" [475]

Abdülkadir Şener ve diğerlerinin yazmış oldukları Yüce Kur'an isimli mealde;

"…Ancak boşanan eş bir başka erkekle evlenir, o koca da kendisini boşarsa (veya ölürse, iddet süresi dolduktan sonra) önceki kocasıyla, Allah'ın emirlerine uyarak geçinebileceklerini ümit ediyorlarsa, tekrar evlenmelerinde bir sakınca yoktur…" [476]

Diyanet Vakıf mealinde;

"…Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur…" [477]

Bu ayette geçen "zan" kelimesi meallerde zannetmek, ümit etmek, inanmak gibi kelimelerle tercüme edilmiştir. Esasında ayetin geneline bakıldığında kadın ile ilk kocanın gelecekte Allah'ın koyduğu kurala muhalefet etmeme konusunda bir karar vermelerini istemektedir. Bunu da "zan" kelimesi ile ifade etmiştir. Burada

[473] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. I, s. 89.
[474] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 37.
[475] Ateş, Süleyman *a.g.e*. s. 35.
[476] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 35.
[477] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 35.

"zan" kelimesine "yakin" manası verilirse bu durumda kadın ile kocanın gelecekteki bir durum ile ilgili kesin bir bilgi sahibi olduğu anlaşılabilir. Ancak geleceği yani gaybı ancak Allah bilir. Bu ayeti tercüme ederken "ümit etmek" veya "inanmak" şeklinde tercüme edildiği takdirde ayetin maksadına daha da yaklaşılmış olunur. Taberi de bu ayette geçen "zan" kelimesinin "ummak, ümit etmek" manasında olduğunu ifade etmiş ve "yakin" diyerek tercüme edenleri de eleştirmiştir.[478]

4.3.6. عسعس/A'sa's

Ezdâd kelimelerden olan "A'sa's" kelimesi "*gelmek ve çekip gitmek"* manalarına gelmektedir. [479] Rağıb el-İsfehani "gelme" fiilinin gecenin başında yani karanlığın çöktüğü zamanda "gitme" fiilinin ise gecenin sonunda yani aydınlandığı zamanda olduğunu söylemiştir.[480]

Bu kelime Kur'an'da sadece Tekvir suresi 17. ayette şöyle geçmektedir;

وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسٌ

Şimdi bu ayetin Kur'an meallerinde nasıl tercüme edildiğine bakalım;

Hasan Basri Çantay'ın mealinde; *"Karanlığa yöneldiği zaman geceye,"*

Hasan Basri Çantay, mealinde dipnot ile "A'sa's" kelimesinin "geri dönmek" manasına geldiğini de ifade etmiştir. Dolayısıyla bu kelimenin ezdâd bir kelime olduğuna da işaret etmiştir. [481]

Ahmet Davutoğlu mealinde; *"Karanlığı bastığı vakit geceye"* [482]

Süleyman Ateş mealinde; *"Sırtını dönen geceye,"* [483]

Abdülkadir Şener ve diğerlerinin mealinde; *"Bitmeye yüz tutmuş karanlık geceye"* [484]

Diyanet vakıf mealinde; *"Kararmaya yüz tuttuğunda geceye andolsun,"* [485]

---

[478] Taberi, *Cami'u'l-Beyan,* C. IV, s. 176.
[479] Kutrub, *Ezdâd,* s. 122; Asmai, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 7; Ebu Hâtim, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 97; İbnü's-Sikkit, *Kitabü'l-Ezdâd*, s. 167; Sâgānî, *Kitabü'l-Ezdâd,* s. 239.
[480] Rağıb el-İsfehani, *Müfredat*, "**عسعس**" md. s. 566.
[481] Hasan Basri Çantay**,** *a.g.e.* C. III, s. 303-305.
[482] Ahmed Davudoğlu, *a.g.e.* s. 587.
[483] Ateş, Süleyman *a.g.e*. s. 585.
[484] Abdülkadir Şener v.d. *a.g.e*. s. 585.

Görüldüğü üzere meallerde “A’sa’s” kelimesi hem “gelmek” hem de “ gitmek” manalarında gelecek şekilde her iki manada da tercüme edilmiştir. Karanlığın basması ve karanlığın yönelmesi demek gecenin ilk başına yani karanlığın çöktüğü ilk ana, sırtını dönen veya bitmeye yüz tutmuş şeklinde yapılan çeviri de gecenin sonuna yani aydınlanmanın başladığı ana işaret etmektedir. Meallerde bu iki anlamdan bir tanesi tercih edilmiştir. Ancak tercih edilen anlamın neye göre tercih edildiğine dair bir bilgi yoktur. Süleyman Ateş’in “A’sa’s” kelimesini “sırtını dönmek” diye tercüme etmesinden anladığımıza göre; **وَالَّيْلِ اِذْ اَدْبَرِۙ** *"Dönüp gitmekte olan geceye,"* [486] ayetine göre tercüme etmiştir. Çünkü her iki ayette de ilk önce geceye yemin edilmekte sonrasında da aydınlanan sabaha yemin edilmektedir. Bu da Kur'an'da geçen ezdâd kelimenin anlamının tespitinde en sağlam kaynak olan Kur'an'dan faydalanmaktır. Taberi de sonraki ayetin bağlamına bakarak “A’sa’s” kelimesinin “gecenin sonu” anlamının daha tercihe şayan olduğunu söylemiştir.[487]

[485] Hayrettin Karaman v.d, *a.g.e.* s. 585.
[486] Müddessir, 74/33.
[487] Taberi, *Cami’u’l-Beyan,* C. XXIV, s. 161.

SONUÇ

Dil insanların birbirleri ile iletişim kurdukları bir vasıtadır. İnsanların karşılıklı olarak anlaşabilmeleri için her bir kelimenin tek bir manaya gelmesi gerekmektedir. Dilde aslolan budur. Ancak insanların zaman içerisinde birbirleri ile olan etkileşimleri, doğayla olan etkileşimleri ve dilsel bazı olgulardan dolayı kelimelerin anlam alanında genişlemeler olmuştur. Bazı kelimeler birinci anlamlarının yanında ikinci hatta üçüncü bir anlam kazanmıştır. Bu tür kelimelerden bir tanesi de *"bir lafzın iki zıt manaya gelmesi demek olan"* ezdâd kelimelerdir.

Arapçada ezdâd kelimeler, bünyesinde birden fazla anlamı barındırdığı için çokanlamlı kelimelerin bir türü olarak kabul edilmiştir. Hatta bazı dilciler ezdâd kelimeleri "birden fazla anlamı bünyesinde barındıran" müşterek lafızlardan kabul etmişlerdir.

Dil âlimleri, bir kelimenin ilk kullanıldığı anda tek bir manaya gelmesi gerektiğini ve tek bir lafzın iki zıt manayı birden taşımasının sonradan ortaya çıkan bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla ezdâd kelimeleri ortaya çıkaran durumun; lehçe farklılıkları, hakiki mana ile birlikte mecazi mananın da kullanımı, insanların örf ve adetleri gibi bazı faktörler olduğunu ifade etmişlerdir.

Ezdâdın Arap dilindeki varlığı noktasında da âlimler arasında ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Bir kısım âlimler dilde ezdâd olgusunun varlığını savunurken bir kısım âlimlerde anlaşma imkânını zorlaştıracağı ve hikmete de uygun olmayacağı gerekçesiyle dilde böyle bir şeyin mümkün olamayacağını ifade etmişlerdir. Ancak ezdâd olgusunu reddedenlerin görüşleri iyi incelendiği zaman onların bu durumu toptan reddetmediklerini göstermektedir. Çünkü ezdâdı reddedenlerin öncüsü konumunda olan İbn Dürüsteveyh (ö. 347/958)'in "*Dilde ezdâdın olması nadirdir ve bunun bir takım sebepleri vardır…"* sözü buna işaret etmektedir.

Âlimleri ezdâd kelimeleri araştırmaya sevk eden sebeplerden birisi de Şuubilerin ezdâd olgusunu genelde Arapçanın bir eksikliği olarak, özelde de Kur'an'ın bir zaafı olarak gösterip aleyhte propaganda yapmalarıdır. Ancak âlimlerin

ezdâd kelimeler konusunda yaptığı araştırmalar sonucunda bu kelimelerin varlığı Şuubilerin iddia ettikleri gibi ne Arapçada ne de Kur'an'da bir eksiklik olarak değil aksine dilde bir zenginlik olduğu ortaya çıkmıştır.

Kur'an da diğer semavi kitaplar gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in içinde yaşadığı Arap toplumunun diliyle gelmiştir. Arap dili üslubunu, hakikat, mecaz, kinaye, itnab ve icaz gibi söz sanatlarını en zirve düzeyde ve edebi bir şekilde kullanmıştır. Dolayısıyla dili Arapça olan Kur'an'da ezdâd kelimelerin olması olağan bir durumdur. Çünkü dil âlimlerini bu konu üzerinde bu kadar araştırma yapmaya iten asıl sebep ezdâd kelimelerin Kur'an'da da bulunmasıdır.

Kur'an'da geçen ezdâd kelimeler üzerinde bu kadar araştırma yapılmasının en önemli nedeni Kur'an'ın mana ve maksadının en doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Zaten Kur'an'ın üzerinde yapılan araştırmaların yegâne sebebi en doğru şekilde anlamaya çalışmak olmuştur. Ezdâd kelimelerin içinde bulunduğu ayetler iyi bir şekilde incelendiğinde iki zıt kelimeden doğru olanı tercih edilmediği takdirde yanlış mana verilme ihtimali dolayısıyla da Kur'an'ı yanlış anlama ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Kur'an'ın en doğru bir şekilde anlaşılması için dil âlimleri kadar müfessirler de ezdâd konusu üzerinde durmuş ve yeri geldikçe ayetlerde geçen ezdâd olan kelimeler hakkında gerek yüzeysel gerekse ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. Ezdâd kelimelerin anlamlarının tercihinde hangi usül ve esasların takip edileceği noktasında da yön göstermişlerdir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra İslam devletinde fetih faaliyetlerinin hızlanmasıyla Arap olmayan toplumlardan da İslam'a girenler olmuştur. Bu durum Kur'an'ın Arapçadan başka dillere de tercüme edilmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü asli dili Arapça olan Kur'an'ı okudukları zaman Arap olmayan toplumlar anlayamamaktaydılar. Bu sebeple Kur'an'dan tam manası ile faydalanamamakta ve Kur'an'ın gereğini de yerine getirememekteydiler. Neticede Kur'an tüm insanlığa hitap eden ve tüm insanlığın dünya ve ahiret saadetini temin için gönderilen bir kitaptır.

Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesinin gerekliliği ortaya çıkmasıyla birlikte âlimler arasında Kur'an'ın tercüme edilip edilmemesi konusunda ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Bir kısım âlimler tercümenin gerekliliğini hem akli delillerle hem de

nakli delillerle savunmuşlardır. Bir kısım âlimler de Kur'an'ın aslının Arapça olduğunu başka dillere çevrilmesi durumunda aslından uzaklaşıp tahrif edilebileceği ve Kur'an'ın mu'ciz bir kitap olması hasebiyle hiçbir şekilde onun başka bir dile tercüme edilemeyeceğini söylemişlerdir. Ancak zaman içinde Kur'an'ın mana ve maksadının en iyi şekilde anlaşılıp başkalarına da aktarılması konusunda tercüme faaliyetleri devam etmiştir. Hatta bu noktada Kur'an'ın tercümesi için birçok tercüme çeşitleri geliştirilmiştir. Bu tercüme çeşitlerinden en uygun olanının tefsiri tercüme çeşidi olduğu âlimlerce ifade edilmiştir.

Ezdâd kelimeler konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında Kur'an'da mükerrerler hariç seksen bir ezdâd kelime tespit edilmiştir. Hatta bu sayının mükerrerleri ile birlikte üç yüzleri bulduğu söylenmektedir. Bu kadar kelimenin ayrı ayrı incelenip örneklendirilmesi çalışmamızın kapsamı aşacağından biz bu kelimelerin en çok öne çıkanlarından altı tanesini hem luğavi bakımdan hem de tefsiri bakımdan inceledik. Bu kelimeler hakkında ve Kur'an'da kullanılması ile alakalı detaylı bilgiler vermeye çalıştık.

Çalışmamızın asıl maksadı ise ezdâd kelimelerin meallerde nasıl tercüme edildiği ve bu kelimelerin bulunduğu ayetlerin tercümesinde genellikle hangi problemlerle karşılaşıldığı ile ilgiliydi. Bu kelimeleri meallerde incelemeye geçmeden önce ezdâd kelimelerin tercümesinde problem olacak konulara temas ettik. Kur'an'da geçen ezdâd kelimelerin tercümesinde hangi usul ve kriterlerin gözetilmesi gerektiğini ifade ettik. Bu noktada Kur'an'ın doğru bir şekilde tefsir edilmesi için uygulanan yöntemlerin ezdâd kelimeler hakkında da geçerli olduğunu gördük.

Belirlemiş olduğumuz altı ezdâd kelimelerin meallerde nasıl tercüme edildiğini araştırmak için cumhuriyet tarihinin her dönemine ışık tutacak şekilde beş meal belirledik ve bu meallerde ezdâd kelimelerin nasıl tercüme edildiğini inceledik. Özelde bu belirlediğimiz meallerde genelde de diğer meallerde sıkça karşılaşılacak olan bazı problemleri tespit ettik. Bu problemleri şöyle sıralayabiliriz;

Birincisi tercümelerin genel itibari ile harfi tercüme usullerine bağlı kalınarak yapılması ki bu da yapılan tercümeyi hem anlaşılmaz hale getirmekte hem de ezdâd kelimenin manasının tam bir şekilde tespit edilmesine engel olmaktadır.

İkinci problem ise; meal sahibinin ayette geçen ezdâd kelimenin manasının tespitini yaparken hangi kriterlere göre yaptığını açıklamamasıdır. Meali okuyan kişi

ezdâd kelimenin geçtiği ayette o kelimenin iki zıt manaya gelen bir kelime olduğunu ve kelimenin manasının tespitinde takip edilen kriteri veya olayı bilmesi kafasında ayet ile ilgili daha doğru bir bilginin canlanmasına sebep olacaktır.

Üçüncü problem ise; bazı meallerde ezdâd kelimelerin her iki zıt manasının da ayetlere "ve" bağlacıyla yansıtılması ve o kelime ile ilgili hiçbir bilgi verilmemesidir. Bu durum okuyucuya "bu iki manadan birini sen kendine göre seç" demek gibi bir intiba uyandırmaktadır. Dolayısıyla böyle bir tercüme ayetin mana ve maksadını anlamak isteyen kişinin kafasında ayet ile ilgili birçok problemi ortaya koyabilir. Ezdâd kelimelerin tercümesi ile ilgili daha çok meal incelense ve daha derin araştırmalar yapılsa belki başka problemler de ortaya çıkacaktır. Bizler bu problemleri belirlerken tercüme usül ve esaslarını, ezdâd kelimelerin manasının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken ilkeleri ve ezdâd kelimelerin tercümesinde genel olarak ortaya çıkan problemleri göz önünde bulundurarak belirlemiş olduk.

KAYNAKÇA

Abdü't-Tevvab, Ramazan, *Kitabu'l-fusul fi fıkhu'l-luğa,* Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1999.

Arpa, Abdulmuttalip, *Kur'an İfadelerinde Zıt Anlamlılık Ezdâd*, İFAV, İstanbul, 2018.

_____, "Arap Dilinde Bir Çokanlamlılık Türü Ezdâd", Şırnak Ünv. *İlahiyat Fak. Dergisi*, sy: 1-2, 2010.

Asmai, Abdülmelik b. Kureyb, *Kitabü'l-Ezdâd,* Nşr; August Heffner, El-Matbaatül Kasulikiyye, Beyrut, 1912.

Ateş, Süleyman *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşr, İstanbul, b.t.y.

Aydar, Hidayet, *Kur'an'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi,* Kur'an Okulu Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Bedevi, Selma Hasan Ahmed *el-Elfazu'l-mütedaddetü fi'l-Kur'ani'l-Kerim,* Yüksek Lisans Tezi, Hartum Üniversitesi Eğitim Fakültesi Arap Dili Bölümü, Hartum, 2010.

Bedir, Murteza, "Sünnet", *DİA*, İstanbul, 2010

Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd, *Meâlimü't-Tenzîl,* Thk: Abdü'r-Rezzak el-Mehdi, Daru İhyai't-Turas, Beyrut, 2000.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, thk: Abdülaziz Hatip, Semerkand, İstanbul, 2014.

_____, *Hukuk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1967.

Birışık, Abdulhamit, "Müfessir md.", *DİA,* Ankara, 2020.

Boynukalın, Mehmet, "Tebliğ", *DİA*, İstanbul, 2011.

Bozkurt, Nebi, "Tercüman" md, *DİA*, İstanbul, 2011.

Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ,* Thk: Muhammed Züheyr b. Nasr, Dâru Tavki'n-Necât, b.y.y. 2001.

Butrus, Antonius, *Mu'cemû'l-mufassal fi'l-ezdâd,* Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.

Cevâlîki, Mevhûb b. Ahmed, *Şerhu Edebü'l-kâtib,* thk. Mustafa Sâdık er-Râfiî, Daru'l-kitabi'l-arabi, Beyrut, b.t.y.

Cevheri, İsmail b. Hammad *eṣ-Ṣıḥâh tacü'l-luğa,* Thk: Ahmed Abdülgafur Attar, Daru'l-ilim lil'melayin, Beyrut, 1987.

Cürcani, Ali b. Muhammed eş-Şerif, *Kitabut'ta'rifat,* Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm,* Nşr; M. A. Yekta Saraç, Risale, İstanbul, 2005.

Çelebi, Muharrem, "Ezdâd md.", *DİA*, İstanbul, 1995.

Davudoğlu, Ahmed, *Kur'an'ı Kerim ve İzahlı Meali,* nşr; Mehmed Emre v.d. Çile yay. İstanbul, 1988.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi,* İFAV, İstanbul, 2016.

_____, *Tefsir Terimleri Sözlüğü,* İFAV, İstanbul, 2015.

_____, *Tefsir Usûlü,* İFAV, İstanbul, 2015.

Ebu Ubeyde, Muammer b. el- Müsenna, *Mecazu'l-Kur'an,* Thk: Muhammed Fuat Sezgin, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1961

Enbârî, Muhammed b. el-Kâsım, *el-Ezdâd*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1987.

Ferahidi, Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn,* Thk: Mehdi el-Mahzumi ve İbrahim es-Samirai, Mektebetü'l-Hilal, b.y.y.

Ferra, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd, *Meani'l-Kur'an*, Thk; Ahmet Yusuf en-Necati v.d, Daru'l-Mısrıyye, Mısır, b.t.y.

Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Mealler,* Basılmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.

Hacımüftüoglu, Halil, *Türkçe Kur'an Tercümelerinde Metot Sorunu,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Halil, Hilmi, Mukaddimetü li'dirasetü fıkhu'l-luga, Daru'l-ma'rifetü'l-camia, İskenderiyye, 1992.

Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed bin, *Müsned,* Thk: Şuayb Arnavut v.d. Müessesetü'r-risale, b.y.y. 2001.

Işıcık, Yusuf Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meâli'ne Genel Bir Bakış, *Kur'an Mealleri Sempozyumu,* 2007

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gālib el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-ʿazîz,* Thk; Abdüsselâm Abdüşşâfî Muhammed, Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *Cemheretü'l-luġa,* thk; Remzi Münir Ba'lebekki, Dârü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1987.

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyyâ, *es-Sahibi,* thk; Ahmed Hasan Besec, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1997

İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim,* Thk. Sami b. Muhammed, Daru't-Tayyibe, Riyad, 1999.

İbn Teymiyye, Takiyyuddin, *Mukaddime fi Usuli't-Tefsir,* Thk; Adnan Zarzur, b.y.y. Dimeşk, 1972.

İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem, *Lisanu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut b.t.y.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî, *Zadü'l-Müyesser fi İlmi't-Tefsir,* Thk; Abdürrezzak el-Mehdi, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 2001.

İbnü'l-Hatib, Muhammed Abdüllatif, *el-Furkan,* Daru'l-kütübü'l-mısriyye, Kahire, 1948.

İbnü's-Sikkît, Ebû Yûsuf Ya'kūb, *Kitabü'l-Ezdâd,* Nşr: August Heffner, El-Matbaatül Kasulikiyye, Beyrut, 1912.

İsfehânî, Rağıb, *Müfredat Elfazu'l-Kur'an* "Zıdd md", thk: Safvan Adnan Davudi, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 2009.

İzzuddin, Abdulaziz b. Abdüsselam, *Tefsiru'l-Kur'an,* Thk. İbrahim el-Vüheybi, byy, 1982.

Kahraman, Muhammed Şerif, Kur'ân'ın Harfî ve Tefsirî Tercümesi, *SÜİF Dergisi,* C. III, Sy. 2.

Kahveci, Nuri "Lafız Mana İlişkisi Bağlamında İşaretin Delaleti", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* sy. 14, 2009.

Karafi, Ahmed b. İdris, *Şerhu tenkihu'l-fusul,* Thk: Taha Abdurrauf Sa'd, Şirketü't-tıbaatü'l-fenniyyetü'l-müttehide, 1973.

Karaman, Hayrettin, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrıcı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, *Kur'an'ı Kerim Açıklamalı Meali*, TDV yay, Ankara, 2018.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahihi'l-Buhari*, thk: Muhammed Abdülaziz el-Halidi, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1996.

Kaya, Mahmut, "Hitâbet", *DİA*, İstanbul, 1998.

Kerim, Muhammed Riyad, *el-Muktedab fi lehecati'l-Arab,* Kahire, 1996

Koçak, Süleyman, Açık ve Anlaşılır Bir Kuran Çevirisini Temel İlkeleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2008.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü,* TDK yay. Ankara, 1992.

Kureşi, Ebû Zeyd, *Cemheretü Eş'Âri'l-Arab,* Thk; Alî Muhammed el-Bicâdî, Nehdatü Mısır, b.t.y.

Kurtubi, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* Thk. Abdullah b. Abdü'l-Muhsin et-Türki, Müessetü'r-Risale, Beyrut, 2006.

Kutrub, Ebû Ali Muhammed b. el-Mustenîr, *el-Ezdâd*, thk. Hannâ Haddâd, Dâru'l-Ulûm, Riyad, 1984.

Luğavî, Abdulvâhid b. Ali Ebu't-Tayyib, *el-Ezdâd fî Kelâmi'l-Arab*, thk. İzzet Hasan, Dımeşk, 1963.

Maverdi, Ali b. Muhammed, *en-Nuket ve'l-Uyun,* Thk; es-Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut b.t.y,

Müneccid, Muhammed Nureddin, *et-Tezad fi'l-Kur'ani'l-Kerim,* Daru'l-Fikir, Dimeşk, 1999.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahihi Müslim*, Thk: Raid b. Sabri, Dâru'l-hadara, Riyad, 2015.

Nadiri, Muhammed Es'ad, *Fıkhu'l-Luğa Menahiluhu ve Mesailuhu,* el-Mektebetü'l-Asriyyye, Beyrut, 2009.

Okiç, M. Tayyip, Hadiste Tercüman, *AÜİF Dergisi,* sy; 1, 1966.

Ömer, Ahmet Muhtâr, *min Kadâyâ'l-Luğati ve'n-Nahv*, Âlemu'l-Kutub, Kahire, 1974.

Parlatır, İsmail vd. Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 1998.

Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Tefsiru'l-Fahri'r-Razi (Mefatihu'l-Ğayb),* Daru'l-Fikir, b.y.y, 1981.

Sabri, Mustafa, *Mes'eletü tercümetü'l-Kur'an*, Matba'atü's-selefiyye, Kahire, 1933

Sabuni, Muhammed Ali, Safvetü't-Tefasir, El-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2017.

Sâgānî, Hasen b. Muhammed, *Kitabü'l-Ezdâd*, Nşr: August Heffner, El-Matbaatül Kasulikiyye, Beyrut, 1912.

Sibeveyh, Amr b. Osman *el-Kitab*, Thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1988.

Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as, *Sünen-i Ebi Davud,* Thk; Şuayb Arnavut, Daru'r-Risaleti'l-Alemiyye, Beyrut, 2009.

Sicistânî, Ebû Hâtim Sehl b. Muhammed, *Kitabü'l-Ezdâd*, Nşr: August Heffner, El- Matbaatül Kasulikiyye, Beyrut, 1912.

Sîrâfî, Yûsuf b. Ebî Saîd el-Hasen b. Merzübân, *Şerḥu ebyâti Sîbeveyhi*, Thk: Muhammed Ali er-Rih el-Haşim, Daru'l-Fikr, Mısır, 1974.

Suyûtî, Abdurrahman Celâleddîn, *el-Müzhir fî Ulûmi'l-Luga ve Envâ'ihâ*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim, Menşuratü'l-mektebeti'l-asriyye, Beyrut, b.t.y.

Şakir, Muhammed, *El-İzah li'metni İsagoci,* Nşr; Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Daru'n-Nur, 2014.

Şemsi, Yusuf Muhammed *İzzeddin b. Abdüsselam'ın Tefsiru'l-Kur'an,* Doktora Tezi, Ümmü'l-Kura Üniversitesi Da'vet Fakültesi Usuluddin Bölümü, Mekke, 1997.

Şener, Abdülkadir, M. Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım, *Yüce Kur'an ve açıklamalı-yorumlu meali,* TDV yay. İzmir, 2014.

Şensoy, Sedat "Lafız md.", *DİA,* Ankara, 2003.

_____, "Mâna md.", *DİA,* Ankara, 2003.

Şimşek, Mehmet Ali, "Delalet Kavramı Çerçevesinde Lafız Ve Anlam İlişkileri", *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi,* 2001.

Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Thk. Beşşar Avvad- Isam Faris, Müessesetü'r-Risale, b.y.y. 1994.

_____, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Thk: Abdullah b. Abdü'l Muhsin Et-Türki, Daru'l-Hicr, Kahire, 2001.

Tâhir, Celaleddin b. el-Allûş, *Ahkamu Tercemeti'l-Kur'an*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2008.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre *Sünen-i Tirmizi,* Thk: Ahmed Muhammed Şakir v.d. Şeriketü mektebe, Mısır, 1975.

Tural, Hüseyin, *Arap dilinde Ezdâd,* Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011.

Türkmen, Sabri, "Arapça'da Çokanlamlılık ve Kur'an-ı Kerim", *Diyanet İlmi Dergi,* DİB yay. sy; 2, 2010.

_____, Kur'an-ı Kerim'de Ezdâd, *Marife,* sy. 2, 2010.

Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimler Sözlüğü,* Multılıngual Yay. İstanbul, 2007.

Yasin, Muhammed Âli, *el-Ezdâd fi'l-luğa,* Matbaatü'l-Mearif, Bağdad, 1974.

Yaylalı, Davut, "Karine", *DİA,* İstanbul, 2001.

Yücel, Ahmet *Hadis Tarihi ve Usulü*, İFAV, İstanbul, 2010.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ el-Huseynî, *Tacu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, et-Türasü'l-Arabi, Kuveyt, 1994.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî, *Meʿâni'l-Ḳurʾân ve i'rabuhü,* thk; Abdülcelil Abdeh Şilbi, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988.

Zehebi, Muhammed es-Seyyid Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-müfessirin*, Mektebetü vehbe, Kahire, b.t.y.

Zürkani, Muhammed Abdülazim, *Menahilü'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an,* Thk: Fevvaz Ahmed Zemerli, Daru'l-kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1995.